

\$4.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי הפורים ה'תשפ"ג
שנת הקהל

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ח ר' מנחם מענדל זוגתו מרת מלכה שיחיו
ובניהם: אברהם, ארי' זאב שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות
הרה"ח ר' יונה מרדכי שיח' זוגתו מרת דבורה לאה תחי'
איידעלקאפף

בניהם ובנותיהם: יהושע העשיל, מאטיל רחל, אהרון אליעזר, שטערנא שרה ותמרה
שיחיו איידעלקאפף

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
מרת רחל בלומא תחי' בת גיטל לאה
לרגל יום הולדתה ביום כ"ב שבט
לשנת הצלחה
בגשמיות וברוחניות

לזכות

החתן הת' מנחם מענדל שי'
ראטנשטרייך

והכלה רבקה תחי' סטאליק
לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה
טובה ומוצלחת

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
הרה"ח ר' יהודה ליב שי'
ולזכות זוגתו מרת חנה שתחי'
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרון
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו

מרזוב

לע"נ

הרה"ח ר' אברהם יצחק
בן הרה"ח ר' משה חיים ע"ה
קארענבליט

ח"י אדר תנש"א

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות
החתן הת' הרב משה
והכלה המהוללה מרים חי'
שיחיו מאיעסקי
לרגל נשואיהם ביום ל' שבט תשפ"ג
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות

החתן הת' הרב שמואל מנחם מענדל
והכלה המהוללה חי' מושקא
שיחיו דייטש

לרגל נשואיהם ביום י"ז שבט תשפ"ג
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל: daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי הפורים ה'תשפ"ג
שנת הקהל

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות
דיני שתני ושיכור
ברכות הטוב והמטיב על היין
לוח דיני שכחה וטעות

מאת
המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכוב – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- פתח דבר..... 1
- משנכנס אדר מרבנים בשמחה..... 2
- יום חמישי, ט' אדר..... 2
יום בוא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לחצי כדור התחתון
- יום ועש"ק פרשת תצוה, י' אדר..... 2
- שבת קודש פרשת תצוה, י"א אדר, שבת זכור..... 2
שנים מקרא ואחד תרגום / פרשת זכור / הכנת קריאת מגילה בשבת / מנחה
- מוצאי שבת קודש..... 2
ויהי נועם ואתה קדוש / קידוש לבנה / המפרש בים והיוצא בשיירא / נקבע לו ניתוח ל"ע בפורים / אין לקרוא שלא בזמנה במבצעים ובמושב זקנים
- מבצע פורים..... 2
- הכנות לפורים..... 2
המגילה / טבילת כלי המשלוח מנות / הפרשת חלה / צרכי החג
- ליל שני, אור לי"ג אדר..... 2
אכילה בליל התענית
- יום שני, י"ג אדר, תענית אסתר..... 2
הקהל / טעמי התענית / זמני התענית / החייבים בתענית והנוסע ממקום למקום / ביטול תענית אסתר לע"ל / סדר תפילת שחרית / מחצית השקל / סדר תפילת מנחה / דברי כיבושין
- ליל שלישי, אור לי"ד אדר, ליל פורים..... 2
פניני הקהל / איסור מלאכה / אכילה וטעימה לפני קריאת המגילה / איחולים / בגדי שבת / תחפושות / סדר תפילת ערבית / סעודת הלילה / סוף זמן קידוש לבנה
- יום שלישי, י"ד אדר, פורים..... 2
זמני מצוות היום / אכילה ושתיה לפני קריאת המגילה ביום / סדר התפילה / מלאכה בפורים
- כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:
- א. שמיעת קריאת המגילה..... 2
זמני המצווה / חינוך קטנים / בבית הכנסת ובמנין ברוב עם / ברכות / רדיו, רמקול ומכשירי שמיעה / הבעל קורא / נגיעה במגילה / דיבור בעת הקריאה / מגילה חסר תיבות / להשלים בקריאה ממגילה מודפסת / מנהגי הקריאה: ארבעת פסוקי גאולה / עשרת בני המן / הכאה בהמן / נענוע המגילה / ברכת הרב את רבינו / השואל מגילה מחבירו
- ב. אמירת "ועל הנסים"..... 2
על הניסים בתפילה / לא לדלג / על הניסים בברכת המזון / מגדול או מגדיל בברכת המזון / אין

לברך שהחיינו על עיצומו של יום

ג. מתנות לאביונים לה

החייבים / שיעור המתנה / גדר אביון ועני / אשה וילדים / כל הפושט יד / דמי פורים לעובדי עבודת הקודש / מעשר / להרבות במתנות לאביונים

ד. משלוח מנות מ

החייבים / גדר מנה / טעמי המצוה והנפק"מ / מנהגים שונים / אשה וילדים / ע"י שליח / מעשר / שיעור המנות / אבל (ל"ע) / מלוה ולוה וחשש רבית / עני

ה. אכילת סעודת פורים מב

אבל ר"ל / זמן הסעודה / בשר / קרעפכין, טעמה וברכתה / אזני המן וברכתם / שלשים יום קודם חג הפסח / אכילת מצה / "חייב איניש לבסומי" / נרדם באמצע הסעודה / הקיא סעודתו / התוועדויות / מגבית קופת רבינו / נמשכה סעודתו עד שחשיכה / מעריב / קריאת שמע של ערבית / דיני שתיית יין

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים מט

נזדמנה לו מגילה / חיוב שמחה

דיני שתוי ושכור נ

תפילה / קריאת שמע וברכותיה / ברכת המזון ושאר ברכות / להורות הלכה

הלכות הטוב והמטיב נב

טבלא נו

קיצור דיני שכחה וטעות – בתענית אסתר, ימי הפורים ושושן פורים בתפילות, ברכת המזון וקריאת המגילה

מגילת אסתר ותיקון קוראים בהדגשת טעויות השכיחות נח

כל הזכויות שמורות (C)

ניתן להשיג ה"לוח יומי" ב:

לייקוואוד	מאנסי	פלעטבוש	בארא פארק
היכל מנחם	בית הספרים	העכט"ס יודאיקה	היכל מנחם
814 E County Line Rd. Lakewood, NJ	59 NY-59, Monsey, NY	1265 Coney Island Ave, Brooklyn, NY	1581 52nd Street Brooklyn, NY

גר חוץ להשכונה? ראה רשימת ההפצה של ה"לוח יומי" בקהילות אנ"ש ברחבי ארה"ב

לחץ על Copies & Orders באתר www.daytodayguide.com

פתח דבר

ע"פ בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגי פורים השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן-ערוך ונו"כ. קיצור שולחן ערוך. ספר המנהגים חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזר"ה תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל שי' ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטיות גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

בכמה מקומות הובאו ענינים השייכים ל"הקהל" ול"מבצע הקהל", בעיקר מקטעי שיחות קודש – מה ש"המלך ה' קורא", על "בימה של עץ בעזרה". והוא ע"פ המבואר בכו"כ שיחות קודש שהענין ד"הקהל" הוא ענין שהזמן גרמא בכל השנה כולה, ושכלל הזדמנות יש לעורר אודות הענין ד"הקהל" בכל האופניים האפשריים, ולקשר כל ענין וענין לצו השעה – "הקהל" ו"מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" – בריבוי שיחות קודש). ובמק"א² נזכר שיש להקהיל ולקבץ עניני התורה שבהם נתבארו פרטי הענינים ד"הקהל" בנגלה דתורה, ובמיוחד – בפנימיות התורה כפי שנתבארה בתורת החסידות, בענינים המעוררים "ליראה את ה'". וכן נזכר³ ע"ד לימוד "הלכות הקהל", בדוגמת הלכות חג בחג, ובענינינו – ההלכות הרוחניות של המצוה המפורשים בתורת המוסר החסידות והקבלה.

כמובן אין בכך משום תחליף כלל ללימוד הענינים במקורם, ובפרט שהובאו כאן רק קטעים **אחדים**, והרי בשיחות ואגרות קודש בשנות הקהל כמעט שאפשר להמליץ ש"כל הספרים מלאים בדבר זה". להרחבה בענין הקהל – ראה "קובץ הקהל"⁴. "קהל גדול": אוצרות מצות הקהל⁵. וראה גם "אנציקלופדיא תלמודית" ערך הקהל. "הקהל": קובץ למצות הקהל ובירור הלכות⁶. "ספר הקהל": מצות הקהל – אסופת מאמרים⁷. ובלשון הרב⁸: "חוברות הקהל" למחברים שונים.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"⁹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה

(1) ובשיחת שבת בראשית תשמ"ח: "אז אלע עניני עבודה פון דעם יאר דארפן דורכגיין דעם "שער" און זיין דורכגענומען מיט דעם גייסט פון "הקהל".

(2) שיחת שמח"ת תשמ"ח.

(3) בשיחת ש"פ משפטים תשמ"א.

(4) י"ל ע"י ועד להפצת שיחות בשנת תשנ"ה.

(5) י"ל ע"י ממש' – מרכז הפצה באה"ק.

(6) רבינוביץ תאומים, ירושלים תש"ו. תשל"ג.

(7) י"ל ע"י מכון התורה והארץ, שילחי שנת השמיטה תשס"א.

(8) לקו"ש ח"ט עמ' 363 הערה 1.

(9) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמ"א, א) שליוות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, משמיה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"ב ב"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתו"ט (ויחזקאל כב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות יקרינו בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפ' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ז ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשליוות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ח ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נו' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נטי' בזה"ל בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ת אדה"ס סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוסי' קפ – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ח ח"ג ע' קנ"ג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר

האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש¹⁰ [שגם זה שייך ל"הקהל" – "קהל גדול ישובו הנה", כש"המלך" – "מלך מבית דוד" – "קורא בתורה", וכפי שנתבאר בריבוי שיחות קודש¹¹], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומה: "מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאחר – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך. . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]¹².

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה. . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", וכללים ב"הלכות הצריכות לה" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"¹³.

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות". . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' [וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו'] – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"¹⁴.

* * *

טומאות. וראה גם לקו"ש חיד"ע ע' 27 הע' 59. וי"ל. וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"]. וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אח"ק תשמ"ח.

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרבן הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא זיכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שפי' בי' זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פני' באמרוכה. וצ"ע שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיק בתניא שם רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמו"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי' גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תשד"ס ע"ס 107 ואילך. סד"ה ויהי' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר שב"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לבורך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גילוי דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופולפולא דאורייתא, לאפשר לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מ"ה הנה ישיכל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם משה"ש תשנ"ג ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך). שקו"ט בתושב"פ יבטל לעת"ל. ופשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לבורך ההלכה, שזה לש" לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דאורייתא לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. ועד"ה הנה" בסה"ש ש"ס ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אהש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו'. ולכא"ל לפי בי' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

(10) ובס' שערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכתי"א אאמ"ר, ובתוספת נופך מאחמור"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מאור"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשנינו ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם). דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זוילת על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(11) חלקם הועתקו בס' "קהל גדול" פ"ט.

(12) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(13) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"כ כרך ב' ע' 485.

(14) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון¹⁵.

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א
לרגל בוא בנם מו"ה **מנחם מענדל** שליט"א בקשרי שידוכין
עם ב"ג הכלה המהוללה מרת **חי' מושקא** תי' בת ידידנו
הרה"ח **אברהם סענדר** שליט"א הכהן **כהן**
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

משנכנס אדר מרבין בשמחה

אמרו חז"ל, ונפסק להלכה, "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך] משנכנס אדר מרבין בשמחה", ובחודש זה "בריא מזלי". שמחה זו היא לכל לראש ע"י הוספה בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור¹⁶.

יום חמישי, ט' אדר

יום בוא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לחצי כדור התחתון בשנת ה'ת"ש.

בשיחת ט' אדר תש"נ¹⁷: ט' אדר הוא היום שבו הועבר המרכז של חסידות חב"ד מחצי כדור העליון לחצי כדור התחתון – בבוא כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לארצות הברית באופן של קביעות (כמדובר כמ"פ). ועיי"ש¹⁸ השייכות להנזכר במגילת תענית והובא בשולחן ערוך¹⁹ שגזרו בו תענית שנחלקו ב"ש וב"ה.

יום ועש"ק פרשת תצוה, י' אדר

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' תצוה. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטורה דשבת זכור ("כה אמר ה' פקדתי וגו").

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש 5:31 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת תצוה, י"א אדר, שבת זכור

בשיחת ש"פ תשא תשמ"ב במעלת קביעות שנה זו, שפורים חל ביום שלישי בשבוע, וממילא, כל ימי השבוע שייכים לכללות הענין דימי הפורים, שכאשר פורים חל ביום השלישי בשבוע חל יום השבת שלפניו שמני' מתברכין כולהו יומין ב"א אדר, שאז מתחיל כללות הענין דפורים שהרי מגילה

(15) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

(16) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'רכה, בגדר מרבין בשמחה. ועיי"ש בנוגע לשמחה שע"י ריקודים.

(17) סה"ש תש"נ ח"א ע' 326.

(18) בהע' 16.

(19) או"ח סתק"פ.

נקראת בי"א כו'. ועד"ז בנוגע לימים ראשון ושני, י"ב וי"ג באדר, שהרי מגילה נקראת בי"א בי"ב בר"ג כו', ועאכ"כ בנוגע לימים שלישי ורביעי, י"ד וט"ו, פורים ושושן פורים. ועיי"ש בנוגע לימים חמישי וששי, ט"ז וי"ז.

שבת²⁰ לפני פורים מוציאים שני ספרי תורה, הראשון לפרשת השבוע והשני לפרשת זכור שהיא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל, בכדי לזכור את שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים. ותיקנו לקרותה בעשרה ומתוך ספר תורה בשבת שלפני פורים, כדי להקדים זכירת עמלק ("זכירה") למפלת המן ("עשייה").

אם השומע אינו מבין הקריאה לא יצא, ולפחות צריך שיבין הענין. על השומעים לכוון לצאת מצות זכירת עמלק. ועל הקורא לכוון להוציאם ידי חובתם. וא"צ לכוון לצאת בברכת התורה של העולה לתורה²¹. אפילו חסר מלשמוע כמה תיבות כל ששמע עיקר הענין יצא

יש שכתבו להחמיר שלא לטעום קודם שמיעת פ' זכור. ולא נהגו להקפיד בזה. והרי מעיקר הדין אין איסור בטעימה רק באכילה, ולכמה דעות אכילת מזונות גם יותר מכביצה היא בגדר טעימה (אבל ראה להלן לענין טעימה קודם קריאת המגילה), וכש"כ בדרבנו, והרי הקריאה בשבת זו דוקא אינה מה"ת (ראה ס' החינוך מצוה תרג. מג"א רס"י תרפה), ולהגמ"א ודעמ"י יכול לצאת ע"י קריאת ויבוא עמלק בפורים (וכבר הרגיש בזה בשו"ת לבו"מ מהדו"ת סצ"ט). וכמו שאין מקפידין בזה לפני קריאת בשאר שבתות השנה. וכבר העירו מכע"ז בשו"ת מהר"ם שיק או"ח ספ"ג להתיר לאכול לפני מילת בנו, כיון שאינה מצוה עוברת, שגם אם ישכח יכול למול למחר (אלא שבישבת חולקים עליו, וה"ר מבדיקת חמץ שאסור לאכול אף שיכול לבדוק למחר. ומ"מ נדו"ד עדיף שאינה חובת היום כלל מצ"ע, ותיקנוה בשבת זו רק משום דשכיחי רבים בביהכ"ג, כמ"ש במג"א רס"י תרפה. וראה שו"ת בצה"ח ח"ו סמ"ה). ועוד שבמפתלל במנין קבוע אין לחוש שמא ישכח, וכמו באכילה לפני ק"ש. וחזי לאצטורפי הסברא שלא נתייבץ בפ' זכור לפני התפלה (ראה כע"ז בכה"ח סתרצ"ב סק"ה לענין קריאת המגילה ביום). ול"ש כאן מש"כ הרוקח בברכות שסנ"ג (ועוד) שחסידיים הראשונים מתענים על כל מצוה החביבה שבישבת אסור להתענות לשם תענית. וגם מקיימים המצוה בכל יום ע"י אמית שש זכיות (ראה בארוכה סת"ש שטמ"ז ע' 341 ה' 2. שיחת ש"פ תצוה תשל"ה), ואינו כשאר מצוה הבאה מזמן לזמן. וגם י"ל דשאני מצות זכירת עמלק שאין מברכים עליו שאין לברך על השחתה (כה"ח סתרפ"ה סקכ"ט).

21) והוא ככל שאר קריאת ש"א"צ הציבור לצאת בברכת העולה לתורה – ראה שו"ע או"ח סי' קמ"ט (לדעה קמייאת) ובנו"כ שם. וכ"ה בתוס' סוכה (נב, א – ד"ה וכו') שאין המברך מוציא הציבור בברכתו. והובא לדינא בשו"ע אדה"ז סי' קכד ס"א. ומה"ט נמי אינו יוצא מברכה בשמיעת הברכות רק כשאין לו פירות ומכוון לכך להדיא. וכן מצינו בשו"ע סי' קלט ס"ו שאין לברך ברכה"ת בלחש, ומבואר במג"א שם סק"י לפי שאין לאמרו כ"א בעשרה, ולא לפי שצריך הציבור לצאת בברכה. וראה בפמ"ג בא"א שם, שמש"כ הרמ"א "כדי שישמעו העם" – הוא טעם לכך שנתקנו בציבור. (ומש"כ רבינו יונה, והובא בב"י שם, שאם בירך בלחש חוזר ומברך "כדי להוציא אותם שלא שמוע") – היינו רק לגבי ברכו, ראה בארוחות חיים דיני שני וחמישי סט"ז בשם ר"א. אבל מהר"י אבונה העתיק "הברכות"). וראה גם שו"ת שאילת יעב"ץ סע"ה. וז"ה בכ"מ.

אמנם, בשו"ת משאת בנימין סס"ב כתב בנוגע לברכת העולה כשאני יכול לקרות "ואין כאן משום ברכה לבטלה כיון שמכניס עצמו למצות ומוציא אחרים ד"ח בברכה זו". אלא שבפשוטו קאי על הש"צ, שמוציא הש"צ בברכה. אבל בשו"ת הצ"צ סל"ה וסוסק"ה כתב ש"הציבור שומעים קריאת הש"צ הול"כ בקוראים ומברכים בעצמם ע"י שמיעת הברכה מההעולה והקריאה מהש"צ. והנה, בצ"צ שם הוא בכדי ליישב יד"ח העולה יכול לברך כשאינו קורא. אלא שבלא"ה ביאר שם מש"כ ששומע הקריאה מהש"צ הול"כ בקורא, וא"כ א"צ לחדש שהציבור יוצאים ע"י שמיעת הברכות. ואכן בקיצור שם השמ"ט ד"ז. ועוד שבהמשך הדברים שם סוסק"ז נראה שנוטה יותר לדעת הרא"ש שהעולה מברך על קריאת עצמו. ובסק"ז שם, שגם לדעת המ"ב ה"ל – העולה מברך על שמיעת עצמו. אבל שוב כתב שם בדרך תל"ש שהעולה "מוציא בברכה זו את כל הצבור השומעים שגם עליהם חל חיוב שמיעת הברכה והוא מוציא אותם יד"ח". ועצ"ע. וגם בכמה הראשונים מצינו שמכוב מדרבניהם דס"ל שהעולה מוציא הציבור בברכתו (ראה מאיר מגילה כא, ב בשם י"מ. ראבי"ה ס"י קנט. שם סי' תקנב. שו"ת ראב"ן סע"ג. ועוד. וראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח סס"א. מגן גבורים רס"י נז. ציונים לתורה כלל ט. ה. ראה צבי או"ח סנ"ח. שם סע"ב. וראה בארוכה דבש מסעל שיק ע"י ק ואילך). ועכ"ז, איך שלא יהי, לא עדיף ברכה"ת דפ' זכור משאר קריאת שבתל השנה. ועוד, שגם אם נאמר שהציבור יוצאים בברכות העולה א"צ כוונה לכך (רק משום מאה ברכות), ויוצאים יד"ח ע"י גוף השמיעה לחוד, ודמיונה כן מזה שקטן עולה למנין שבעה אף שאינו מוציא הרי"ם יד"ח (ראה גם בשו"ת הצ"צ שם בסוף התשובה), ועכ"ל שמעיקרא כך נתקנה לצאת באופן כזה. ועוד דל"ש לומר שהוא כפשוטו שכאו"א מהציבור מחוייב בברכה, שהרי רק לעולה או לקורא תיקנו לברך, ואין מקום שכאו"א יברך, אלא שצורת חובת קריאת הציבור היא ע"י ברכה, וחובת הציבור היא לשמוע הקריאה עם ברכות, וכך יוצאים יד"ח קריאה ע"י גוף השמיעה (של הקריאה ושל הברכות), אבל א"צ כוונה לצאת גוף הברכה כאילו הוא עצמו מברך.

והנה בכ"מ הביאו ממש"כ בט"ז סתרפ"ה סק"ב "דבקטן שאינו יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה" (ובפמ"ג שם למי) נתקשה דברכות אינן מעכבות, עיי"ש). אבל, בפשטות אין מיייר רק מפ' זכור, וקאי גם בקריאת מפתיר דכל השנה. ועוד, שלדעת הב"ח שהביא שם שגם באינו יודע למי מברכין עולה, עכ"ל ש"א"צ לצאת בהברכה. וגם לדעת מהרש"ל (הביאו הט"ז שם) שאין קטן עולה כלל – היינו דס"ל שהעולה צ"ל בר חיובא, ולא מחמת הברכות. (וראה גם שו"ת נתן ורדים או"ח כלל א סל"ה). וגם בדברי הט"ז עצמו – הרי ממש"כ שם שבידוע למי מברכים עולה, וכ"כ אדה"ז בשו"ע סרפ"ב סט"ז, מוכרח שאין חובת הברכה מה"ת, דאלת"ה לא אית קטן שדברים ומפיק דאורייתא. ולפ"ז, ה"ז כשאר הברכות דקריאת זכור, וקאי גם כלל השנה. וצ"ל בכוונת הט"ז שבקטן כזה אין כאן גדר ברכה וה"ל קריאה ללא ברכה, ולא שצריך לצאת יד"ח הברכה. (ודוחק גדול לומר דמיייר בהגיע לחינוך דוקא, וס"ל לסמוך דתרי דרבנן מוציא חד דרבנן (כבהדלקת נ"ח – ראה שו"ע או"ח סתרפ"ה ס"ג), ולגבי הברכות שהן מדרבנן אפשר לקטן להוציא). והנה, אף אי נאמא כהדעות שכל עיקר חובת ברכה"ת בכלל הוא דרבנן, ורק ברכה"ת בציבור על קריאה היא דאורייתא (והארנו במק"א). – הרי מה"ת כבר יצאו הציבור בברכה"ת של העולה הראשון. ואין סברא שקריאת פ' זכור מחייבת ברכה"ת מה"ת יותר משאר קריאה"ת. (וראה גם פמ"ג שם).

אבל זאת מצינו שבאורחות חיים לעווינגער (לתל"ה החת"ס) או"ח סי' קמ"ט הביא בשם רבו החת"ס שכאו"א צריך לכוון בברכת

הזה כשאין אפשרות למחיית עמלק. אבל י"א שאינה נוהגת מדאורייתא רק בימות המשיח כשתהי' אפשרות לקיים מצות מחיית עמלק.³⁰

לגבי מצות זכירת עמלק בימות המשיח **לאחרי** שכבר נתקיימה מחיית עמלק – כתב המנחת חינוך³¹:
"אפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהי' זכר להם, מ"מ הזכירה יהי' תמיד מ"ע, לזכור ולא לשכוח".³²

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא בפרשת תצוה שבעה קרואים. אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות³³] ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה³⁴]. למפטיר, קורא בס"ת השני, פרשת זכור (בסוף פרשת כי תצא). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

אומרים "אב הרחמים".

מותר לשנן קריאת המגילה בשבת להכין את הקריאה לפורים³⁵.

מנחה: קריאת התורה (פ' תשא). אומרים "צדקתך".

מוצאי שבת קודש

מוצאי שבת קודש בשעה 6:31.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש וכו'.

קידוש לבנה – למי שאיחר³⁶.

מנהג ר"ח אדר סמ"ז: עכשיו שאין אנו שוקלין יש להזכיר. (ויש שהעמיסו כך בדברי המאירי שם "ועכשיו הוא אומר שעושין לה השמעה אחרת". אבל נראה שלא זו כוונתו כלל, ואדרבה). וראה עד"ז במצודת דוד לרדב"ז מצוה קיט. דרשות ר"י אבן שויעב פ' משפטים ושקלים. וכ"מ קצת בסידור רש"י שסכ"ה. וכ"ה בבלוש סתרפ"ה ס"א משום ונשלמה פרים שפתינו. ותוכן הענין מפורש גם ביוצרות לפ' שקלים. ובבני ישכר חודש אדר מ"ב סי"ג בשם החזוהי מלובלין, שכשאין ביהמ"ק קיים "ודאי הקריאה נחשב לנו כאילו נותנים שקלים לכפר וכו'". אלא שכל הנ"ל אינו מוכרח, שיל"פ שעכשיו שאין נתינת השקלים, בהכרח שהקריאה רק לזכר (לזכר הנתינה או הקריאה דאז), ולא כפי שהיתה בזמן המקדש בכדי להכריז על הנתינה. וכן גם בנוגע להנמצא בכ"מ שהוא משום ונשלמה פרים שפתינו כנ"ל. וגם בשיחה הנ"ל נזכר הא דונשלמה פרים. וראה גם באבודרהם סדר הפרשיות שהוא זכר למקדש. ומוכח בדבריו שגם במקדש עשו כך בכדי להשמיע על השקלים. ובשו"ת בנין שלמה ח"א סנד"ר כתב דלולא דמסתפינא נ"ל דבזה"ב לא קראו פ' שקלים כלל. וראה גם בתולדות יצחק על תוספתא מגילה פ"ג ה"א. ולא העיר מחינת הנ"ל כסייעתא לדבריו, ולא מרש"י שסותר לדבריו. ובדוחק יל"פ ברש"י דהיינו זכר למה שהיו מכריזין בכדי להודיע, ולא כפשוטו. ודוחק.

ובפרי צדיק שקלים עמד ב' הגמ' הנ"ל, "קדימין וקרינן בא' באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש", ופ' ע"ד הדרוש, שע"י חשק ישראל ומרצונם לקיים מצות שקלים עושה מזה הקב"ה שקלים ממש ומתמלא בקעה שקלים, ואלהיו לוקח מהם ועושה תרומת הלשכה כמו שהיו עושין בזמן הבית, וקונה בהם קרבנות ומקריבין ונוהג השקלים אף בזה"ז, ולזה מועילה קריאת הפרשה דשקלים אף בזה"ז, ומועיל כאלו משה רבינו ע"ה עומד וזוקף את ראשו. וראה מו"ז ח"ו סצ"ה.

30) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סיד' ד', ושי"ל ללקו"ש חכ"א (ע' 191 הערה 26).

31) מצוה תגר – הובא בלקו"ש ח"ד ע' 91 הערה 24.

32) בבלקו"ש שם: "וצ"ע שכותב זה בדרך אפשר והרי... לכאורה ודאי הוא". ועד"ז נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ תצוה תש"מ. ש"פ צו תשמ"מ. וראה באו"א במלאכת שלמה מגילה פ"ג מ"ד – הובא בלקו"ש חכ"א ע' 191 הערה 26. אבל עיי"ש בפנים השיחה.

ולהעיר מתיב"ע תצא כה, טי לגבי מל"ד ד"לא תשכח": "ואפילו ליומי מלכא משיחא לא תתנש". אבל להעיר מרבינו בחיי תצא שם. וכ"מ בפ' הרמב"ן עה"ת שם.

[ומש"כ תביב"ע בשלח יז, טז לגבי מצות מחיית עמלק "מדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי" (ועד"ז במכילתא שם) – נתבאר בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ו. וראה גם שיחת ש"פ תצוה תשמ"ז].

וילה"ע מחדא"ג מהרש"א (ברכות יג, רע"א) דבמקום דכתיב ב'י זכר, גם לעתיד לא יבטל הזכר לגמרי.

33) מדרכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוס"י קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

34) ארוחת חיים ה' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מדרכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בבלוש סוס"י קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגרא"ה שם סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

35) ראה בשו"ת אתרא דרב סי' ה'תקצא.

36) ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א או"ח סתכ"ו – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) –

המפרש בים והיוצא בשיירא, מחוייב ליקח עמו מגילה לקרוא בזמנה, ביום י"ד. באם אינו מוצא מגילה ליקח עמו, קורא ב"ג אדר, או ב"ב, [או – כשחל בחול – ב"א] בלא ברכה. אבל צריך שיהא בקיבוץ עשרה, דשלא בזמנה בעי עשרה³⁷. (ואם אי אפשר לו להמתין עד ימים הללו, קורא אפילו מתחילת החודש). ונסתפקו הראשונים אם צריך לקרוא גם בלילה. ולמעשה, יש לקרוא גם בלילה.

אם נזדמן לו מגילה אחר כך חוזר וקורא אותה בברכותיה בזמנה, ביום י"ד, הואיל וקרא אותה שלא בזמנה.

סעודת פורים, וכן משלוח מנות ומתנות לאביונים, לא יקיים אלא בזמנה.

ולכן, במקום אונס כגון שנקבע לו ניתוח ל"ע בפורים יעשה כנ"ל. ומכל מקום, במבצעים ובמושב זקנים וכדומה, כשאנשים רוצים מאיזה סיבה שתהי' לקרוא בזמנה, אין לעשות מעשה ולהקל לקרוא שלא בזמנה³⁸.

מבצע פורים

פניני הקהל: הדגשה מיוחדת במבצע פורים בשנת הקהל – ראה בהערה³⁹.

במכתב כללי מיום י"א אדר ה'תשל"ז⁴⁰: "מבצע פורים, להשתדל שכל אחד ואחת יקיים כל מצוות ימי הפורים ועניניהם כהלכתם, השתדלות על ידי דבור – הדבור עמהם בדברים היוצאים מן הלב בכ"ז, וע"י מעשה – במקום ובענין שיש צורך: להמציא בעל קריאה (דהמגילה, וביום – גם דפ' ויבוא עמלק), מנות – מוכנות לקיום מצות משלוח מנות, מטבעות – לקיום מצות מתנות לאביונים. ומה טוב – לצרף גם קיצור הלכות פורים הצריכות, ועכ"פ – קיצור פרשת ימי הפורים האלה ותקפו של נס".

ובמכתב כללי מיום י"א אדר ה'תשמ"א⁴¹: "אין קאנקרעטע ווערטער: פארשטארקן און פארברייטערן די צוגרייטונגען צו פורים, אין אן אופן אז יעדער איד מנער ועד זקן טף ונשים, זאל מקיים זיין פורים אין דער פולסטער מאס, אריינציעהנדיג אין דעם אלעם – קיום מצוות פורים. . . אויך קינדער, א סאך קינדער, אלע קינדער, אינגעלאך און מיידעלאך. און זעלבסט פארשטענדליך,

שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. ולכא' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יחפא סתנ"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור ל"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ל"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"ז גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל ק"ח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור ל"ב בחודש (כקביעות שנה ה"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד.

אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדין לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדין נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש.

ונראה, שבמקומות חמים ויבשים (ובפרט – בקיין) לית לן בה (ראה לקט יושר ע' 69: בימי הקיץ לעולם גם בימי החורף בהיות השמים לטוהר (אף שבדברי רבו בשו"ת תרומה"ל סל"ה לא נזכר חילוק בדבר). וראה במקו"ח בקיצור הלכות סתנ"ב ס"ב. וא"ש מש"כ במנהגי מהר"ל הל' ת"ב, והובא בשמו בד"מ סתנ"א סק"ב, שקידש במוצ"ש נחמו אף שהוא מ"ב בחודש ואילך). וכ"ה להדיא בר"ד משיחה ה"ל. (ושם, שזמן קידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור ל"ב חשוון). וראה שיחת ליל ז' חשוון תשמ"ו בנוגע לקידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור ל"ב חשוון. והכי איכא למשמע משר"ת נוב"ז אור"ח סוסי' מא, עיי"ש. ובסה"ש ה"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה הוראה שעל אתר". וראה בארוכה בר"ד ה"ל.

(37) ראה מג"א סתרפ"ח סק"א. א"ר סקט"ז. משנ"ב סק"כ.

וי"א שכיון שקורא בלא ברכה יכול לקרותה בפחות מעשרה ג"כ. ולכתחילה יחזור אחרי עשרה – ראה פמ"ג שם בא"א סק"א. הגהות יא"פ שם. ערוה"ש שם ס"ח.

(38) ומפורש בעבה"מ ריש מגילה (ג, א ד"ה תניא): הא דאפשר ל' הא דלא אפשר ל'. והיינו שמעיקרא תיקנו רק בדלא אפשר. וכ"מ בסידור רע"ג שכל שאינו יכול ואי אפשר לו (ש)משימין אותו כבני כרכים מק"ז. ועוד. וראה גם ביהגר"א סוסי' תרפח. וא"ש מה שצריך לקרוא עוה"פ בברכה ב"ד, לפי שכעת שאפשר ל' שוב חזר דינו שצריך לקרוא ב"ד. אבל כשאינו אנוס ליתא לתקנתא דבני הכפרים. ובלא"ה, אינו נכון לתקן לעשות שלא כדיון.

(39) ראה לקו"ש ח"א ע' 323. מכתב כללי י"א אדר שני תשמ"א (נדפס בלקו"ש חכ"א ע' 488 ואילך. לקו"ש מועדים פורים ח"ב ע' קעב ואילך. אגרות מלך ח"א ע' רמ ואילך).

(40) נדפס בלקו"ש חט"ז ע' 619.

(41) לקו"ש חכ"א ע' 489 ואילך.

ערמעגליכן און פארזארגן יעדער אידן וואס געפינט זיך אין ספעציעלע אומשטענדן (אין דער ארמיי, בתי זקנים, בתי יתומים, שפיטעלער, בתי האסורים) ער זאל קענען פראווען פורים ווי אויבן געשריבן.

הכנות לפורים

בנוגע קניית מגילת אסתר – ראה בהערה⁴².

אין לכתוב בתוך המגילה הברכות, או שם הבעלים, או חותמת שנבדקה, וכדומה, לפי שהוקשה לספר תורה. ואף על הקלף מבחוץ אין נכון לכתוב כן, לפי שאין להשתמש בקלף תשמיש הדיוט לכתוב דברים אחרים מדברי חול שאין בו סרך מצוה⁴³.

אין להדפיס מגילות על קלף, ואם נדפסו יגזו, כי הרוואה אותם על קלף כתבניות מגילות הכתובות יסבור שכשרות הן ויקרא בהן ולא יצא ידי חובתו וביד לבטלה. אבל להדפיס תמונתן בנייר מותר לפי שלא יטעו בהן, אלא אם כן הנייר הוא דמוי-קלף באופן שקשה להבחין ביניהם⁴⁴.

טבילת כלי המשלוח מנות

הנותנים משלוח מנות בתוך כלים החייבים בטבילה:

בדרך כלל, אין להטביל כלים שנקנים על מנת לתתם במתנה לאחר, לפני שהם עוברים לרשות המשתמש. לפיכך אין לסמוך על הטבילה הנעשית לפני נתינת המתנה⁴⁵. מי שרוצה בכל זאת להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכוון לזכות את הכלי – ע"י אחר – עבור המקבל, ורק אז יכול להטבילו. באם קונה כמה כלים לחלק להרבה אנשים, יש לו לזכות בכל כלי עבור מקבל המתנה, לכל אחד בפני עצמו. אבל בכלי זכוכית, יש מקום להקל לזכות מראש למי שיעלה בידו לקבל הכלי אחר כך. אבל לכתחילה גם בזה יש לזכות לכא"ל בפרט⁴⁶.

אבל, באם שולח כלי מלא אוכל כמתנה, כדרך ששולחים במשלוח מנות, יש מקום לומר שהקונה צריך להטבילו לפני כן. אמנם, מכיון שהדבר בספק, לכן, בכדי לצאת מידי ספק, ראוי שנותן המתנה לא יניח את האוכל ישירות על הכלי, כי אם בתוך שקית נפרדת [נייר אפייה לא מהווה הפסק בין עוגה למגש], כך שהאוכל לא יגע בכלי. וכשתגיע המתנה לידי מקבל המתנה, יטביל

(42) הבא לקנות מגילה נכון שיברר שנכתבה ע"י סופר מומחה וירא שמים המוחזק בכשרות. ונתפשטה התקנה שלא לקנות רק מסופר שיש בידו כתב קבלה (ראה ס' הזכרונות למהר"ש אבוהב זכרון ט פ"ג. שו"ת מהר"י אסאד יו"ד סרע"ג. שם סרע"ג. קובץ תשובות ח"ב ס"ה. שבה"ל ח"א ס"ז. ח"ז ס"ב סק"ו. ובכמה הנ"ל מפורש גם בנוגע למגילה). ולאידך, אם נמצא אצלו מגילה שאינו יודע מי כתבה מותר לקרות בה (ובמל"ש מתפלין, שאם לקח ממי שאינו מומחה בודק בחסרות ויתרות. ואינו חושש לעיבוד שלא לשמה שהכל בקיאין בזה. וכ"ש במגילה שאין פסול מחמת חסרות ויתרות, ויא"ש א"צ עיבוד לשמה. וגם בזמננו שרבו החששות והמכשולים, במגילה יש להקל יותר. ומדינא, בדיעבד כשאינו לו מגילה אחרת רק על קלף שלא עובד לשמה יכול לקרוא בה, וטוב שלא יברך (פמ"ג סתרצ"א בא"א סק"ב). ויש לצרף גם שרוב סופרים כשרים. וראה שו"ת אז"נ ח"ה סמ"ד.

בנוגע כתיבת ומכירת מגילה שאינה מהודרת – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס' ו. ולענין קניית מגילה מכספי מעשר – ראה שם ח"ב ס' ז.

(43) ע"פ מרדכי מגילה פ"ד סתת"ל בשם ראב"ה סתקע"ד. והובא בב"י סתרצ"א ד"ה כתב הרשב"א. וכו"ה בלבוש סתרצ"א ס"ב ובמג"א שם סק"ט. ועוד. ובא"ר שם סק"ז שטוב לחוש לכתחילה. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב ס' קמ להחמיר גם בחותמת ללא אותיות רק קוים בעלמא. ומש"כ בשו"ת אז"נ ח"ה סמ"ד להכשיר גם לכתחילה (ושם, שבדברי חול קיל טפי) – היינו לקרוא בה, אבל לא לכתוב לכתחילה, כמ"ש בא"ר שם לענין ציורים דבעינן כמו בס"ת.

אבל על הקלף מבחוץ – הסיכוי כל הפוסקים שא"ב איסור (ראה רוח חיים יו"ד סרפ"ח סק"ח. יפ"ל ח"ג שם סק"ב. שו"ת חסל"א מהדו"ת או"ח סוסי"ו. מהר"ש ח"ו ס"ב. אג"מ יו"ד ח"ב ס' קמא). ומ"מ, אין לכתוב דברי חול בעלמא – ראה שו"ת פרי השדה ח"ג ס' קמא. אפרקטא דעניא ח"ב א"ח ס' קח. אג"מ יו"ד ח"ב ס' סוסי"ו קמ. ומד' פרי השדה שגם במשכן לא כתבו על הקרשים באיזה צד להניחו רק רושם בעלמא, משמע שגם כנגד"ד שהוא לתועלת אין לכתוב. וכ"כ באג"מ שם שגם מבחוץ אין להוסיף דבר שלא הוזכר במנהגים.

(44) וראה שו"ת באתרא דרב ס' ית'טקט, שאין לסופר לכתוב פסוקים אחדים ממגילת אסתר לתלות במסגרת לנוי.

(45) נחלקו בזה אפילו בבלי סחורה (ע"פ ט"ז יו"ד ס' קכ סק"י ובש"ך שם סק"ט). ח' חת"ס שם. וראה שו"ת מקור חיים ס"ד. מנח"י ח"א סמ"ד. מנח"ש ח"ב סס"ו סק"ב. יב"א ח"ז יו"ד ס"ט. משיב נבונים ח"ב ס"ב. ועוד. אבל ראה שו"ת אבנ"ז יו"ד ס' קז. והאריכו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ט יו"ד ס"ח סק"ד ואילך. משנ"ה ח"ב סל"א. הליכות עולם ח"ז ע' רסח. מנחת אשר וי"ס במדבר סס"ח סק"ד. ועי' דוד ח"ו ס' קיד. ובברכת יעקב בלוי ע' קנד כתב להקל בחנות המוכר במקום שרוב ישראל דמהני טבילת בעל החנות), וכש"כ בכלי מתנה שיש מקום לומר שהקונה יכול להטבילו שנחשב כבר אצלו ככלי סעודה (ראה שו"ת בית רחמים ח"א סט"ו. ועוד). ולמעשה יש להחמיר בספק דאורייתא. וראה באריכות האוצר גל' סג. וש"נ.

(46) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' יט'שמו.

המקבל את הכלי בברכה.

ומכל מקום, הרוצה להניח את האוכל ישירות על הכלי, יש לו על מה לסמוך, כיון שמעיקר הדין, נראה שפטור מטבילה, ובפרט בכלי זכוכית (שחיובם מדרבנן).

ואם רוצה בדוקא להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכול לזכות את הכלי עבור המקבל, כנ"ל. וכן יש לעשות כשיש מקום לחשש שהמקבל לא יטבילו. אפשרות נוספת: אם הקונה ישתמש בו תחילה ככלי סעודה בדרך עראי יכול להטבילו בעצמו.

המקבל כלי שהנותן טבלו בלי לזכות עבורו את הכלי (כנ"ל), יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה. המקבל כלי מלא אוכל ומסופק אם הנותן טבלו כבר, לכתחילה יש לברר אצל הנותן כדי שיוכל לברך. באם אי אפשר לברר, יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה.

הפרשת חלה

האופה עיסה בשיעור חלה בכדי לחלק לכמה עיסות נפרדות עבור משלוח מנות לכמה אנשים (כל עיסה אפויה לאיש אחד), חייב להפריש חלה. ומהיות טוב נכון שיפריש חלה שלא בברכה. ועדיף שיעשו עיסה אחת כשיעור ולא יחלקוה, ולהפריש בברכה⁴⁷.

המקבלים עוגות וכיו"ב במשלוח מנות מאנשים רבים יזהרו בדין הפרשת חלה, שכן גם בעיסות שאין בהן כשיעור, אם הם ממין הראוי להצטרף, והם בכלי אחד, הסל מצרפן לחלה, אפילו אחד שנאפו. והמנהג להקל במונחים במקרה או במקפיא שאינו מצרפן לחלה⁴⁸.

צרכי החג

בספר השיחות תש"נ⁴⁹: להשתדל בעוד מועד (ובפרט החל מר"ח אדר, שבועיים לפני פורים) בנתינת צרכי הפורים לכל אלה שזקוקים לכך (מתחיל מהנמצאים בסביבתו, וכן הנמצאים בריחוק מקום, ועד – בקצוי תבל), כדי שיוכלו לחוג ימי הפורים כדבעי, באופן של "אורה ושמחה וששון ויקר", כפשוטו, נוסף על דרשת חז"ל, ובאופן של "משתה ושמחה", עד לשמחה שלמעלה מהגבלה.

ליל שני, אור לי"ג אדר

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר⁵⁰. והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה⁵¹ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה ועד בכלל ולא יותר) מותרת.

יום שני, י"ג אדר, תענית אסתר

פניני הקהל: השייכות ד"הקהל" לתענית אסתר ("זמן קהילה לכל") שבו "נקהלו היהודים" "לעמוד על נפשם" – ראה בהערה⁵².

נהגו כל ישראל להתענות בתענית אסתר⁵³. מטעמי התענית: לזכר היום בו התענו היהודים

(47) והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ח.

(48) והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ט.

(49) ח"א ע' 309.

(50) ראה לקמן בהערות ביום תענית אסתר.

(51) להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלות שמש, דל"ג שמה ימשך. אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסביר ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בס"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ) ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא, ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. ז"פ.

(52) ראה שיחת תענית אסתר תשמ"א.

(53) להעיר משו"ע אדה"ז סרפ"ח ס"ד.

כשנקבלו לעמוד על נפשם ב"ג באדר (בשנת ג'תו). וי"א לזכר שלושת הימים בחודש ניסן שבהם התענו אסתר והיהודים אשר בשושן⁵⁴.

תכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה⁵⁵. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה⁵⁶. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי צריך להתענות בהם⁵⁷.

זמן התענית: מעלות השחר⁵⁸ בשעה⁵⁹ 5:01 ועד צאת הכוכבים⁶⁰ בשעה 2:20.

החייבים בתענית: מגיל בר מצוה ובת מצוה ואילך. תענית אסתר אינה חובה כ"כ כשאר צומות. ולכן יש להקל בו לעת הצורך. אבל בריאים לא יפרשו מן הצבור אפילו הולך בדרך וקשה עליו התענית (אם לא יזיק לו)⁶¹. והמסופק אם חייב להתענות יעשה שאלת חכם.

מעוברות ומניקות, יולדות כל שלשים יום, ואלו שאינם בקוֹהֲבֵיאוֹת, פטורים מלהתענות. והרבה פוסקים מקילים גם בחתן וכלה במשך שבעת ימי המשתה (ויש המקילים גם בבעלי ברית, היינו המוהל והסנדק ואבי הבן)⁶², והמנהג שמשלימים התענית). לפרטים נוספים יש לעשות שאלת רב. לא מצינו שהפטורים מלהתענות בתענית אסתר ימנעו מלאכול מעדנים ולהתענג בבשר ויין. ומכל מקום ימנעו קצת באכילה ושתייה כדי לכלול עצמם עם הציבור. וכן לא מצינו חומרא לבעלי נפש בשאר עינויים כבשאר תעניות ציבור⁶³. וכן אין מקום להחמיר שלא להסתפר⁶⁴.

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן⁶⁵. אין לצחצח שיניים אף אם אינו בולע מים. אך יש להקל באם קשה עליו, ויזהר שבשעת שטיפת

(54) וראה לקו"ש ח"ו ע' 2-371.

(55) וגם תענית אסתר בכלל (גם להדעות שאינו משום פורענות, רק זכר לנס וכו'. ואכ"מ), וכמפורש בראשונים (באר"ח הל' פורים סכ"ה וכלבו פורים סמ"ה ועוד) שנהגו כל ישראל להתענות ב"ג באדר כדי לזכור שהש"י וראה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שיעשה בימים ההם. והובא במשנ"ב סתרפ"ו סק"ב. ואדרבה, שאני תענית אסתר משאר תעניות שנהגו להקדימו משום שתענית תשובה היא (ריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל בזמן). ובכמה שיחות קודם בנוגע לתענית אסתר נזכר שהוראה מזה היא בנוגע לעבודת התשובה. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ב שעבודת התשובה דתענית אסתר היא תשובה מאהבה. ולהעיר מקב הישר פצ"ז שימי תענית אסתר ופורים הם ימים של ציון ואהבה.

בנוגע לשאר הצומות (ד' צומות) אם הן לאבל או לתשובה – ראה אצלנו בלוח במקומו. וראה בשיחת תענית אסתר תשמ"ו בהחילוק בין שאר הצומות לתענית אסתר, שאינו שייך לענין החורבן ולביהמ"ק.

(56) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

(57) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוב אל ה' וירחמהו, ויפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נושבו אל ה' וירחמנו.

(58) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעל"ה ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ [אג"ק ח"ח ע' תקנו, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ והגהות לאה"ת ג"ג] בכוונת אדה"ז באה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשו"ג.

ועי"ל בפשטות שהכוונה להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשו"ג.

(59) לחשבון 16.1 מעלות.

(60) לחשבון כוכבים ביונים לאדה"ז.

(61) ומה גם שיש לו סמך מן המקרא, וי"א שהוא מדברי קבלה ושחמור משאר צומות.

(62) אבל לא בשאר קרואים.

(63) ראה במ"מ וציונים להלכה יומית אות שמו.

(64) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתצז.

(65) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'מה (אפי' לגבי ת"ב). ושי"ג.

הפה יהיה ראשו בשיפוע למטה שלא יבלע מים בטעות⁶⁶.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית הזה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

הלכתא למשיחא: "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר וכו'⁶⁷".

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)⁶⁸: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות⁶⁹, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בנוגע לתענית אסתר (שלא נזכר בפסוק, ואינו שייך לענין החורבן והגלות) – ראה הנסמן בהערה⁷⁰.

מנהג ישראל להרבות בצדקה⁷¹ ביום התענית (מלבד מ"מחצית השקל" – כדלקמן). נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב⁷². אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

(66) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ה.

(67) רמב"ם סוף הלכות תענית – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ה, שהרי המועדים שבזה"ה יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חייב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירוש ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודות מצוה): ראה מג"א סי' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבית בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"ק שער שלכת אשכנז סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בני לא אכיל פת). שיחת ב' עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויון). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (בשלושן הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט, ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכל"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בשלושן הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירוש ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ"י "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לז' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ספ"ו יוגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שהיכחו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכה ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אד"ה) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואד"ה השמיט ד"ו וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב", ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדבה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. הנסמן בשו"ת יב"א ח"א סל"ד סק"א). ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"ט בזמן חנוכה ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 142.

כשמישח בא באמצע התענית: וראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"א תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ה, שהרי המועדים שבזה"ה יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686.

ולהעיר שבשו"ת בנין שלמה ח"א סנ"ז שבזמן בית שני לא הקריבו תודה ושאר קדשים הנאכלין בתענית אסתר. ושם, בטעם שאומרים מזמור לתודה.

(68) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

(69) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

(70) ראה מכתב שבלקו"ש ח"ו ע' 371 ד"ה וזכרם. התוועדות תשמ"ו ח"ב ע' 696. אבל ראה ד"ה כי תשא תשמ"ז. התוועדות תנש"א ח"ב ע' 288. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 292 (ב"כותרת"). ולהעיר מסה"ש תנש"ח ח"א ע' 349 הערה 109. ואכ"מ.

(71) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

(72) ראה בפירוש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל ח"ל בכוונתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר

שחרית

בשחרית רק הש"ץ אומר עננו⁷³, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, והוא רחום, סליחות (מתחילים מ"קוה קוינו" ומשמיטים הוידוי – "אשמנו"), אבינו מלכנו הארוך, ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א"ל ארך אפים, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה.

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו⁷⁴, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו⁷⁵.

קוראים בתורה בתפילת שחרית ומנחה ("ויחל משה"⁷⁶), ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

המבשלים היום לסעודת פורים: באם נצרך לטעום ממאכלי פורים לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט.

מחצית השקל

לפני מנחה נוהגים לתת לצדקה (לעניים וכן לצרכי בית הכנסת) שלושה מטבעות (לזכר שלושת הפעמים בהם מופיעה המילה "תרומה" בפרשת שקלים⁷⁷) לזכר "מחצית השקל" שנתרמה מידי שנה, בחודש אדר, לבית המקדש (כדי שבחודש ניסן יתחילו להקריב קרבנות ציבור מתרומה חדשה). ולא יתנו לשם כפרה אלא יתנו לשם נדבה וצדקה. משתמשים במטבעות של חצי דולר. יש המעדיפים להשתמש בדוקא במטבעות העשויים מכסף⁷⁸.

משנ"ב וכה"ש, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיידי שחילקון מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבחה"ל סר"פ.

איברא שברש"י שנהדרין לה, א"ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לביל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תירויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג' (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

73) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"ץ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן לענין קריאת התורה.

74) היו בזה כ"ח הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג ככפנים.

75) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, ואומר א"ל ארך אפים, ויעבור, סלח לנו, וממשיך בסדר הסליחות ללא דילוגים, כולל אמירת הוידוי ("אשמנו") שבסדר הסליחות כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון, מחמת החתן ומילה].

76) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. וכ"ה גם בתענית אסתר, ולא רק בד' צומות, וכמפורש בהגהות ללוח כולל חב"ד תשט"ז. אלא שי"א שכשאין מתענים של מחמת חולי אין להקל, ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות. אלא, שבזמנינו כשאין מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתיווקות שנשבו. ולא שפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ומה גם בתענית אסתר שבקל התירו לבטל התענית – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"א.

77) ועוד טעמים הובאו בכ"מ. ולהעיר מירושלמי שקלים פ"ב ה"ב, לפי התקלון חדתין שם, שבזמן המקדש ה' צריך ליתן מחה"ש ג"פ בשנה.

78) ולהעיר מערוה"ש הל' שקלים ספ"ב ס"ב ד"ס פ"ב. וצ"ע שהיה היו שוקלן דרכונות (שקלים פ"ב מ"ג) שהם של זהב (ראה ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג. פירש"י בכורות נא, א"ה מצרפין. פי' הרע"ב שם ועוד). אבל ראה רמב"ם שקלים פ"א ה"ו שהיו שוקלים בסלעים, ועיי"ש ברבא"ד. וראה שקל הקדוש שם ה"א ד"ה מחצית. וראה בפירש"י מגילה כט, ב, דמשמע קצת שאינו מועיל בפרוטות. אבל ראה חינוך מ' קה. (אלא שבחינוך שם נזכר גם שו"ב, אף דל"מ במצות מחה"ש. וראה מנ"ח ומנחת סולת שם. ועוד. וראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35).

[ובדרך החדידה, ילח"ע ממטבע של אש ומשקלה מחה"ש וא"ל הקב"ה זה יתנו (משא"כ במנורה של אש, להדעות שהי' של אש, וי"א גם ארון ושולחן, נאמר וראה ועשה בתבניתם. וראה רבינו בחיי תרומה כה, מ. ומש"כ "זה מעשה המנורה" – י"ל. וראה לקו"ש חל"ח ע' 35 בהערות). וראה תורת משה להח"ס ריש פ' תשא. לקו"ש חט"ז ע' 387].

וראה יסושה"ה שער יב. מנהגי חת"ס. כה"ח סתרצ"ד סק"ב. שו"ת מנח"א ח"א ס"ל. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 236 הע' 58.

ומוריה בזה גם שהמטבעות העשויות מכסף שוים כמטבע מחה"ש של תורה בזמן משה, וכדעת מהר"ל (שבהערה הבאה), והביא שיטתו ברמ"א סתרצ"ד ס"א, אלא שכתב שאין נוהגים כן. וכמה פוסקים כתבו שמי שידו משגת לעשות כן אשרי וטוב לו – ראה במשנ"ב שם בבה"ל ד"ה ויש. כה"ח שם סק"ב. וישאל שאול (שבה"ע הבאה). ובשו"ת בית דוד לר"י משאולניקי יו"ד סי' קיח מעמים כן גם בדעת הרמ"א עצמו, שאם מחצית הקבוע באותו מקום פחות ממחה"ש של תורה לא סגי בהכי. וראה בה"ע הבאה.

ניתן להחליף את המטבעות האישיות עם המטבעות מכסף שאצל הגבאים וכיו"ב.⁷⁹ ואין צורך להגביה המטבעות כמה פעמים.⁸⁰ מי שאין לו מטבעות חצי דולר, יכול ליתן מטבעות אחרות בשווי של ג' חצאי דולר, ועדיף יותר שיתן דולרים שלמים, ויפרש שחציים כמחצית השקל והשאר כמתנה.⁸¹ יש שכתבו שאין לקרוא למטבעות בשם מחצית השקל כי אם זכר למחצית השקל וכיו"ב. ויש המפקקים גם בזה. אבל אין המנהג כן.⁸²

החייבים במחצית השקל: מגיל עשרים ואילך. ולכמה דעות – מגיל בר-מצוה. בשיחות קודש⁸³ נזכר שמנהג ישראל להפריש גם עבור בני ביתו (נשים וקטנים – ראה מנהגי האדמו"ר בספר המנהגים. ויש שנותנים גם עבור עוברים) כמפורסם, וכנהוג בכל בתי ישראל. והנהוגים כן חייבים להמשיך במנהג זה מידי שנה (עד שהבנים מגיעים לגיל בו חייבים בעצמם בנתינה), אלא אם התנו במפורש בפעם הראשונה שעושים כן בלי נדר. בשיחת כ"ד אדר תשנ"ב⁸⁴ נאמר: "מה טוב ומה נעים שיחנכו ג"כ קטנים לתת ג' מחצית השקל מכספם שלהם".

מי שלא נתן לפני מנחה יכול לתת אחריה,⁸⁵ או בפורים ביום, לפני קריאת המגילה. אין להשתמש בכספי מעשר ל"מחצית השקל", אפילו עבור האשה והילדים אם נוהג לתת בעדם.

מנחה

יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה, בשעה 5:52). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום

(79) כיון שמדרישם שיהא מכסף, כבהערה הקודמת. וגם עדיף ליתן מטבע ששם מחצית עליו ולא ליתן דמיו (אף שמדינא ליכא קפיא דבדבר, עכ"פ בדא"פ – ראה מהר"ל מנהיגים אות ו. ד"ע סת"רצ"ד סק"א. שו"ת מהרש"ם ח"ה סצ"ז. התעוררות תשובה ח"ג סתפ"ח. כ"ה ח"ה ושו"ת מנח"א שבהע' הקודמת. דרכי חו"ש סתתמ"ג. שו"ת צי"א ח"ג סע"ב. מנח"י ח"ט סס"ט. ויען יוסף ח"ג סת"ז. תשובה ח"ה ס"א ת. ח"ג סרכ"ה. אבל ראה וישאל שאול ס' קלח. ויש שפקקו בהמשתמשים בחצאי דולר במדינות אחרות שאינו יוצא בהוצאה, ודינו כשואל כסף ולא ככסף. ואיך שיהא, עדיף טפי שיהא שם מחצית עליו בדאפשר, ובפרט שמקום לומר דשאני זכר למנחה"ש ממחה"ש, ולחומרא, שרק ע"י נתינת מטבע ששמו מחצית שייך זכר, שבל"ז ה"ז צדקה גרירתא. וכע"ז כתב בוישאל שאול שם. ועוד. וק"ל. וגם במחה"ש גופא – מקום לומר שצ"ל דוקא מטבע של מחה"ש ולא שיעורו ומשקלו, ואפי' לא שקל שלם עבור שנים, אא"כ החליפו הגזבר במחה"ש – ראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35. שם ע' 386 הע' 52. וראה קובץ הלכות פורים פ"מ ס"ב). ועוד להעיר, שכמ"פ נמצא אצל הנותן רק שטרות של נייר ש"א שאין גופן ממון – ראה גם הנסמן אצלנו בלוח לתנוכה (לענין דמי תנוכה בשטרות).

גוף המנהג – נ"ב במשנ"ד סת"רצ"ד בבה"ל ס"ה ויש (ועיי"ש מה שהעיר). לוח א"י טוקאניסקי. ועוד.

(80) ראה שו"ת באתרא דרב ג'רא.

(81) ראה שו"ת באתרא דרב ס' יט'תתמד.

(82) וראה בשו"ת זכר שמחה סע"ו שלא על חנם לא הוזכר הדבר בפוסקים, ומנהגו של ישראל קדושים מיוסד ע"פ דין. וראה שיחת ש"ש שקלים תשכ"ו (שיחור ע' 219) בטעם שאין חשש בנתינת מחצית השקל משום נראה כמקריב קדשים בחוץ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ו הל"ל.

(83) שיחת תענית אסתר תשמ"ט (מסדר הקלטה). וראה בשיחת ש"פ תשא תש"מ.

(84) שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 788. וראה שיחת ש"פ תשא שם.

(85) והעירני ח"א במה שלא כתבנו ליתן בליל פורים קודם קריאת המגילה, כמ"ש בקיצור שו"ע ס' קמא ס"ה. ומועתק בזה מה שכתבנו אליו: בהקדם, שרוב הפוסקים כתבו ליתן בתענית אסתר. וכן מנהגנו. (ויש שכתבו ליתן קודם שבת זכור, או מר"ח. ובד"מ סת"רצ"ד סק"א הב"ד, וכתב דלא כז"ל). אבל המנ"א סת"רצ"ד סק"ב כתב שמנהג מדינתנו בשחרית. (וכ"ה ליתן בפורים, בפ"י רבינו אפרים עה"ת כי תשא ע' ישי. וכן בתשב"ץ דיני חנוכה ופורים ע' קעב). ולא מצאנו מקור ברור ליתן בליל פורים.

כן להעיר ש"א שאין שוקלים בלילה דהויא כפרה – ראה ב"ק ק"א לגבי גזל הגר. וראה שלמי שמחה ח"ו סנ"ב. וי"ל שגם בזכר למחה"ש הקפידו בכגון דא.

ולכאורה יש בזה ב' שיטות ואופנים: להקדים לפני פורים, ולכן נותנים בתענית אסתר, או להקדים לפני שקלי המן שבמגילה, ולפ"ז עדיף להקדימה לפני קריאת היום שהיא העיקר.

ובכל אופן, מסתבר שבלא עשה כמנהג שברמ"א (וכמנהגנו), יעשה כמנ"א. ולא לחדש ליתן בלילה.

אמנם, לכאורה משמעות הא"ר סת"רצ"ו סק"ב בשם אמרכל ליתן בלילה קודם קריאת המגילה. ולפענ"ד אינו, וכוונתו שיש מקדימים עוד לפני"ז, ולכל הפחות יעשהו בתענית אסתר קודם התפלה במעריב, ולא נתכוון שיקדימה בערב לפני מגילה, וכדמוכח בליקוטים מהלכות אמרכל הוצאת פריימן הלכות פורים (כה, א), אף שבא"ר הב"ד בשינוי לשון. (ומכבר סברתי שה"י בידיו כת' אמרכל שאינו לפנינו וכדמוכח בכ"מ).

ולהעיר שגם בקיצור שו"ע לא ברירא מילתא שנתכוון שיתנו בערב אחרי מעריב. ועיקר כוונתו כדברי הרמ"א בד"מ ובמפה, שאף שהמנהג הוא "קודם פורים" – נהגו שלא ליתן מבעוד מועד, ודוקא בתענית אסתר. ומש"כ "בערב" – היינו כל' הרמ"א "בליל פורים", ועכ"ז פירש הרמ"א דהיינו לפני מנחה, וכש"כ שלשון "בערב" מתפרש כן. וכ"ז שפ"י אאזמור"ר בשערים מצוינים בהלכה שם סק"ה.

ומודיעא שיש שנהגו כך (ראה מנהגי חת"ס, מנהגי רבותיהם והליכותיהם ע' קצד. ועוד). אבל אי"ז המנהג הנפוץ בפוסקים.

תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות.⁸⁶

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום. (ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו).

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקיננו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

דברי כבושין אחר מנחה⁸⁷.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה⁸⁸.

צאת הצום⁸⁹ [זמן תפילת ערבית] בשעה 6:20 אבל אסור לאכול קודם קריאת המגילה, כדלהלן. זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים⁹⁰ – לפי שאין אנו בקיאים בהם⁹¹ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים⁹². ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך⁹³.

ליל שלישי, אור ל"ד אדר, ליל פורים

פניני הקהל: השייכות ד"הקהל" לפורים – ראה בהערה⁹⁴.

וזלה"ק בספר השיחות תשמ"ח⁹⁵: שטייענדיק ביום הפורים, ווען "הימים האלה נזכרים ונעשים" ווערט אופגעטאן פון דאס-ניי און באנייט (ביז חדשים) דער "קיימו מה שקבלו כבר" בא מתן תורה. . דארף

86) לענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. (ראה שו"ע אדה"ז סת"ק ג' ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ. ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. [וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזרו בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי].

87) ראה לקו"ש ח"כ ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשו עכ"פ דברי כבושין.

88) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

89) זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

90) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

91) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבר"צ שבועות תשע"ה.

92) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

93) והעיר המזכיר הר"ל ג' ע"ה, שבפעם הראשונה שהריצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחר שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

94) ראה לקו"ש ח"ו ע' 382. שיחת פורים תשכ"ז. מכתב כללי י"א אדר שני תשמ"א (נדפס בלקו"ש ח"כ ע' 488 ואילך. ושם ע' 490 הערה ד"ה כינוסים. מועדים פורים ח"ב ע' קעב ואילך. ושם ע' קעה הערה ד"ה כינוסים. אגרות מלך ח"א ע' רמז ואילך. ושם ע' רמז בהערה). שיחת תענית אסתר ופורים תשמ"ח, סה"ש ח"א ע' 292 ואילך. ועיי"ש ע' 301.

95) ע' 300.

מען נעמען פון די ימי הפורים א תוספת חיזוק וקיום אין לימוד התורה – נגלה דתורה און פנימיות התורה, ובמיוחד – ווי מ'לערנט זיי אלס א תורה אחת. . . און אז דער לימוד התורה זאל זיין בהקדמת עבודת התפלה – דער חיבור פון ביידע קוים, תורה ועבודה. ובפשטות, מוסיף זיין אין לימוד התורה, סיי בכמות און סיי באיכות (מיט א נייעם חיות וכו'), ביז מתוך מסירת נפש פון "לא ידע", וביחד עם זה – באופן אז דאס נעמט דורך דעם מענטשן, אויך זיין גוף הגשמי, אז זיין הארעוואניע אין תורה פועל'ט א שינוי אין זיין גוף והנהגתו. און נוסף צו דער עבודה מיט זיך אליין, איז מען זיך אויך משתדל מגלה זיין דעם כח המס"נ (גילוי יחידה) ביי אנדערע אידן, ביז אז מ'איז דורך דעם מאחד אלע אידן מיט וועמען מ'קומט אין פארבינדונג – דורך "כנוס את כל היהודים", כאטש אז מצ"ע געפינט מען זיך "מפוזר ומפזר בין העמים" ובהדגשה מיוחדת – שטייענדיק אין א שנת הקהל, "הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו' למען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת גו' כל הימים אשר אתם חיים על האדמה", ביז – אויך טאן די עבודה בחלקו בעולם, צו מקבץ זיין ומאחד זיין אלע ניצוצי קדושה וועלכע געפינען זיך "מפוזר ומפזר בין העמים" ...

בכמה שיחות קודש במעלת קביעות שנה זו שפורים חל ביום השלישי, והשייכות דיום השלישי שהוכפל בו כי טוב לכללות העניין דפורים. וההוראה מזה בעבודת האדם – ראה הנסמן בהערה⁹⁶.

אסור לעשות מלאכה, וכן לישון (ואפילו דעתו רק לישון קימעה), מחצי שעה קודם צאת הכוכבים עד לאחרי קריאת המגילה. כן אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפילו התענית קשה עליו⁹⁷. ולענין טעמים (היינו כביצה המוציא או מזונות (ולא יותר)⁹⁸, ופירות וירקות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה, ושתית משקה שאינו משכר) – יש להקל במקום צורך גדול, כשהתענית קשה עליו, כדי להתחזק מעט מחולשת התענית⁹⁹. ובאדם חלוש, שהשה' מזיק לו, וטעמים אינה מספיקה לו, מותר לו לאכול, אך יבקש מאחר שיזכיר לו לקרוא את המגילה. אשה השרוי בתענית, ומחכה לשמוע קריאת המגילה מבעלה לכשיחזור מבית הכנסת, יכולה להקל בטעמים, כנ"ל. ונכון גם שלא ללמוד קודם קריאת המגילה¹⁰⁰.

96) ראה שיחות ר"ח אדר ופורים תשל"ח. ש"פ משפטים, פורים וש"פ תשא תשמ"ב. פורים תשמ"ו. פורים תשמ"ט. ועוד.

97) ראה בארוכה בשו"ת באתר דרב פורים ח"א ס"ד.

98) בנוגע לפת הבאה בביטוי – כ"כ להדיא בפמ"ג או"ח סתל"א בא"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למשכ"ח ה"ע בסור"ב ס"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"כ בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סור"ב בא"א סק"ב), והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סור"ב סק"ד) – שאני התם דמיירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסגה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סרפ"ו בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סתור"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר טעמיה. ולכא"ו טעמיה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מנ"א סוסי' רלב לענין שותי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמירין טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשמטות) סרנ"ג. לב"מ מהדו"ת או"ח סי' קי. זכרון יהודה או"ח סי' קה. קב חיים ס"ו. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

99) בטעם איסור טעמים "אע"פ שכל המצות הקבוע להן זמן לא אסור אלא לקבוע סעודה משהגיע זמנן משום גזירה שמא ימשך בסעודה ויעבור זמנן אבל טעמים בעלמא מותר שאין לחוש בה שמא ימשך ויעבור הזמן" (אדה"ז סרע"א ס"ט) – ראה אצלנו בדיני קריאת היום. 100) במג"א סתור"ב סק"ז הב"ד הרא"ם בחידושים על הסמ"ג שלא אסור ללמוד כבדיקת חמץ דאידי דחביבא ל' לא אתי למיפשע. וכ"כ בערוה"ש שם ס"ח. אבל בשו"ת חות יאיר סי"א דעתו נוטה שלכתחילה לא יתחיל בלימוד (כשגו בכפר. וראה בגדי שם סתל"א סק"ב שבמגילה שהיא בציבור לא חיישין דלמא משתלי) קודם מקרא מגילה משום זריזין מקדימין. ובסידור בית עובד דין קריאת מגילה בלילה ס"א כתב יתירה מוז שאם התחיל פוסק. ולהעיר שבה"ל חנוכה סתער"ב סק"ה נקט המג"א לדינא שאין ללמוד כשהגיע זמן ההדלקה. ואולי שאינו מגילה שזמנה כל הלילה, הרא"ם בכתובה שיעקר המצוה בתחילת הלילה, ועדמש"כ אדה"ז לענין בדיקת חמץ בק"א לסתל"א סק"א. (וה"ט שבבדיק"ח לא אמרין דאידי דחביבא ל' לא אתי למיפשע. ועוד, שהחביבות מחמת הנס ולא (רק) לפי שבאה מזמן לזמן, וממילא ל"ש בבדיק"ח, ראה ערך השולחן סתער"ב סק"ז). אלא שלדינא גם בחנוכה קייל"ן שאפשר להדליק כל הלילה. ואולי סו"ס ימנע מלקיים בעיקר זמנה. ושו"ר שכ"כ ליישב בערך השולחן שם. וראה גם חות יאיר שם. ועצ"ע, שהעיקר חסר מהספר בד' המג"א שכתב (רק) הטעם אידי דחביבא ל'. ובאמת בד' הלילה, הרא"ם בכתובה נראה דס"ל להקל גם בחנוכה (ראה גם בערך השולחן שם). ובס' מויעד ה' ל"א סתל"א סק"א. ד"ה שכשר) כתב בדעת הרש"ל והב"ח שהזכירו איסור לימוד לגבי חנוכה ולא במגילה, לפי שיעקר קריאת המגילה ביום (כמ"ש במג"א למיסבר סברא לענין טעמים), ול"ג בלילה. אבל יותר נראה שלמסקנא שכתב המג"א להחמיר גם בטעמים, הה"נ בלימוד. (ואף שיש לחלק בין טעמים ללימוד, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקו"א שם), שבאכילה חששו שיבא לידי פשיעה, אבל בלימוד החשש שישכח לא חששו במגילה דחביבא – הרי לדינא לא סבירא לן הכי, עיי"ש. ועוד, דאדרבה כיון שהוא רק פ"א בשנה חיישין לשכחה. וראה שם גם לגבי לולב). וכ"מ במשנ"ב שם סקט"ו שכתב לענין במשנ"ב סור"ה "כמה פרטים לענין ק"ש וזה"כאן". ושם סקט"ז שאין ללמוד משהגיע זמן ק"ש. ובפרט שבמג"א הביא מתוספתא לדמות מגילה לק"ש, וי"א שמה"ט החמיר כאן בטעמים – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד. (אמנם, לגבי נ"ח החמיר במשנ"ב סתער"ב בשעה"צ סק"ד שלא ללמוד גם ח"ש קודם זמן הדלקה. וראה אצלנו בלוח לחנוכה). ועכ"פ, ודאי נכון שלא לאחר מטעם אחר – משום זריזין, וגם לפי שיש להקדים מילה לכל שאר המצוות (וראה גם ביהר"א סוסי'

בד"כ נהוג לאחל בפורים: "א פרייליכען פורים", או "א גוטען פורים". ובכ"מ: "גוט יום טוב"¹⁰¹. בנוגע ללבישת בגדי שבת, שבכ"מ שנכון ללבוש מבערב¹⁰², הנה ב"רשימת מנהגי פורים שיש בהם חידוש"¹⁰³ בתחילת "מנהגי האדמו"ר" – ובהערה שם – "מובן שאין זה הוראה לרבים"¹⁰⁴: "לבוש משי כמו בשבת ויום טוב"¹⁰⁵.

תחפושות

נהוג ללבוש פרצופים (=מסיכות) לפורים. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ט שנעשה בעיקר ע"י קטנים¹⁰⁶. ויזהר שלא יהא בהם חשש שעטנז דאורייתא. בנוגע ללבישת בגדים שיש בהם כלאים דרבנן¹⁰⁷ ובגדי אשה לאיש – יש שהתירו לשמחת פורים והרבה פוסקים שללו בתוקף. ואכ"מ¹⁰⁸. לענין חיוב ציצית בתחפושות, לדוגמא במעיל שבתחפושות של כהן גדול¹⁰⁹, מכיון שהדבר בספק, כדאי לעגל¹¹⁰. ולאידך, אינו מברך על טלית גדול שלובש לתחפושות. ראוי שלא להתפלל כשלבוש בתחפושות באופן שאינו ראוי לעמוד כך בפני המלך. צבע צצובעים לכבוד פורים על הידיים, אם אין בו ממשות רק מראה, אינו חוצץ לנטילת ידיים¹¹¹.

תרצג – לענין מילה. משנ"ב שם סק"ב).

(101) כ"ה האחיול בהתחלת השיחה שבסה"ש תש"א ע' 66. וכן שמעתי מעד-שמיעה, בר סמכא דמהימן עלי כבי תרי, ע"ד מעשה רב בזה, אף שבמזמורה קרוב לרדאי שבד"כ לא ה' בנוסח זה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

(102) כ"ה בכ"מ כפנים. ויש שכתבו קודם תפלת מנחה (סידור יעב"ץ דיני קריאת המגילה פ"ז ס"א. וביסושה"ה ש"י"ב פ"ג שכן הובא בספרים). ולהעיר שכן המנהגים (שבחנה הבאה) הובא ד"ז לפני שנוכר המנהג בנוגע לנתינת מוחה"ש. ויל"ע, אם תלוי בזמן תפלת המנחה, והיינו אם מתפלל בזמן מנחה גדולה או סמוך לערב.

(103) ספר המנהגים ע' 74.

(104) ולהעיר משיחת ש"פ תצוה תשמ"א ע"ד מנהגים שנהגו בהם רק רבותינו נשיאנו שמיד עם פרסומם נעשו שייכים לכאו"א, ובשיחת ש"פ דברים תשמ"א על אלו שהתפרסמו עם הדגשה שאינם הוראה לרבים (כמו בהערה הנ"ל) שעכ"פ יש בזה לימוד והוראה (וע"ד המבואר בשיחות כ' אב תשי"ד וש"פ קרח תשח"י על הנלמד מהמנהג להתענות ביום חופת בנותיו). ובשיחת י"ט אלול תשמ"ח – לענין משי.

(105) ועוד שם אודות "סויבלענע היטל" בסעודת פורים. ועד"ז במנהגי פורים (בפאריז) צ"ח: "לבוש משי. [ורק] לשלחן [לבוש] בשטרימיל".

ולהעיר מד"מ ורמ"א או"ח סתרי"ה (ס"ב – ממהיר"ל, ויעו"ש במהרי"ל). ובנימוקי או"ח על אתר (ומציין לספרו אות חיים ושלוש (ע' רב), עיי"ש) שב"ק קראקא, באתרא דהרמ"א, לא נהגו כמותו. ובמנהגים דק"ק ורומישא (לר"י שמש) ע' רסא שרק הנשים נהגו בבגדי יו"ט. [ועד"ז – ע"ד הסוד – בס' עטרת תפארת להבא"ח (כתר מלכות אות רז)]. ובס' עבודת ישראל לפורים ש"כפורים אין מן הצורך ללבוש בגדי יו"ט כי האור הזה שזורח למטה אינו כ"כ גדול", עיי"ש (ע"ד בגדי שבת. ועד"ז בשער המפקד מנהגי ירושלים ע' קג – בנהר פקוד אות ד). ולהעיר מפי"א אבן יריא למגילת אסתר ט, יט: "שמחה ומשתה ויום טוב – לאוסרו במלאכה שלא יראה בה עושה סימן ברכה לעולם ולכבוד בכסות נקי". (ואולי כוונתו רק "מעיקרא", אבל "לבסוף" שם ט, כב) כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה' ואילו 'יו"ט' לא כתיב, לפי ש"מלאכה לא קבילו עליה" (מגילה ה, ב), וא"כ הה"נ שלא קיבלו לכבוד בכסות נקי. או יאמר, שמצד המנהג ש"נהגו בהן איסור" במלאכה (מגילה שם), ועד שנפסקה ההלכה (שו"ע סתרי"ו ס"א) שאינו רואה סימן ברכה לעולם, הה"נ בכסות נקי. וראה עד"ז לעיל לענין קביעת שם יו"ט). וראה גם בצוואת יש נוחלין (בפרק אזהרת שבת ויו"ט) החילוק בין בגדי שבת, יו"ט ופורים. וראה בהמבוא במועד לכל חי (להגר"ח פאלאני – ס"א אות חי). ובמנהגי הרש"ש סל"ח: בגדי שבת או בגדים חמודים. ועד"ז בבא"ח תצוה סכ"ב: בגדי שבת או בגדים אחרים שהם חשובים ולא ילבושו בחול.

(106) וראה שיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח ע"ד לבישת עטרה.

(107) להעיר מחוות יאיר חדש באור עולם סק"י.

(108) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס' ב.

(109) במעיל כה"ע עצמו, שקו"ט בזה. וראה הנסמן בשערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים (ש"ל לאחרונה) – לרב אחאי גאון אחי וראש הרמ"ש שליט"א – פח, ב.

(110) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס' יט.

(111) אבל אם יש בו ממש, יש לדון אם יש להתיר מחמת שהוא לנוי, דשאני גדר נוי שהוא כגוף ובטל, ועדיף משאר אינו מקפיד (כ"מ בל' תוה"ב הקצר ב"ז ש"ז). ובפרט מהדוגמא מפרוכות שהצבע והפרוכות כחד ממש חשיבי. וכ"מ ברא"ש הל' מקואות סכ"ז. וכן בכ"מ. וראה שו"ת פני אר"י ס"ו. ועוד. ומוכח גם ממש"כ הרשב"א שם, שאינו חוצץ גם אם פשט ברובו, משא"כ באינו מקפיד שחוצץ ברובו. ולפי"ז באינו מקפיד אינו בגדר ביטול אלא שהוא כמאן דליית או דין מיוחד דיני חציצה. וראה צפע"נ כלאים פ"י ה"ז (טו, א). שערי טהר וולק ח"ד סכ"ח סק"ז (ע' קלט). אבל בכ"מ שגם באינו מקפיד הוא מדין ביטול שהוא כגוף – ראה רש"י שבת נו, א ד"ה הא נמי. שם סוכה ו, ב ד"ה אין מקפיד. ועוד. וחקירה שרים בב"מ. וראה דברי יחזקאל ברשטיין מהדו"ח ס"ע תעה. שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סצ"ז ענף א), משא"כ כשאינו לנוי רק לשחוק, צ"ע אם אפ"ל שבטל לגופו. ואף שחפץ בכך, ועדיף ממי שמלאכתו בכך שאינו מקפיד (ול"ד לכוהל לרפואה שחוצץ (ש"ד ס' קצח סק"ד). ועוד) דהתם מקפיד אלא שאינו יכול להסירו (ראה בינ"א שער הנשים סקכ"א. שו"ת הצ"צ יו"ד ס' קצח סק"ד וסק"ז), אבל כאן לא רק שאינו מקפיד אלא אף רוצה בכך, וכיון שכן ה"ז כגוף הדבר (ראה פני אר"י שם. חדרי דעה יו"ד ס' קצח ס"ז). ובכ"מ – מ"מ אין הנידונים דומים, שבנוי הרי הצבע מייפה גוף הדבר ונחשב כטפל ובטל אליו, משא"כ כשצובע ידו מטעם אחר, אף שרוצה בכך, אבל אי"ל לתועלת גוף הדבר ואינו בטל אליו. ובמכ"ש ממש"כ בפתח הבית יו"ד ס' קצח סכ"ג לחלק בין טבעת לצבע שצובעות הנשים, שהצבע הוא לנוי, אבל טבעת אינה לנוי רק לתכשיט, וזה לא מיקרי נוי לפי שאינו מייפה את האצבע, עיי"ש. ולא שנא מדם שעל רגלי

מעריב

יש להזדרז בתפילת ערבית ובקריאת המגילה.

הכהנים, שאף ששבח הוא לכהנים שיהלכו עד ארכובותיהן בדם הו"ל חציצה, לולא הטעם שהוא לח (זבחים לה, א) אבל בשו"ת הלק"ט ח"א ס"כ פ"י הטעם לפי שחביב. ועיי"ש לגבי מוהל שידיו צבועות בדם מילה. ומ"מ אכתי איכא לחלק דשאני התם שהוא למצוה ושבח הוא לכהנים ולמוהלים וכו', ולא סגי בגוף הרצון לעשות כן. וכבר הקשה עליו בשו"ת שבי"ח ח"א ס"ס"ו שמפורש בגמ' שרק מצד שהוא לח אינו חוצץ. אבל ראה מש"כ ליישב בסד"ט או"ח סי' קצח סקנ"ב, והב"ד בשו"ת בית שלמה או"ח סי' קו. ועד"ז הוא בפקודת אלעזר או"ח רס"י קסא. וכן בהנהגת מהר"ם חזין (לבנו) של בעל הלש"ק (נד, נט) מכת"י בקובץ מקבציאל חו' כו. וראה ברכ"י סי' קסא ס"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף סנ"א. ועיי"ש בשב"ש שמה"ש דמ"ש כהנים מטבח שאומנתו בכך). ועבד"ז כתב בדגמ"ל לט"ז סתקפ"ד סק"ב לגבי תק"ש בפה המלוכלך מדם מילה שחוצץ, אף שחביב עליו והוא להידור מצוה. (ולהעיר משו"ת התשב"ץ ח"ג סנ"ח סק"ב שדחה הוכחת הרשב"א שאין צבע לנוי חוצץ מפרוכת, דשאני פרוכת שמצותן בכך. אבל היינו רק כשמחוייב בכך. וגם המקילים שם – היינו מחמת שהוא לח. אבל ראה מש"כ בשו"ת בית שלמה שם. וראה שו"ת ר' עזריאל ח"א או"ח סצ"ב. וראה הנסמך בשערים מצוינים בהלכה לאאמור"ר עמ"ס זבחים שם ד"ה הא קא חייץ. ואכ"מ. ונראה עוד, שגם למ"א שכשחביב עליו אינו חוצץ (כדעת אהר"ת ודעמי) – היינו רק מדין או"ח מקפיד ואי"ז בגדר לנאותו. וראה גם בתורת חיים סופר סי' קסא סוסק"ז. ושו"מ בשו"ת גבעת פנחס לבעל ההפלאה סנ"י שכל לנאותו ל"ש בדם, שכל לנאותו הוא מדין ביטול שמבטלו עולמית, אבל בדבר שדרך לפושטו וללובוש ל"ש ד"ה, וה"נ בדם שבעורה של"ש לומר שביטול לכל כהן וכהן במקום שהולך בעזרה, עיי"ש. ודין אינו מקפיד לחוד לא סגי בנדוד, כדלקמן. אבל ראה מנחת יהודה שפרייער זבחים שם. ולהעיר מח" כת"ס סוכה ל"א ד"ה ניקב).

ועוד, שדעת אדה"צ בסי' קסא ס"ה משמע להדיא שרוב היד חוצץ אם יש בו ממש אפי' כשהוא לנוי. (וראה בדעת אדה"צ בשו"ת רע"י שם סנ"ב). וכו"ה להדיא בחמו"ד סי' קצח ס"ז. וראה תורת חיים שם. ואין להקשות, דמ"ש מפרוכת שמצונו בה טבילה שכולה צבועה ואינו חוצץ (שכן ברשב"א שם ה"ר לעיקר הענין מפרוכת. ויתירה מזו, שמפורש כתב הרשב"א "אע"פ שפושט צבע זה בכל השער ורובו") – הדתם מיידי בצבע שאי"ז ממשות רק חזותא בעלמא. ואף אי נימא דבחדא מנייהו סני (לנוי או חזותא) – אכתי "ל"י ששכשוהו לנוי ויש בו ממשות לא מהני כשהוא ברובו. ובדוחק גדול י"ל בד' אדה"צ, דקאי אשלפני פניו באינו מקפיד ולא כשהוא לנוי. והכי דייק לישני' "אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד", דקאי אבני אומניות שאין דרכם להקפיד, משא"כ כשהוא לנוי עדיף מנייהו שמקפידות בדוקא שיהיו ידיהן צבועות. (וכ"כ במשנ"ב שם בב"ח ל"ס ד"ה והיו, בנוגע ל' השוע"י "וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לנוי", של' "וכן" אינו מדוקדק, שבצבועת לנוי אפי' בכל היד אינו חוצץ. ונתתינן לקו"ט באם נדו"ז דמאי לנוי.

ועוד יל"ע באם שייך בכאן כי שאומנותו בכך, ואם אפ"ל שבפורים כך הדרך, אף שרוב האנשים אינם עושים כן. ולכא' דומה לאנשי הוצל שבטלה דעתם אצל כל אדם, שאינו דומה למנהג אנשי ערביא שמקיימים קוצים לגמליהם, לפי שהוא מנהג חשוב שגם כל העולם אם ה' להם רוב נגלים הוו מקיימי. ושל בית מנשיא דחד גברא בטלה דעתו אע"ג לכלל העולם אם ה' להם רומנים היו סוחטים (תוה"ה ואת"ל – שבת צב, ב). והה"נ כאן שאי"ז דרך כל העולם בפורים. (ולהעיר מברכ"י סי' קסא סק"א שבאם רובא דעלמא מקפידין ובמקום א' אין מקפידין בטל ברובא דעלמא. ולהעיר שמה"ש בשו"ת קרן לדוד סמ"ה שבבבית צבועים לנוי באנשים חוצץ שבעלה דעתן. ויש לחלק). ושו"מ בשו"ת זכר מרדכי סכ"ז דשאני בכהנים שדם חוצץ מטבח שאומנתו בכך, שאי"ז אומנות הכהנים לפי שהמשרות מתחלפים, ואחר שחלפה משרתם או אחר הרגל מקפידים בכך. וראה גם בני ציון ליכטמאן סי' קסא סק"ב. ומדאתנין להכי, צ"ע אם אפשר להחריב בנדוד"ט מטעם אחר, שהרי מקפידים עליו להסיר או"ח"כ ואינו בגדר "אינו מקפיד". ודמאי למקפיד להסירו בע"ש (ברעמא מאירי נדה סו, ב). וראה שו"ת קול גדול סנ"א. ועוד. ול' הרשב"א בתוה"ה הקצר ב"ז ש"ז: לפי שאין מקפידות בהן חזותא, ואף את"ל באנשים חוצץ שבעלה דעתן. ויש בדעתו לעולם (אבל ראה גבעת פנחס שם. וכן מוכח מדין טבעת שמסירה בעת לישנה, וראה גם פני אר"י שם, אף שיל"ז דשאני טבעת שאינה בטילה לגוף לפי שהיא דבר חשוב בפ"ע. וכ"ה כבר בה"ה דה"ל ר"א מטול, נדפס בשו"ת בעלי התוס' סי' קס"ט, בקובץ ראשונים לה' נדה ומקואות. ובדוחק יש להעמיס כן גם בד' הראב"ד בבהע"ג שער הטבילה ס"ב, שטבעת חוצץ לפי שמסירה הטבעת בעת הלשנה – שהוא רק סימן ולא סיבה, שלפי שמסירה הטבעת סימן שמינהגו בטל, אבל הכא חוצץ עתה מדין א"ז מקפיד. וראה מה שחילק בחדי דעה שם, והעמיס כן בד' הרשב"א, שלנוי עדיף משאר אינו מקפיד לפי שרוצה בכך, ומשו"ה אפי' יצטרך להסיר הצבע כל שעכשיו רוצה בכך אינו חוצץ. ולסברתו הה"נ בנדוד"ז שרוצה בכך. אבל ברשב"א מפורש גם בעשוי לנוי, דמיידי שאין מקפידות לעולם, כנ"ל. ואולי י"ל איפכא שבנוי שהוא מדין ביטול, משו"ה מהני גם ברובו, וגם בחד גברא, לפי שהוא כגוף צ"ל ביטול עולמית, אבל בדין בני אומניות שהוא לפי שאינו מקפיד, ומשו"ה ה"ל כאלו אצל כל בעלי האומנות, כפי מהני כשהוא ברובו, סני אמר אינו מקפיד עתה להסירו בכלל, אף שיזדמן אפשרות להסירו, וכדמוכח מזה שבני אומניות מסירים הצבע לפעמים).

וגם לדעת שו"ת זכרון יוסף סי"י שבאינו מקפיד עתה אינו חוצץ (והוכיח מבני אומניות שבדאי מסירים הצבע בע"ש. ואכן במאירי שהחמיר, ה"ט דאיהו ס"ל בטעם שצבע אינו חוצץ משום שהוא חזותא לחוד, וחולק על משמעות הרשב"א להחיר במי שמלאכתה בכך גם בממשות) – היינו בדבר שמקפיד רק לזמן מרובה, משא"כ במקפיד לעיתים קרובות כטבעת בעת לישנה. (וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סצ"ז בכוונתו שלישוה שמקפיד תדיר. ואכן כ"ל בדבריו). אמנם, בשו"ת צ"צ שם סק"י כתב בדגמ"ל דה"ל סי' קסא ס"ז וס"ז, דכל שאינו מקפיד אא"כ ישתנה לגמרי מהמהות שהוא כעת נק' אינו מקפיד, משא"כ בטבעת שמקפדת גם בענין שהוא כעת (ויש שפי' כך גם בכוונת הזכרון יוסף). ולפ"ז מקום בדוחק לומר שגם כאן אין ההקפדה מחמת שנינו המצב, אלא מחמת שעברו ימי הפורים. חשוב כתב הצ"צ שהוא דוחק. ושם סק"י כתב דתליא באשלי וברבי בפלוגתא ראשונים אי ביטול לזמן סגי, ולפ"ז במיעוט גופו שהוא רק מדרבניו של החלק. והה"נ שיש להקל לגבי נט"ל שיעקיר מד"ס. ואכן כ"ל בדברי א"ה להניח להקל בדבר שנמצא רק ליעוד קלה, ומדי בשעברו ימי הפורים מקפיד להסירו, שעד כאן לא שמענו אלא בדבר שנמצא זמן מרובה, אלא שבבוא הזמן יצטרך להסירו מאיהו טעם (אבל בשו"ת זכרון יוסף שם ה"ר שגם אם מקפיד להסירו חו"כ אינו חוצץ מבצק שבסדק עריבה, והרי התם גם סמוך לביעור בע"פ אינו חוצץ. וראה גם בחדי דעה שם. ולדבריו תלוי כנ"ל אם רוצה בקיומו או שרק אינו מקפיד. ולפ"ז סרה הוכחת הזכרון יוסף, דהתם עדיף שרוצה בקיומו ולא רק אינו מקפיד. אמנם, במ"מ ה"ר מבצק לאידך גיסא נט"ל שיש להקל – ראה גם שו"ת הצ"צ שם סק"ד. וצ"ל שמה שמבטלו בפסח שאני שהוא רק משום איסורא דפסח ולא מצד הכלי (וכע"ז בשו"ת מנח"ש תנינא סע"ו). ועיי"ל, דשאני התם שהוא כאילו מגוף הכלי (ראה עד"ז שו"ת אבנ"י יו"ד סרנ"ג סק"ז), ודמאי לשובר הכלי. ואכתי י"ל שבאדם אינו חיוב אה"כ הוא לעולם. ובחדי דעה שם הוכיח מד' הרשב"א דמזמנה לה לפרוכת שגם באדם דומה לכלי שא"צ להיות מקפיד לעולם. אמנם, התם בפרוכת שאני שהוא רק חזותא דלית ב' ממשא. אמנם, הדוגמא מפרוכת הביא הרשב"א בטעם הראשון מחמת שהוא לנוי. וכבר הקשו בהוכחת הרשב"א מפרוכת, דשאני פרוכת דלית ב' ממשא. ואכ"מ).

בתפילת העמידה אומרים "ועל הנסים". דיני מפורטים לקמן בדיני מצוות היום. דין השוכח וכו', מפורטים בטבלא שבסוף הלוח. [אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים']. אח"כ קדיש "תתקבל" וקריאת המגילה. דיני ומנהגי הקריאה, מפורטים לקמן בדיני מצוות היום.

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "ואתה קדוש", קדיש שלם (בלא "תתקבל"), עלינו.

ניתן לקרוא את המגילה כל הלילה¹¹², עד עלות השחר¹¹³. ופשוט, שמ"מ מדין זריזין מקדימין למצות יש להקדים ככל האפשר.

גם בלילה, נוהגים בשמחת פורים ומרבים קצת בסעודה.

נכון שימצא בביתו נרות דולקים¹¹⁴ ושלחן ערוך. יש שאינם אוכלים בשר בליל פורים, כדי להדגיש שאין יוצאים אז חובת סעודת פורים¹¹⁵.

סוף זמן קידוש לבנה (לכתחילה) כל הלילה.

יום שלישי, י"ד אדר, פורים

מצוות פורים ניתן לקיימן מנץ החמה (לערך בשעה 6:21 בבוקר) ועד השקיעה (לערך 5:53 בערב).

סוף זמן קריאת שמע 9:12.

משכימין לבית הכנסת. גם ביום אין לאכול קודם קריאת המגילה. ואדרבה, קריאת היום חמורה יותר. אבל, יש מקום להקל בשתי. ובמקום הצורך – גם בטעימה (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה)¹¹⁶.

יש שכתבו שלא לאכול סעודה קבועה (או אפילו לטעום) גם לפני קיום שאר מצוות היום (נוסף

(112) י"א להחמיר שלא להתחיל קריאת המגילה לפני צאת ג' כוכבים קטנים לפי שהוא מדק. וי"א שבכל דרבנן החמירו בקטנים, ורק בתעניתו הקלו. אבל סוגיין דעלמא שקריאת הלילה היא מדרבנן (שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בין הדברים) ושככל דרבנן אפשר להקל. [ושק"ט בפ"ע כמה שנהגו להתפלל ערבית במוצאי תעניות בזמן יציאת ג' כוכבים, אף שעלינו ק"ש שהוא מה"ת צ"ל קטנים דוקא כמפורש בסדר הכנסת שבת].

לענין קריאת המגילה בין השמשות – נחלקו הפוסקים, ובשעת הדחק גדול כגון לחולה או זקן, אפשר להקל. ובמקום אונס, בדלית ברירה ממש, אפשר לסמוך על המקילים לקרוא אפילו מפלג המנחה באם לא יתאפשר לקרוא אח"כ. אונס ששמע קריאת המגילה מפלג המנחה (קודם בין השמשות), ושוב נתאפשר לו לקרוא אח"כ בזמנה, חוזר וקורא ללא ברכה. וראה עוד בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ה.

ולהעיר שבביתגור"א סתר"פ ס"ט כתב שהוא דוקא למי שנוהג תמיד כר"י ואינו מתפלל מנחה אחר פלג"מ, והב"ד בשתיקה במשנ"ב סוסי' תרצב בבה"ל ד"ה מפלג. ולפענ"ד סתימת כל הפוסקים אינה כן. וכנראה שרק בתפלה שייך תרתי דסתר, או בעשאו כבר לילה, משא"כ בשאר מצות ובב' ענינים בפ"ל ל"ח לתרתי דסתר. (וכן בע"ש חנוכה, הרי רק להידור בעלמא "אם אפשר" (פמ"ג סתר"פ בא"א סק"י) מתפללים מנחה קודם ג"ח ש"נראה קצת כתרתי דסתר" (משנ"ב סתר"פ בשעה"צ סק"ז ע"פ פמ"ג שם. וכצ"ל בכונות הפמ"ג שכתב "היה כתרתי דסתר" בכ"ף הדמיון, ובזה גופא – לא מצינו להזהיר להתפלל או מנחה קודם פלג"מ). ועוד שבאנוס קיימין השתא, ובשעה"ח אין לו לחוש משום תרתי דסתר. ואף גם זאת, שנראה שבמצוות דרבנן מעיקרא הקלו לקיימן מפלג"מ. וכש"כ למש"כ בראשונים הטעם שגם ב"ג זמנו. [ואכן בב"י רס"י תרנז הביא ד"ז מהאר"ח בשם הראב"ד, ובראב"ד (בהשגות על בעה"מ מגילה ג, א, וכן בתמים דעים סרמ"ג) הוא מדין מפרש ויוצא לדרך. וכו' בכלבו הל' מגילה בשם הראב"ד. ובמאירי מגילה ב, ב: "שרשאין למהר קריאתו מבע"י א"פ שהוא עדיין בתחום ג"א". וכן בס' האשכול (מהדו"ת אויערבאך ולא באשכול מהדורות אלבק) הל' חנוכה ופורים. וראה גם שו"ת בשמים ראש סר"ט. (אבל בשו"ת תרנז"ד ס' קט קאתי עלה מטעם אחר, שמפלג"מ הוא לילה לענין ק"ש (וע"פ דעת ר"ת שהובא בתוס' ורא"ש ריש ברכות) וד' תרנז"ד הובאו בב"י סוסי' תרצב, והביאם גם בד"מ סתר"פ ז"א סק"א. וכבר העיר בהחילוק שבין הטעמים במור וקציעה סתר"פ ז"א. וראה גם פמ"ג שם בא"א סק"א)]. ובמק"א – בלוח לפורים שחל בע"ש – הארנבין דין קידוש וכו' מפלג"מ, אם הוא רק כר"י, או גם לרבנן. ואכ"מ. ועוד זאת, שגם להסביר שההיתר הוא מחמת שיטת ר"י שמפלג"מ הוא לילה, ה"ז ע"פ דעת ר"ת לענין ק"ש, והרי איהו לא ס"ל לחוש משום תרתי דסתר כשאנו באותו יום (ואכן בתרנז"ד הדגיש "אחר שיתפלל ערבית". וצ"ע אם לדיוקא נחית. ובשו"ע סוסי' תרצב השמיט ד"זה אבל במג"א שם סק"ז הביא ד"ז, ומוכח דס"ל שהוא בדוקא), ולאנוס הקלו כר"ת. וכש"כ לפמ"ש"ב בהעמק שאלה פ' ויקהל שאילתא סז סק"ג, דאתיא גם אליבא דשאר הפוסקים החולקים על ר"ת לענין ק"ש, דשאין ק"ש תתליא בזמן שכיבה, ומצות מגילה שאנו משאר מצות שמצותן בלילה, ותתלי' בדין "ערב" ולא בגדר "לילה".

(113) ובא"ר סתר"פ סק"ט שלכתחילה צ"ל לפני חצות הלילה. אבל אין כן דעת רוב הפוסקים – ראה מג"א סתר"פ ז"א סק"א. ועוד. ומפורש בבה"ל הל' מגילה, הביאו בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתר"פ ז"א סק"א.

(114) יש שנהגו להדליק בסעודת פורים עכו"ם מרדכי ואסתר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שנד.

(115) ויש נוהגים לאכול חלב – רוח חיים סתר"פ ס"א.

(116) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד. וכן מסר הרי"ל ע"ה ע"ד הנהגת כ"ק אד"ש (אף שבד"כ אכל לפני התפילה).

למקרא מגילה) – מתנות לאביונים ומשלוח מנות. והמנהג להקל¹¹⁷.

סדר התפילה

אין אומרים תחנון.

הלכתא משיחא: גם לעתיד לבוא לא יאמרו הלל בפורים, אבל ראה בהערה¹¹⁸.

אף שזמן מתנות לאביונים אחרי התפלה (וקריאת המגילה)¹¹⁹ פשוט שאם אביונים מזומנים

(117) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט. ובהמובא שם מלקט יוסף בשם רבו בעל תרוה"ד, שטוב לשלוח קודם אכילה, ומוכח שאינו מדינא – יש להוסיף, שגם בזה גופא, מקום לפרש שכוונתו רק לפני סעודת פורים (ולא לפני אכילה בכלל), והרי נהגו בסעודת פורים סמוך לערב בכדי שיהא "פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג" (שו"ת תרוה"ד סי' קי. ושם, שאכל גם סעודה אחרת לפני"ז בשחרית. וכ"ה בלקט יוסף ע' 158). ועוד, שהכוונה לפני סעודת המקבל, שהרי משל"מ הוא בכדי שיהא לכאוף" די סיפוקו לקיים הסעודה (תרוה"ד שם. ובכ"מ).

(118) פשוט, שהטעם דאכתי עבדי אחשוורוש אנו קאי אמן התקנה ולא אומן דידן (אף שכ"מ קצת בל' שו"ת חת"ס או"ח סי' קצב. ובכ"מ בשיחת ש"פ צו תשל, נעתק בלקוטי ביאורים קארף לתניא אנה"ת פ"א, ח"ב ע' רכת. וצ"ע"ק בהל' בלקו"ש חל"ו ריש ע' 179). וכדמוכח בל' הגמ' מגילה יד, א בהמשך "עבדי דאחשוורוש הוו". וכן מוכח בפירוש"י שם ד"ה אכתי (וגם בד"ה אמר רבא). ובכ"מ גרסי גם בתחילה "הו" ולא "אנו". וכן מפורש בירושלמי פסחים פ"ה ה"ו: משונאיהם נגאלו לא נגאלו מן המלכות. וכ"כ לפרש בפסקי הרי"ד מגילה שם. אר"ח הל' מגילה סכ"ח. כלבו הל' פורים סמ"ה. מאירי מגילה שם. ועוד. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 319. ועוד, שכל שלא תיקנו בשעתו אין לנו אלא מה שתיקנו הם. (וע"ד אמירת הלל למי שאין לו מגילה למ"ד קרייתת זו הלילה – ראה העמק שאלה דלקמן. הנסמן בלקו"ש חל"ו ע' 169 הע' 20). ופשוט שגם בזמן ב"ש לא אמרו הלל בפורים מה"ט (כ"כ בהעמק שאלה שאילתות סכ"ו סק"א). ושו"מ שכ"כ בלחמי תודה מגילה יד, א שגם לעת"ל לא יאמרו הלל. וצ"ע"פ ברשימות ח' קעג. ואא"פ עדיין לומר הלל. אבל בפשטות קאי בכללות הענין דוה"ג ולא לגבי הלל בפורים. אבל ראה עין הבדולח מגילה י. ב. ילקוט אברהם ליפשיץ ביוסף אברהם סכ"ח (ק, א). שו"ת עטרת משה למברגר או"ח ח"ב סרע"א. וראיתי למי שכתב לפרש כן בפיטו אלקים ישלח למוסף שבת חנוכה "ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד". וגם בזה נראה דקאי על גוף הגאולה דלעתיד ולא אימי פורים (ובפרט דקאי בחנוכה התם).

(119) כן מנהג הפשוט. וכ"ה להדיא בשו"ת נוב"י מהדור"ק או"ח סס"ב, כי היכי דלא תיקדום עשי' לזכירה. ומפורש בדבריו דלא סגי בקריאת הלילה להקדים זכירה לעשי', וצ"ל אחרי קריאת המגילה ביום. ובכ"כ בית יצחק ווייס מגילה כ, א ד"ה במשנה אין קורין. (אלא שבדברי הנוב"י נתפרש רק לגבי משתה ושמחה ומשל"מ, ולא לגבי מתל"א, ודלא כבית יצחק שם. ויש להמתיק הדבר שמתל"א אינו בכלל, דמיקרא לא כתיב מתל"א בקרא (אסתר ט, יט). וי"ל, שעיקר העשי' ימי משתה ושמחה (שרק זה נזכר מתחילה (אסתר ט, יז-יח), ובכלל, אקדמי' קרא בכל הפסוקים שזכרו המצוות, ול' עשי' קאי עלה דוקא, דסמכה ללישנא דעשי', וכל' הירושלמי מגילה פ"א ה"א דזכורים בקריאה ונעשים בסעודה. וכ"ה בפירוש"י מגילה ב, ב ד"ה אשכחן, שעשי' קאי על משתה ויז"ט. וראה גם פ"ה הגר"א אסתר ט, כח. וכן יל"פ גם בד' תוד"ה חייב – מגילה ד, א, דעשי' קאי רק אמשתה. וסגי לן בהקדמת זכירה לעשי' במשתה ושמחה, וכמ"ש בשו"ת מהרל"ב ח"א סל"ב לגבי ט"ו שחל בשבת. ובנוב"י שקט משל"מ – אגב משתה נקט', וכדמשמע מהמשך דבריו. (ואולי משל"מ שאני דאגב סעודה הן, ראה גם מהרל"ב ח"א שם בסוד"ר. ובק"י עהרא"ש פ"א ס"ו סק"ד נזכר גם משל"מ בכלל ענין זה). וקצת ראי' דמתל"א שאני, שכשחל ט"ו בשבת, ס"ל שמואל שמתארין זכירת עמלק, וטעמו דזיון שמוקפים עבדי בחמיסות עשי' לזכירה בהדי הדדי אתיין (מגילה א, א) אף שגם מוקפים מקדימים מתל"א לע"ש, ונמצא לכא' שקדמה עשי', ועכצ"ל שמתל"א אינו בכלל עשי'. אבל אולי שאני התם דלא אפשר. וכן מצינו בפורים שחל בשבת שלד"ה אין מקדימין, שלא קדמה עשי' לזכירה (מגילה שם וברש"י ד"ה חל), אף שנותנים אז מתל"א בע"ש. (אלא שיל' בזה באו"א, שהעיקר שנקבע יום פורים לזכר הנס, והיינו העשי', וגם אי יתקרא שלא קיים כל מצות היום אז (כיון שחל בשבת) – ס"ל קודמת זכירת עמלק להעשי' קודמת לזכירה. וראה חזו"א או"ח סי' קנה ס"א. אבל בנוב"י מוכח דלא ס"ל הכי, ושגם זכירה דקריאת המגילה מוכרחת להיות קודמת לעשי' דמצות היום). ומצאתי בשו"ת כנף רננה או"ח ספ"ה שכתב בזה, דלית לן בה מטעם אחר, שאף שההלוקה לעניים היא בזמן הקריאה אבל העניים יש להם המעות בפורים, ואז נגמרת המצוה, ושפיר קדמה זכירה לעשי'. ועוד ראי' שמתל"א אינו בכלל עשי', שבמדרכי מגילה פ"א סתפ"ש"א הביא בשם ראב"ה, שצריך לנהוג בליל פורים כסעודה דקריאה שאין היקש למחצה. (אבל ברש"י מגילה ד, א מוכח שקריאת הלילה אינה בכלל זכירה, וילפינן לה מקרא בפ"ע, ולכן עומדת פורים ששאלה בלילה לא יצא). ומוכרח שרלארבי"ה משל"מ ומתל"א אינן בכלל עשי', דאל"כ מדוע לא יתחייב בהם גם בלילה מה"ט גופא שאין היקש למחצה. אמנם, בכ"מ משמע שגם מתל"א בכלל עשי' – ראה בפירוש"י אסתר ט, כח. מלכ"ם שם. וכן מפורש בחי' ר"י מלולל מגילה יז, א בטעם דל"מ מתל"א וסעודת פורים ביום י"ג, דעשי' בפורים לא. וראה גם נה"ש סתרצ"ד סק"א. אדרת אליהו האזינו לב, ובשו"ת מחנה חיים או"ח סל"א כתב גם שגם מתל"א בכלל עשי' (אבל איהו גופא ס"ל שאין קדימא לפני מגילה או שש"צ להקדים זכירה דמגילה לעשי' דשאר חובות היום כיון שחל ביום אחד, יעו"ש). וראה הסכמת הרש"י לעיליות אליהו. ושקול' דבריו בזה (למברגר (לבנון) ספ"ח. ומ"מ, גם אם נאמר שמתל"א בכלל עשי', ושצריך הקדמת זכירה לעשי' באותו יום גופא, מסתבר שכל המצות היום חדא עשי' ניהו וסגי בהקדמת זכירה לחד מניניהו.

ובתיקון משה צב, א, הביאו באר"ח ספינקא סתרצ"ה סקי"ג, הרחיק לכת שבנתן משל"מ או מתל"א לפני קריאת המגילה לא יצא. וצ"ע שבדאי אינו יעקובאב, שיוצא ד"ח משל"מ ומתל"א גם כשאין לו מגילה (אלא שיש לחלק שס"ו לא הקדים עשי' לזכירה). ועוד, שבמג"א סתרצ"ד סקי"ג ובכפ"ג שם בא"א מוכח שאפשר ליתן גם בתענית אסתר, וכש"כ בליל י"ד. וגם למ"ד דלא מהני היינו משום חשש דילמא אכילי להו (וראה מג"א סתרצ"ה סקי"ג ובכפ"ג שם בא"א), וס"ל שהעיקר קבלת העני בפורים ולא הנתינה, וז"ל דלא מהני כיון שעצ"ל ביום ולא בלילה. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סח"י, ולהלן בלוח בדיני מתל"א בהערה). ולא מצינו בשום מקום מחמת הקדמת עשי' לזכירה (ואכן בתיקון משה שם התייחס בדבר מה"ט גופא). וראה נשמת חיים דלקמן שהאריך להוכיח שבדאי יצא, ולית בה משום הקדמת עשי' לזכירה, אלא שדרך באו"א, וגם לא ראה ד' הנוב"י. ובכ"מ נהגו ליתן בדוקא קודם התפלה (ע"ד הסוד, או בכדי שיוכלו להכין צרכי סעודה וכו' – ראה פנ"ח שער הפורים פ"ו. סי' ר' שבת במקומו. סידור יעב"ץ. יסו"ש שער המפקד פ"ו. שו"ת נשמת חיים או"ח סי' קסז (מהדור"ח). ועוד). אבל בכה"ח סתרצ"ד סקי"ח דייק משעה"כ איפכא שצ"ל דוקא אחר קריאת המגילה. וכ"כ בשמן ששון ח"ג סכ"ד ע"ד הסוד, ומבאר כן גם בכוונת פנ"ח, ושכן מנהג כל ישראל. וראה מה שהעיר עליו בהגהות צני תפארת לסידור ר' שבת. וראה שו"ת

לפניו לא יעכב ח"ו מליתן להם. ואסור להחזיר העני השואל ריקם, אפילו אין נותנים רק גרורת אחת¹²⁰. ובכלל, טוב ליתן פרוטה לעני קודם התפלה.

אחרי תפילת העמידה (וחצי קדיש שלאחריה) קוראים בתורה פרשת ויבא עמלק. (מי שלא שמע פרשת זכור מכוון לצאת ידי חובתו בשמיעת קריאה זו). יש לכל אדם לזיזה לשמוע קריאת פרשה זו בציבור, כיון שמצוה בקריאת הפרשה מדאורייתא. ואע"פ שכבר יצא בשבת פרשת זכור, מ"מ כיון שיום זה הוא זכר גדול לנו וזכרון מחיית עמלק יש להשתדל היום בקריאת הפרשה יותר מבפעם אחר. ואם אי אפשר לו לבא למנין וקורא המגילה ביחיד, יש לו לקרות גם פרשה זו בניגון וטעמים.

אחרי קריאת התורה – קריאת המגילה. אין לחלוץ התפילין דרש"י עד אחר קריאת המגילה¹²¹.

מי שעדיין לא נתן "מחצית השקל" עושה זאת לפני המגילה.

באמירת "שהחיינו" מכוונים (מלבד על קריאת המגילה, גם) לצאת ידי חובת כל מצוות החג: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים¹²².

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "אשרי" "ובא לציון" וקדיש שלם – ואחר כך מחזירין הספר תורה להיכל¹²³.

תזכורת: מרוב הטרדות במצוות היום, להיזהר שלא לשכוח מלהתפלל מנחה. (דיני שתוי ושכור בעת התפלה, נתפרטו להלן).

תזכורת: לא לשכוח להשלים שיעורים היומיים, ובפרט – השיעורים השונים לכל נפש, שיעורי חומש¹²⁴, תהלים, ותנאי¹²⁵, ושיעור רמב"ם.

בדרך כלל, מתפללים תפילת מנחה (עם "ועל הנסים") קודם סעודת פורים.

גם מי שאין לו פנאי מחמת הטרדות – ובפרט במבצע פורים – לאכול "סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו" ואוכל רק סעודה קטנה בבוקר קיים מצות "משתה ושמחה", כפשוט¹²⁶.

משנה ח"ו ס' קכו. ח"ז סצ"ב.

ועוד מעלה בדבר, כיון שברכת שהחיינו בקריאת היום עולה לו גם למתל"א (ראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין ברכת שהחיינו על עיצומו של יום בפורים ס"ז ובהערות שם, נדפס בקובץ מבית חיינו תשפ"ב, בנוגע הכוונה בשהחיינו שבקריאת הלילה עבור מצוות היום).

ועוד איכא בגווה, לפמשינ"ת בכ"מ שמתל"א משום שמחה נגוע בה, ומישך שייכא לדין הסעודה, שישמח לב האומללים בשמחתו, וכדמוכח מסידור הדברים ברמב"ם (וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 368). וא"כ לפני התפלה עדיין לא הגיע זמן סעודה (אף שבדאי יוצא י"ד גם אז, כנ"ל). וגם יש כאן משום הקדמת אינו תדיר, וגם ק"ש היא דאורייתא. וצ"ל בהנהגת אלו שנהגו קודם התפלה, דמיירי בדקיימי עניים שאסור לו להעביר על המצוה, ועוד דלא גרע משאר צדקה לפני התפלה.

ומי שכבר נתן קודם התפלה, נכון שיתן עוד פעם אחרי התפלה, ולפחות מתנה אחת, מטעמים הנ"ל (ועדיין נחשבת הזכירה לפני העשי' כל שלא גמר העשי', וגם שהחיינו עולה לו להמשך וגמר המצוה שיעשה אח"כ).

(120) משום אל ישוב דך נכלם. וראה פרטי ד"ז בשו"ת באתרא דרב ס' כה'תתקיד בארוכה.

(121) מג"א סתרצ"ג סק"ב בשם מט"מ. והטעם משום דדרשינן ויקר אלו תפילין (כ"כ במט"מ סתת"ר). ובפמ"ג בא"א שם דקאי אפילו במי שהתפלל כבר ונתה שומע מגילה. ובספר המנהגים חב"ד: ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפילין דרש"י. ועיי"ש בהערה.

ולהעיר מהמנהג (מועד לכל חי ס"א סקפ"ח. כה"ח סתרצ"ג סק"צ. ועוד. וכן ראינו מעשה רב) למשמש בתפילין של ראש בעת קריאת מלת "ויקר".

ובכלל, למנהגנו אין לחלוץ התפילין לפני אמירת תהלים שלאחרי התפלה, ראה שו"ת באתרא דרב הרעז.

(122) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח.

(123) כ"ה בסידורי תהלת השם בהערה בשוה"ג (ותוקן ע"פ הוראה – ראה התקשרות גל' תלה). ע"פ תוס' ד"ה פסק מגילה ד, ב. וכמה דעות בזה – ראה בכ"ז שעה"כ פ"א סכ"ב (ושם, מפי השמועה אצל הצ"צ). משנ"ב סתרצ"ג בבה"ל ד"ה מוצאי. אורח נאמן רס"י צו. ילקוט הגרשוני סתרצ"ג סק"ה. כה"ח שם סקכ"ה. מרגניתא דר"מ (שפירא) מהדו"ח הגהות לשו"ע סתרצ"ג ס"ד (ע' רמה). שו"ת איתן ארי' סצ"ט. הנסמן בחקרי מנהגים ח"ג ס' קג.

אבל בשנת תנש"א הורה כ"ק אד"ש להחזיר הס"ת לפני קריאת המגילה. וכן עשו גם בשנת תשמ"ח כפי שרואים בוידיאו (וכנראה ע"פ הוראה).

(124) בשנה זו: כי תשא שלשירביעי.

(125) השייכות דשיעור תניא דשנה פשוטה לפורים – ראה שיחת פורים תשכ"ג. וראה לקו"ש ח"ח ע' 199 הע' 35.

(126) ולהעיר גם מדברי הט"ז סתרצ"ג סק"ב: סעודה הראשונה שאוכל בו ביום קיים סעודת פורים בזה ואין לנו תלות הדין במה שאנו קוראין לסעודה שאחר מנחה סעודת פורים שהוא לתוספת שמחה.

מלאכה בפורים

אין לעשות מלאכה בפורים¹²⁷ (והעושה בו מלאכה אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה לעולם). וע"י גוי מותר¹²⁸. מלאכות קלות שאין בהן שיהיו מותר. אבל יזהר שלא יתבטל משמחת היום. לצורך פורים מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות. וכן כל מלאכה של שמחה או כל מלאכה מצוה. פרקמטיא מותר כיון ששמחה היא לו, ויזהר שלא ימשוך בה ויתבטל משמחת פורים. ויש שנהגו להחמיר אא"כ הוא להרויח לצורך סעודת פורים. [בנוגע לכיבוס במכונת כביסה, שאין בו שיהיו, מקום להקל¹²⁹. בנוגע לתספורת – כיון שהוא לצורך פורים ושמחה היא לו, יש להקל¹³⁰].

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יהא פורים אסור בעשיית מלאכה מן הדין, וכדין יום טוב¹³¹.

הלכתא למשיחא: אמרו חז"ל שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם. ונתבאר בכ"מ. וגם בכ"מ בדא"ח.

כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:

א. שמיעת קריאת המגילה

חייבים¹³² לשמוע את המגילה פעמיים: פעם בלילה ופעם נוספת ביום. [ב"מבצעים" כשאי אפשר לקרוא מגילה פעמיים – אין לדחות קריאת הלילה ח"ו מפני מצוה העתידה לבוא, ומחויב לשמוע קריאת הלילה אף שע"ז מטיל בספק האפשרות לשמוע ביום¹³³].

ניתן לקרוא המגילה ביום עד שקיעת החמה (5:53 לערך). אם יודע שתימשך הקריאה בין השמשות, קורא בלא ברכה¹³⁴.

מחנכים את הקטנים למצוות שמיעת המגילה. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה. ונהוג להביא לבית הכנסת גם את הקטנים ביותר (באם אינם מפריעים)¹³⁵. הורים ישיחו

(127) ובליל פורים, כתבו רוב הפוסקים להחמיר. והמיקל לא הפסיד הברכה. והמחמיר תבא עליו ברכה (נוספת). (128) ובמלאכה בפרהסיא כגון בנין בית ע"י גוי – נחלקו הפוסקים. ובמקום צורך גדול, הפסד מרובה או לצורך מצוה יש להקל. ובקבלנות, ודאי יש להקל.

(129) אבל להעיר מס' אורחות יוסף לר"י מולכו פ"ט שראיתי להרבה נשים שעומדות על הכביסה ביום שושן פורים [שנהגו במקומו מספק ב' ימים] ומה הנ"ל הן שאין עושין מלאכה ועושין מלאכות יותר כבודות. ועכ"ז, במכונת כביסה שבימינו שאני, וכמובן, באופן שלא יתבטל ע"ז משמחת פורים. (130) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"א.

(131) מחשבות חרוץ אות כ' (פיעטרקוב תער"ב – פח, רע"ג). וכבר קדמו עד"ז ביערות דבש ח"ב (דרשות בק"ח א"ו דרשה א' (בדפוס ווארשא – קכ, ב)). [להעיר מדרשות חת"ס ח"א לפורים תקס"ד (קצ"ז, ג). ושם – לו' אד"ש תקפ"ז (קנ"ד, ד)].

(132) נחלקו הפוסקים בגדר קריאת המגילה ביום (ו"א גם בלילה) אם הוא מד"ק או לא. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בין הדברים.

(133) ראה מה שהארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט, וש"ר אריכות מזה בקובץ האוצר חו' לח (שי"ל בשנת תש"פ) וש"נ גם לכמה אחרוני זמננו. ובכמה פרטים נמצאו דברינו מכוונים.

(134) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט.

(135) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח. ויש להוסיף לשם, שגם בעיטור מגילה סי' קיג הב"ד הירושלמי בנוגע לקטנים (בשינוי) שאף הן היו באותו הנס. אבל במאירי מגילה ד, א דשמו תאמר אף קטנים יהיו חייבים שהרי כתיב טף ונשים, קטנים אין בהם תורת מצוה אבל לרווחא דמילתא אמרו בתלמוד המערב שצריך לקרות בפני נשים וקטנים שאף הם היו בספק. ומדבריו מוכח דקאי בקטנים שלא הגיעו לחינוך. וראה שיחת מוצאי ש"פ וקהל תשל"ח.

ולהעיר שאם נפרש שהוא מדין חינוך, ושחיובם רק בשמיעה כנשים, מחמת שאף הן היו באותו הנס (ראה בה"ג הל' מגילה גם לגבי קטנים. וב"ה בראי"ה דלקמן), חייבים לפ"ז משעה שהגיעו לחינוך באופן שיכולים לשמוע כולו מפי הקורא. (ואולי גם כשיכול לשמוע לסירוגין, שיצא יד"ח אף שלכתחילה אין להפסיק כדי נשימה. ויש לחלק בין זה לנענועים שהחוב רק ביודע לנענע, אף שהם משיירי מצוה ואינם מעבכים). אלא ש"ל דסגי גם אינם שומעים חיתוך האותיות (כמ"ש בלקט יוסף ע' 156 לענין נשים מה"ט). [ומה שלא נתחייבו לסברא זו גם בקריאה משום חינוך – ראה ישוע"י סתרפ"ט ס"ק ג. שו"ת חקרי לב א"ח סמ"ה. כנף רננה א"ח סצ"א. ועוד].

אבל אם החיוב גם בקריאה (או שגם להדעות שחייבים בשמיעה – היינו דס"ל לחיובם גם בפחות מגיל חינוך משום פרסו", וראה ראב"ה מגילה סתרפ"ט "אפי' קטן שלא הגיע לחינוך רק שיועד להבין וכו' שיועד לשאול ומפרסמין הנס להם". וב"ה בס' הפרנס סי' ער בשם ראב"ה. אבל כשהגיעו לחינוך חייבים גם בקריאה משום חינוך) – לא חל החיוב אלא ביודע לקרוא בעצמו ללא טעויות (מתוך מגילה כשרה ללא נקודות. ואולי סגי במקרין לו ויודע לקרוא אחרי המקריא). וכ"כ בשלחן גבוה סתרפ"ט ס"ק ה.

[וכבר נתקשו במה שקטן שלא הגיע לחינוך אינו יכול להוציא, דממנ"פ אם יודע לקרוא כבר הגיע לחינוך – ראה שו"ת בית יהודה עייאש סכ"ב ד"ה ומיהו. משי"ר תרומות פ"א מ"ג. ולכא"ו י"ל שאף אם יודע לקרוא לא מקרי הגיע לחינוך אם אין לו ידיעה בתוכן המצוה. גם י"ל,

על ילדיהם שיקשיבו לקריאה ולא יפריעו.

צריך לעשות השתדלות מירבית לשמוע את המגילה בבית הכנסת, ברוב עם¹³⁶ (ולפחות בעשרה, אף שמותר לקרוא גם בפחות בעשרה). המתפלל בקביעות בבית הכנסת במנין המיוחד לו, אינו צריך ללכת לבית הכנסת גדול יותר.

הקורא את המגילה (ולמנהגו – גם השומעים מתוך מגילה כשרה) פושט אותה מכריכתה כאיגרת, וכופלה יריעה על יריעה. ולמנהגו – הכפילה היא לשלושה חלקים.

לפני הקריאה מברכים שלוש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו" (גם ביום).

נכון שהקהל יעמוד בשעת שמיעת הברכות. בעת קריאת המגילה אין השומעים צריכים לעמוד¹³⁷.

הקורא מכונן להוציא את השומעים.

כתב אדה"ז בשולחן ערוך: כשכולם מקיימים מצוה ביחד כגון שמיעת מגילה מצוה שאחד מברך לכולם בין הקורא בין אחד מן השומעים. אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה. ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך אע"פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו.

למעשה, בקריאת המגילה בצבור, מי שאינו רוצה לצאת בברכת הש"צ ורוצה לברך לעצמו בלחש רשאי, אם יש לו מגילה כשרה שקורא בה לעצמו מלה במלה בעת שהש"ץ קורא¹³⁸.

יש להקשיב לברכות ולא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", אלא רק "אמן", ומכוונים לצאת ידי חובה.

שידוע לקרוא רק חלק, והגדול יקרא השאר.

ופשוט שאין לומר שגם כשאינו יכול לשמוע או לקרוא חייב בחינוך לפי שקטנותו גרמה לו – שהרי הקריאה והשמיעה מגוף המצוה, וכל שאין ביכולתו לקיים המצוה מיפטר. ולא שמענו כן אלא לענין מצות צריכות כוונה, שקטנים לאו בני כוונה ניהו, ועכ"ז חייבים בחינוך מצוות. וק"ל.

והנה, בפירש"י ברכות טו, ב ד"ה בד"א כתב, דהיינו בן תשע ועשר כבתענית יו"כ. ובתוס' ערכין ב, ב ד"ה שהגיע כתבו דלא נהירא (אף שבברכות שם שתקו לרש"י – ראה שו"ת בית יהודה שם מזה), דהתם לענין יו"כ אבל בשאר מצות כאו"א לפי דרכו. ואכ"כ כ"ז לא קאי לדין, דנקטינן לדינא שהשיעור בדרך כלל בציר מבן תשע (כבן שש). וראה ב"י או"ח סי' קצה. (אבל ראה שו"ת בית יהודה שם בא' האופנים, שבמצוות דרבנן שאני. אמנם, במג"א סי' שמג סק"ב ואדה"ז שם ס"ג, שכ"ה גם במצות דרבנן).

ומ"מ, לענין מגילה דתליתא בקריאה או שמיעה, ודאי נפיש שיעורא, ולא סגי בן' ו' (אא"כ נאמר שבמצות מגילה נקרא הגיע לחינוך משעה שידוע ענין הנס). ומצינו באחרונים שדימו ליו"כ – ראה לקט יושר ע' 158 (תשע כביו"כ). ונראה ש"ס סק"י (מבן י"א כביו"כ). ולכאורה כוונתו משעה שמתענה ומשלים). ובדוחק י"ל, שנקטו שיעור שבי"כ, אבל לא מטעמי.

[וראית למי שכתב בדעת רש"י שנקט לגבי מגילה כבן ט' וי"ד, שזהו השיעור שהוא בגדר יודע ענין הנס. וחילא דיל' שכך מצינו לענין זימון שבידוע למי מברכין מזמנין עליו והוא כבן ט' וי"ד (ראה רי"ף ברכות מח, ב. מג"א סי' קצט סק"ו. ועוד). ושגה ברואה, שבודאי בד"כ יודע גם מברכין גם לפנ"י, אלא שבזימון צ"ל גם הגיע לעונת הפעוטות, שאל"כ הרי הוא כמי שאינו בן דעת, ועונה זו היא כבן ט' וי"ד. וראה גם ב"י או"ח סי' קצט. אולם בשו"ת בית יהודה שם נראה שנקט נמי עד"ז, ומטעם אחר, עיי"ש בטעם שנקט רש"י כבן ט' וי"ד לגבי מגילה, והתוס' בברכות לא השיגו, לפי שבמצות התלוים בדיבור כהלל ומגילה, לא סגי בידיעת אופן המצוה אלא בידיעה למי מברכים ומתפללים. ונראה מדבריו ג', ששיעור זה בא אחרי זמן ידיעת אופן הקיום בפועל. אלא שבמציאות קשה לומר כן, ובפרט במגילה שדורש הרבה כוחות הנפש לשמוע או לקרוא כולו. ויתכן, דמילתא דפסיקתא נקט, שכבן ט' ודאי הגיע לשיעור יודע למי קוראים].

136) ואם חל ליל טבילתה בליל פורים, אם אפשר לשמוע מגילה תחילה ברוב עם ואח"כ לטבול, עדיף כן. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תש"ס. וש"נ.

137) אם כי הרבה נוהגים סלסול בעצמם לעמוד להידור – ראה מנהגים וורמיישא סרי"ח, שהרבהם היו עומדים ושאר הציבור יושבים. ובס' מנהג טוב סי' ג' שמהנהג טוב לשמוע בעמידה משום פרסו"נ. וראה טור ברקת סתר"צ ס"א. וכן מעשה רב במנהג כ"ק אד"ש. וראה גם המוספר ברשימות דברים חטריק ח"א ע' קפז ע"ד פורים תרפ"א. ולכאורה מקום לומר שכ"ה גם ע"פ שיטת הטור רס"י תרצ ודעמי' (ראה אוצה"ג מגילה סי' א"צ. שבה"ל סי' קצח. תניא רבתי סי' מ". וראה עט"ז סתר"צ ס"א. ראשון לציון מגילה כא, א בדעת הרמב"ם. שו"ת חקל יצחק או"ח סי' ט"ג) שחובת העמידה בקריאת המגילה היינו משום גוף הקריאה ולא רק משום כבוד הצבור, דגמרינן לה מקריה"ת (אמנם, לדין חובת העמידה בקריה"ת משום כבוד התורה ול"ש במגילה). ועפ"ז מקום לומר, דהה"נ שעל השומעים לעמוד משום שוב"ע (להעיר מבע"י בשו"ע אדה"ז סי' ט"ז ובקרא"ח שם. ה' שחיתא ס"א סקנ"ב). ואף שבקריה"ת לא נהגו להחמיר, מקום לומר דשאני קריה"ת שהיא חובת ציבור, אבל במגילה שהיא חובת יחיד ויחיד שוב"ע מקום שגם השומעים יעמדו. ועכ"פ בקריאת היום שנקט"ל שדינה כהלל שצ"ל בעמידה (ראה שו"ת חת"ס או"ח סנ"א. גלויני הש"ס מגילה כא, א. ועוד). ויל"ד, שבמ"ת שמעו כל ישראל מדין שוב"ע (ראה גם תוד"ה כדאשכחן ברכות כ, ב), ועכ"ז חובת עמידה נאמרה רק לגבי משה. ובגוף הענין, הרבה יש להאריך ולהשוות הנידונים – עמידה בשמיעת חזרת הש"ץ, בקדיש, בברכת תק"ש ובתק"ש, בברכת ספה"ע, ואכ"מ. ולמעשה, אין המנהג כן.

138) יסושה"ה ש"ב ספ"ד. שו"ת זבחי צדק ח"ג סי' קנה. רב פעלים ח"ד או"ח סל"ב. בא"ח תצוה סי"א. וכן מעשה רב.

מי שהגיע באיחור יאמר את הברכות לבד, באופן שיסיימן לפני תחילת הקריאה. וכשלא הספיק לברך קודם, יש לו לברך בלחש בין הפרקים (כגון¹³⁹ כשהציבור אומרים פסוק "איש יהודי" בקול)¹⁴⁰.

מי שכבר יצא ידי חובה וכעת קורא להוציא אחרים, יברכו רק השומעים ובעמידה. וטוב שיברך אחד מהם בקול ("על מקרא מגילה", "שעשה נסים", "שהחיינו") ויכוון להוציא את שאר השומעים (שצריכים לעמוד אף הם). כשקורא להוציא נשים, אומרות הנשים בברכה ראשונה: "לשמוע מגילה" וי"א "על מקרא מגילה"). [כשקורא לאחרים, והוא יצא כבר, וחושש שלא ישמעו כל הקריאה, לא יברך להם, וכן לא יאמר להם לברך].

הקורא להוציא אחרים שכבר יצא ידי חובתו מותר לו להפסיק באמצע במקום צורך גדול.

כשקורא ביחיד או לנשים מותר לו לישב בשעת הקריאה.

למרות שנשים חייבות בשמיעת המגילה, אין לה לקרוא לעצמה, וכל שכן שאסור לה לקרוא להוציא אחרות¹⁴¹, ועליה לשמוע מאיש הקורא (זולת בשעת הדחק, כשאי אפשר כלל, כיון שאין לה מי שיקרא לפניו, שאז קוראת לעצמה במגילה כשירה (ומברכת כנ"ל)). ואם קראה בעצמה, תחזור ותשמע מאיש הקורא.

אין יוצאים ידי חובה בשמיעת המגילה ע"י רמקול, טלפון, רדיו וכיו"ב. [בנוגע למכשירי שמיעה¹⁴² (עם בטרייה), יש להורידם לפני קריאת המגילה. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לבעל-קורא או לשמוע את הקריאה ביחידות ממי שקורא בקול. ואם אפשר לו לשמוע קריאת עצמו ללא המכשיר יקרא לעצמו בברכה¹⁴³. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, יקרא לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה¹⁴⁴].

(139) ראה משנ"ב סתרצ"ב בשעה צ"ס קי"א. כ"ה סק"ג. ואכ"מ.

(140) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ט.

(141) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

(142) באם רק מחזקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת קריאת המגילה – ראה באג"ק (נדפס בהשטות ודילוגים ושינויים בלקו"ש חכ"א ע' 496. ובשלמות) – בהיכל מנחם ע' נב.

וע"פ הנת' שם מובן שאין מקום כלל לחלק בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שז' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט כיון שביו"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקרו מאחורוני זמננו בנוגע לשלל קוכליאר, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשוט, וע"פ הנת' שם, ה"ה והוא הטעם. ואדברה, גרוע יותר. (143) והנה בשו"ת הצ"צ אה"ע ששכ"ג שקו"ט בארוכה במי ששומע כשמצווחים לו בקול רם מאד אם דינו כחרש. ומעתה, יש לדון בלקוי שמיעה שיכול לשמוע אבל כבדו אזינו אם נכון שיקרא בברכה אם יקרא בקול באופן שיכול לשמוע.

אמנם, הדבר מפורש בשו"ת הרא"ש כלל פה ס"ג והובא בטור חו"מ סרל"ה שאינו כחרש אלא כפקח לכ"ד. ויתירה מזו, אף שאינו שומע גם כשמדברים בקול רם זולת ע"י מין חצוצרות לא מקרי חרש – פר"ח אה"ע סי' קכ"א ס"ו. והביאו ופסק כן לדניא בשו"ת הצ"צ אה"ע סי' קיח סק"ד. וכ"ה בשו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ה, והובא בבאה"ט או"ח סתקפ"ט סק"א. וכן לגבי מגילה – בשע"ת סתרפ"ט סק"ב. ועוד. (אמנם, שונה הדבר לגבי חובת שמיעה, במי ששומע רק ע"י מכשיר שמיעה, שאינו שומע קול אדם כלל. ובתשו' הצ"צ שם ששכ"ג שהחמיר בדבר, מיידי שנוכל בלתי שומע וגם שחרשותו גרמה לו אלמות גמורה וגם אין לו הבנה נכונה כלל. ורק מה"ט נסתפק שם סק"א דנקרא חרש גמור. וראה גם שם סק"ד שברא"ש מיידי שמתולדתו ה' שומע ואינו מדבר ואח"כ כבדו אזינו.

אמנם, בהמשך הדברים בסק"ג בסופו נראה שעשה פלוגתא, שלהרמב"ם באמת ה"ז בגדר אינו שומע, משא"כ לרא"ש, ודלא כנתה"מ סרל"ה סק"ב שהשוה הדעות. ועוד זאת, שבסק"ב שם האריך להוכיח שחרש המדבר ואינו שומע לגבי הקהל וראי', אינו בדוקא שאינו שומע לגמרי אלא גם כששומע רק ע"י צווחה בקול רם מאד. וכן לענין תרומה שלא יתרום לכתחילה (או גם בדיעבד, וכתנאי). ומפורש שם גם לגבי מגילה (לכתחילה או בדיעבד). ועכ"פ, הרצאת הדברים שם מוכיחה שאם אכן ישימיע לאזניו כיון שקורא בקול ודאי סגי בהכי לעניינו (ענין היטב שם סוף סק"ג). ודוק. ועוד, שבלבא ה"ה רבו האומרים שגם החרש שומע כלל קורא לכתחילה, וכבהערה הבאה. ואף גם זאת, שגם בנדון דהצ"צ, כשנוכל כך וגם אינו מדבר וקורב לפתי, מ"מ למסקנא כתב דמהני חליצתו להתיר יבמה לשוק, עיי"ש. וכש"כ שאין לנו להחמיר בנדוננו, אפילו לגבי ספק ברכה דחמירא. ואפילו את"ל שמחמת העדר השמיעה בקול בינוני נפקע חיובו מהמצוה לגמרי, עדיין יכול להכניס עצמו לכלל החיוב כשיקרא בקול רם וישימיע לאזניו. (ודוק לומר שאין ביכולתו לחייב עצמו כיון שפטורו – שהרי אין כאן פטור עצמי מחמת היותו חרש, אלא כתוצאה מזה שאינו שומע (להסבירם כן)). ואפילו לא נימא הכי, עכ"פ לא גרע מאשה שרשאית לברך על מ"ע שהזמ"ג.

(144) שחלקו הפוסקים בדן חרש המדבר ואינו שומע בקריאת מגילה, שחרש שדיברו בו חכמים בכל מקום (שפטור מכל המצות), אינו לא שומע ולא מדבר. אמנם, מה שאמרנו במשנה מגילה (פ"ב מ"ד) הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטח וקטן – לא מיתקמא באינו שומע ואינו מדבר, שהרי אא"פ לו לקרוא. וכתבו התוס' שם ד"ה חוץ, דחרש דהכא מדבר הוא, ושאעפ"כ אינו חייב בקריאת המגילה ואינו מוציא את הרבים ידי חובתם. אמנם בירושלמי שם פ"ב ה"ה אמרו, לית כאן חרש אשגרת לישן הוא. ולפ"ז לירושלמי גבי מקרא מגילה החרש המדבר ואינו שומע חייב במגלה ומוציא הרבים ידי חובתו. ולהלכה פסק הרמב"ם ה' מגילה פ"א ה"ב (לפי מקצת הגרסאות) ושו"ע סי' תרפ"ט ס"ב שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא. ובב"י שם ביאר הטעם שאע"פ שהקורא ולא השימיע לאזניו יצא, במקרא מגילה השמיעה מעכבת כיון שענינה הוא פרסומא ניסא. אמנם רבו החולקים ואומרים שהשמיעה לאזניו אינה מעכבת. ועד שלכמה דעות יכול

בקריאת המגילה ביום, נכון להחמיר שלא יקרא בחור בר מצוה להוציא אחרים אם לא נתמלא זקנו. אבל בקריאת הלילה אין חשש. גם בקריאת היום, אם קורא להוציא נשים, יש להקל.

אפילו להוציא הרבים. וראה בארוכה בח' הצ"צ דלקמן. ומ"מ, למעשה יקרא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים ואומרים שמעכבת (וראה גם שו"ת הצ"צ אה"ע ששכ"ג סק"א וסק"ה), וגם למ"ד ששמיעה אינה מעכבת – י"א דשאני חרש שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו – ראה ט"ז שם סק"א. וזו"ל במחלוקת שנוי. וראה שו"ע אדה"ז הל' שחיטה ס"א ס"ו. שו"ת הצ"צ שם סק"ב. שו"ת הר צבי יו"ד ס"ד. וכ"ש באשה חרשת שלכמה דעות מצותה מעיקרא רק בשמיעה, ולכן יש טעם נוסף לפטור – ראה פמ"ג שם במ"ז סוסק"א.

ושמיעה עדיף שיקרא לעצמו, והוא עפ"ד הפוסקים שבחרש העיקר הוא הקריאה אף שאינו שומע. וראה בארוכה בח' הצ"צ על הש"ס דלקמן. (אמנם, מצינו שיטה מחודשת בנמוק"מ מגילה יט, ב, שבאינו שומע לכתחילה לא יוציא אפילו עצמו, ועדיף שיטה לבו לשמוע מאחר אינ"פ שאינו שומע. וכל הפוסקים לא נקטו הכי).

ומה שכתבנו שיקרא ללא המכשיר – היינו טעמא לפי שהמכשיר מבלבל השמיעה ואינו יוצא. ואף שבלא"ה אינו שומע, וכל עיקר סיבת קריאתו הוא רק לפי שהשמיעה אינה מעכבת – ומאי איכפת לן כשהמכשיר מבלבל – לפי שבהכ"ז שיש קול אחר המבלבל גרע טפי מהעדר השמיעה מצ"ע, וכמ"ש הצ"צ (בחיידושים על הש"ס ר"ה פ"ג מ"ח סק"ב) לענין שופר, "דהתם שהתוקע שומע הקול שתוקע ושומע קול הברה ולא קול שופר זה גרע טפי מחרש המדבר ואינו שומע כלל, דהתם יצא אבל הכא שהשמיעה היא הפך קול שופר גרע יותר ולכן לא יצא". וה"ה נדו"ד ש'קול היוצא דרך המכשיר מבלבל וגרע טפי. (וראה מו"צ ח"א ס"א). ותמוה שלא שם לבו שבעיקר דבריו שקו"ט באחרונים. ואכ"מ. וי"ל דוגמא לדבר, מש"כ אדה"ז בשו"ע סתקפ"ס ס"א בתקיעת חציו עבד וחב"ח לעצמו. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתנ"ב. עקבי חיים קלאפהולץ ס"כ. מתנה יוסף אייזנבאך על הרמב"ם סכ"י סק"י.

[והנה, בהמשך דבריו הביא הצ"צ מש"כ בחמד משה, שדין התוקע לתוך הבור קאי רק על השומע אבל לגבי התוקע י"ל דיצא, והעלה שיהיו ספיקא דדינא. ושבו כתב הצ"צ עוד, ד"ר אף אם נאמר בהתוקע לתוך הבור דגם הוא בעצמו לא יצא והו' שמום שאפשר לו לשמוע אבל במי שא"ל לו לשמוע י"ל דאי חייב לתקוע בעצמו כיון דהוא כפקח לכל דבריו". ושקו"ט בכוונתו כאן (ראה קובץ הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון ר"ל תתקכד. תתקכז. הע"ב א"רכט), אם ר"ל גם כאן כעין אופן הראשון, שבתוקע לתוך הבור שאפשר לו לשמוע קול הברה ומבלבל התקיעה ולכן לא יצא, אבל חרש יצא גם ללא שמיעה. או"י כע"ז, שכוין שייכול לשמוע השופר תקנתו קלקלתו שקול הברה פוסלת תקיעתו, משא"כ בחרש. ועוד אופן לפרש בדבריו, שתוקע לתוך הבור גרע מחרש, שכל שאפשר לו לשמוע קול שופר חייב בשמיעה, וממילא אינו יוצא כששומע קול הברה, לפי שאינו שומע קול שופר, אבל בחרש שא"פ בשמיעה יוצא גם ללא שמיעה. ולפ"ז יוצא החרש גם בתוקע לתוך הבור. ונפ"מ, ש'לפום סברא הדין השומע דרך מכשיר שמיעה וא"פ לו בלא"ה לו איכפת לן בשמיעתו קול הברה].

(145) ובפוסקים הביאו גם בשינוי הטעמים בין מלעיל למרע כשהמשמעות משתנה (כגון "נערב היא באה" שצ"ל מלרע, ובפסוק "ולא באה" צ"ל מלעיל, וכשמשה משתנה המשמעות בין לשון עבר ועתיד, ולפעמים משתנה משמעות התיבה לגמרי) – ראה א"א מבוטשאטש תנינא ס' קמב ד"ה מה שכתב רש"י. ערוה"ש ס' תרצ ס"כ. וראה שו"ת אורים גדולים ס"ג בדגוש ורפה, והובא בכה"ח ס' קמב סק"ט. (וראה גם בב"א או"ח ס' קמב בשם רבינו מנחם שצריך שלא יניח הנד ולא יניח הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה. וראה בשו"ת מהר"ם מינץ ספ"א שהזכיר גם מלעיל ומרע. ואף דהתם קאי אלתחילה (וכן מוכח שהביין בפר"ח שם סק"א). אבל במעשה וקח לרמב"ם תפלה פ"ה ה"ו בדעת הרמב"ם שמוחזרים אותו גם בזה) – ראה בשו"ת בית יעקב מצויזמיר ס"ע שכתב עפ"ז בדעת הרמ"א שם, דחשיב הענין משתנה. ולפעמים מלעיל ומרע גרע מהשינוי בין נופל לנפל, דהתם הוא רק שינוי בזמן, ודרך הפסוקים לדבר בלשון עבר גם בעתיד, ובלשון הווה מדבר בין בלשון עבר ובין בלשון עתיד (ראה מהרש"ק ח"י שרה כד, מה. ראב"ע לך לך יו. טו. שם תהלים א. א. ועוד). ורמז בסברא זו בא"א מבוטשאטש שם ד"ה ויהי על. וראה שם מהרש"ק ד"ה הקורא קרא. שם ד"ה קרא הקורא בפרשת עקב. שם בסוף הס' ד"ה קרא הקורא בהתורה).

ויש שהקלו בזה. וראה גם א"א שם בריש הס' ובד"ה אתמול, שאם העולם אין מדקדקין כ"כ ולא הרגישו שינוי משמעות אין חשש. ויש שנסתייעו בסברא זו, ממה שמצינו יתר על כן, בשו"ת מהר"ט אה"ע סט"ז "דמאחר שיודעים אנו שכך מנהגו לבטא אותם איתותי שבישוב זה היא מיתרת" – ראה שם סק"ב. (וכן מלכאל ח"ה ס"ב. (וכן מצינו לענין שינוי ההברות – ראה שו"ת אור"ח ח"ג ס"ה. ועוד. וראה בארוכה שו"ת נצר מטעי פרידמאן ח"א ס"א, ובהסופר שם סק"ח). ולענינו – ראה שו"ת בית אבי ח"ה ס"יז. אג"מ ח"ה ס"ד. וכע"ז בשו"ת עולת יצחק ח"א ס"ה מחמת שאינו שוה לכל נפש. וראה יעקשו מפיהו פורים ח"א ע' קי.

ועוד מצינו להקל מסברא שאין הטעמה התיבה גורמת להפירוש, והוא רק מכללי הקריאה, וכדמוכח מזה שיש יוצא מהכלל (ראה כע"ז בא"א שם מהר"ק בריש הס') – ראה שו"ת רבינו הובא במשקל (מח"ס שחילי זיתים) סמ"א ואילך מו"מ ד"ז (ראה שם ע"ז. ע"פ. ע"פ. פו). אמת ליעקב קמיניצקי ס' קמב בהערה. וכבר הקשו דמאי שנא משינוי בנגינות הטעמים שמשנה המשמעות. וגם דלאו בכל מילי איתמר הך מילתא שיש יוצא מהכלל.

ועוד איכא למיסבר כמרא להקל כשהמשמעות מובנת מתוך הענין (ראה ברכות ג, א: התם מוכחא מילתא) – ראה א"א שם מהר"ק בסוסי' קמב ד"ה קרא הקורא. ישמח ישראל דרך פט"ז בסופו (ע' קעב). קובץ אור ישראל גל' עח ע"ז יח. המדרך להוראה חו' ד.

איברא, שד"ה מהסברות ה"ל מתאבמות גם בשאר טעויות. (וראה שו"ת פאת שדך ח"ב סכ"א. הליכות שלמה פורים ע' הל' הערה 125. שם תפלה פ"ב סכ"ד (ע' קנב). יבקשו מפיהו פורים ח"א ע' קכא). ומ"מ אין לנו להקל בכל טעות כגון דא. וגם בא"א שם גופא נראים הדברים כסותרים קצת ממקום למקום, שלא מצינו שם משנה והכלה ברורה במקום אחד. ודוגמא לדבר כשאומר תיבה אחרת לגמרי, רק שהענין מובן מתוך ההמשך שבדוא לא יצא, כדמוכח בכ"מ בפוסקים. ונראה שכל הסברות הנזכרות משלימות זא", שרק בשינוי חיצוני שאינו מגוף הקריאה, והעולם אינו מאגיש בו, וגם לא ידעו מעצמם לקרוא באופן הראוי, אפשר להקל כשהענין מובן מתוך ההמשך.

והנה, כ"ז לענין קריה"ת, וכש"כ במגילה, שאין מדקדקין בטעויות. וא"ש דלא אישתימיט בשום דוכתא לעורר בקריאת מגילה להקפיד על כן ועל כיו"ז, רק לגבי קריה"ת. וגם בערוה"ש שם ש"כ לגבי מגילה – ס"ל שלמעשה בדיעבד יוצא. ובכ"מ מצינו שלא יהא אדם נוקדן (דא"ז פ"ו) והנדקנין בגמא איתמר, שמדקדקין יתר על המדה (ראה ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג). ולדברינו אפ"ל שרק בקריה"ת יש להקפיד בכיו"ז, כדאין השינוי בעצם התיבה. וראה בהערות הבאות. וכבר ביארנו בכ"מ, שמוצת קריאה דמגילה היא כארטר, ולפרסומי ניסא, ול"ד לחובת קדוק בקריה"ת. שהוא מדין לימוד ופירוש התורה "ויבינו במקרא", ואדרבה – מעלייתא איכא בהעדר קדוק במגילה שתאמר בקריאת אגרת, וכמו שמצינו בכ"מ בנוגע לאופן הקריאה (ללא טעמים, או ללא הפסק. ואכ"מ). וראה גבורת יצחק סורוצקין פורים סט"ו.

ובשעת הדחק, כגון ב"מבצעים" שאין אחר שיקרא להם, אפשר להקל אף בקורא לגברים.

הקורא את המגילה וקרא קריאה משובשת יצא לפי שאין מדקדיק בטעויותיה, והיינו בטעות שהלשון והענין אחד, אבל בטעות שהענין משתנה, כגון שבמקום "יושב" קרא "ישב", ובמקום "נופל" "נפל", לא יצא¹⁴⁵. וצריך לחזור ולקרוא ממקום הטעות ואילך¹⁴⁶. ומכל מקום, אם כבר סיים הקריאה חוזר וקורא ללא ברכה¹⁴⁷, ואפילו הפליג בדברים והסיח דעתו. וכן¹⁴⁸ אם השמיט

(146) וכדין קריה"ת (ראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תרכה). אלא שבמגילה אין גוערין בו (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ד) בפ' "גוערין") בטעות שאינו משנה המשמעות. וכצ"ל בדעת הרמ"א או"ח סי' קמב ס"א ודעמי', שגם בקריה"ת אינו חוזר כשלא נשתנה המשמעות, דא"כ מאי עדיפותא דמגילה שאין מדקדיק בטעויות' (ראה ב"י או"ח שם ד"ה והרמב"ם. כס"מ תפלה פ"ב ה"ה. פר"ח וביהג"ר או"ח שם. וכולם נסתיעו מהירושלמי מגילה פ"ב ה"ב שקאי לגבי מגילה, שבקריה"ת מדקדיקין) – דשאני קריה"ת שגוערין בו. וכע"ז כתב בבני ציון ליכטמאן שם סק"א, שבירושלמי מירי בקורא ביחידות דלכא חשש הלכנת פנים, ואהא קאמר שדוקא במגילה אין מדקדיקין משא"כ בקריה"ת. אבל בקורא בציבור אף בקריה"ת אין מדקדיקין כשלא נשתנה המשמעות. (איברא, שבהנהגות חכמת שלמה סתר"צ סי"ד ר"ל שבקריאת המגילה בציבור גרע טפי, וחוזר גם כשאין המשמעות משתנה. אלא דהתם קאי רק בשינוי לקרוא כהנתיב, וכדלקמן. ואתרווייהו קשיא לי, דהא עובדא דהירושלמי הוה קמי דרב, ואיהו חש להא דרב אסי לקרואה בעשרה דוקא (מגילה ה, א). ועו"ל. דשאני קרי וכתוב כה"ג. ובדוחק י"פ שנתכוון לומר שקרא שלא נכתבו ולא קאי כלל מענין קרי וכתוב. ולא הנריא. ואולי (ה, ב) בדפי הר"ף) בדעת ריא"ז, ממש"כ "אבל בקריה"ת אם טעה וכו' אלו שאין נקראין ככתבתן מחזירין אותו". (וצ"ע שהריא דוגמא מאם לואם, ולא מציון קרי וכתוב כה"ג. ולדעת ר' יצחק שנתכוון לומר שקרא שלא נכתבו ולא קאי כלל מענין קרי וכתוב. ולא הנריא. ואולי דוגמא נקטי'). וראה גם שו"ת סת"ם סי' פו. ולהדעות שבמגילה אינו חוזר גם כשמשנה המשמעות (כדעה קמיתא בשו"ע או"ח סתר"צ סי"ד) – א"ש בלא"ה. אלא שלא מתברר לומר כן בדעת הרמ"א, שלא הגי' כלום בדניי מגילה. וראה שו"ת משנת יוסף ח"י סי' קלט סק"ד. ואולי אפ"ל כבהערה הקודמת, דנפק"מ שבקריה"ת חוזר גם בשינוי בין מלעיל למרע. וכ"מ בהמשך הדברים בבי"ש. וי"ל גם באו"ח עדי', דקאי בטעות בשינוי הטעמים, שהרי במגילה קוראים בארזת ללא הפסק, ויש שכתבו לא שקראו ללא טעמים, ואולי אפילו בשינוי הענין אם הוא רק מחמת הטעמים. וראה גם הנוספות למנחת שי ד"ה ומדברי הרא"ש, דמשמע הכי. וכש"כ אם נאמר שבמגילה הוא רק משום שו"ה בגדר "לא קרא כולה" כדלהלן בהע' מדברי הטור, וממילא כשאין שינוי בלשון שפיר דמי.

(147) כיון שנחלקו הדעות בשו"ע סתר"צ סי"ד. וראה ח"י"א כלל קנה סט"ו. קיצור שו"ע סי' קמא סי"ח. משנ"ב סי' תרצ שם בבה"ל סי"ד ד"ה אין מדקדיקין.

(148) ובהשמיט תיבה חמור טפי – ראה מג"א סי' תרצ סק"ד. בה"ל שם. ועכ"ז, באינה מפסדת הקריאה קורא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים. וראה שו"ע אדה"ס סי' רפב ס"ב "אפילו אות אחת" (ובאמת, כ"ה ברמב"ם תפלה פ"ב ה"ו ובשו"ע או"ח סי' קמב ס"א לגבי "דקדוק אות אחת", וענ"כ ברמ"א שם לחלק דקאי רק כשהענין משתנה, משא"כ בנדו"ד קאי בדילג אות אחת). ולכאורה ה"ט דקאי בשבת שחרית, שכל תיבה מעכבת. וראה גם במשנ"ב סי' קמב בבה"ל ס"א ד"ה אין מחזירין. ולכאורה מגילה נמי לאה דמאי. וראה גם בחי"א שם "אפילו השמיט אות א", ורש"י במשנ"ב סתר"צ בבה"ל ד"ה אין. ומפורש הדבר בריטב"א מגילה יח, ב שגם בהשמיט אות ולא קראה לא יצא. (אמנם, מדבריו משמע דקאי רק כשהענין משתנה. וראה לקמן).

ומ"מ, כתבנו להלן להקל כשהקורא הבליע אות בקריאתו, באופן שאינו משנה המשמעות והענין מובן מתוכנו, מחמת הסברות שהזכרנו לעיל בהערה.

ועוד, שבלא"ה בהכרח לומר שכשאין שינוי כלל בהענין יצא בדילג אות, שהרי בקרא יהודים במקום יהודים מפורש להדיא שיצא. (ומש"כ בשו"ע דברי מלכיאל ח"ה ס"ב שג"ז שינוי משמעות – הוא היפך כל הפוסקים). ואם לא שבאמר דשאני מגילה בענין זה שאין מדקדיקין בטעויות' משאר קריה"ת, נראה לחלק, דתלתא גוויי איכא, א. כשאין הענין משתנה כלל, כבקרא יהודים במקום יהודים, שבדאי יצא. ב בשינוי משמעות, ובזה גופא – תרי גוויי שינוי משמעות איכא, שינוי שהאות (או התיבה) בא ללמד משהו, אבל עיקר הענין עדיין מובן בל"ז, כגון שיהא מ"אם ל"אם" (כבירושלמי מגילה פ"ד ה"ה), או שינוי גמור, שמשמעות הענין משתנה לגמרי. ובדילג אות חמור טפי ואף כשינוי שני קל חוזר. (וגם בריטב"א ב"א לא לומר שאין כשיעקר הענין אינו משנה משמעות שהאות בא ללמד עליו ה"ז בכלל שינוי. ורמז לזה המהדיר בריטב"א שם). והדבר מפורש בהמנהיג הל' שבת סנ"ב דאף דס"ל שלא להחזיר כששגג הקורא שלא להלביץ פניו, והביא דוגמא מקרא לאהרן ה'ן, סיים עלה כשטעה ביתרון או חסרון אות אחת אין עצה ואין תבונה ויש להחזירו עד שיקרא בהגון. ונראה, דשאני אהרן והרן וכן יהודים ויהודים שאין הבדל במשמעות (וכ"ה ב"מ שקרא לאהרן ה'ן הוא בכלל ד"ז שאין הענין משתנה. והאריכו בזה. ואכ"מ). לשאר שינוי שאין משמעות משמעות הענין, ועוד, שבקרא לאהרן ה'ן וגיל הפירוש לגבי ד"ז בעינות בקריאת לאהרן. וכן "על ד"ז קרא יהודים במקום יהודים, ו'הוא טעות ושינוי קל" (כל"ה הצ"צ בשו"ת אה"ע סי' קעב סק"ג. וראה שם סרמ"א).

ועוד איכא בגוויי, שבפוסקים כתבו שמה שאין מדקדיקין הוא רק "בטעות שהלשון וענין אחד" (כל"ה הטושו"ע סתר"צ סי"ד), ומשמע דתרתיה קאמר, והיינו דלא סגי מה שאין הענין משתנה, אלא שצ"ל גם באופן שאין שינוי בלשון, ובטור הוסיף בזה "שאם לא כן לא קראה כולה" (וכ"ה ברישב"א מגילה יח, ב ד"ה ה' כותבה. ר"ל שם ה, א בדפי הר"ף ד"ה וגרסי'. ועוד. וראה ב"י שם). וראה גם בא"י סי' קמב סק"ה (לענין טעות בסי'). בדוגמא דרשב וכשב, שאף שאין הענין משתנה, אלא שצ"ל גם באופן שאין שינוי בלשון, ובטור הוסיף בזה "שאם לא כן לא קראה המגילה" (וכ"כ לפרש בנפש ח' לאנדה מגילה יז, א ד"ה אם כוון) – בהכרח לומר דשאני יהודים ויהודים שהוא בגדר "שהלשון אחד", לפי שאין שינוי ניכר בביטוי התיבה, כל"ה הרמב"ן מגילה יז, א "שאין בין יהודים ליהודים שום הפרש ושינוי בלשון" (וראה נפש ח' שם. ושם כ"כ בקורא יהודים במקום יהודים, אבל מסתבר דה"ה איפכא. וראה שו"ת הראנ"ח סל"ו. אלא שלמעשה הקרי "יהודים" בכל פעם. אבל להעיר ממנהיג חת"ס המהדור תש"פ ח' תצט ואילך), שאף שאין הענין משתנה, אלא שצ"ל גם באופן שאין שינוי בלשון, ובטור הוסיף בזה "שאם לא כן לא קראה ח"ס", שבטעות שהלשון מתחלף חוזר. וראה גם ערוה"ש או"ח סי' קמב ס"ג ואילך מש"כ לחלק בין שינוי בעצם התיבה כגון כבש וכשב לשאר שינויים. וכדבריו, כ"נ בחלקו של ידיד סתר"צ ד"ה י"מ דוקא בטעות. אלא שישאר הפוסקים לא חילקו בהכי. ומדבריהם מוכח שא"צ לחזור רק בשינוי ענין, אבל לא בשינוי לשון גרידא. וראה גם יוקח נא שם סק"ד מה שתפס על חלקו של ידיד. וכן העיר בזה בשו"ת שרה"מ חז"י סי' קלו על דברי ערוה"ש. וראה גם שו"ת דברי אור ח"ד סנ"ז סק"ב. ונראה שפירשו "שהלשון והענין אחד" באו"ח, כלומר שגם בלשון

הקורא תיבה, אפילו אינה מפסדת הקריאה, צריך לחזור ולקרוא. ואם השמיט תיבה שמפסדת הקריאה ונזכר אחרי שכבר גמר הקריאה והסיח דעתו, חוזר ומברך. טעה וקרא "באמרם" במקום "באמרם", או "בפניהם" במקום "לפניהם", אינו צריך לחזור ולקרוא עוד פעם. אבל אם לא גמר הפסוק, נכון לחזור ולקרוא כדבעי¹⁴⁹. לרשימת טעויות שכיחות – ראה במגילת אסתר ותיקון קוראים שבסוף הלוח.

לכתחילה צריך לחזור אחרי בעל-קורא הבקי לקרוא בנקודות וטעמים כהלכתה. כשאין מי שיודע לקרוא בטעמים בעל פה, ואין ביכולת הקורא לעיין בחומש לפני כל פסוק ולקרוא אח"כ מתוך המגילה, וגם אין מי שיודע להקרות לבעל-קורא (לעמוד לידו עם חומש מודפס ולסייע לו בלחש. ועדיף שיסייע ע"י סימנים באצבעותיו), מותר לכתוב הטעמים במגילה ולברך עליה (אף שלכתחילה אין לכתוב נקודות וטעמים במגילה), אבל עדיף לקרוא בלא טעמים¹⁵⁰. [המסייע לבעל-קורא בלחש יקרא אחר כך מתוך מגילה כשירה לעצמו, כי מן הסתם אינו יכול לכוון דעתו לשמוע היטב מחמת טרדתו להשמייע לאזני הקורא].

כשאין הקורא יודע הנקודות (או קרי וכתוב וכו'), ואין אחר שיכול לקרוא או להקרות, אין לו לברך על קריאת המגילה. ונכון שיכתוב הנקודות במגילה, או יניח פלסטיק שקוף על המגילה ויסמן הנקודות וטעמים עליו¹⁵¹. כמו כן, יכול הקורא להקשיב לקלטת עם נוסח הקריאה באוזניות, וינמיק קול האוזניות (כיון שעליו להשמייע קריאתו לאזניו), ויזהר שלא יקרא שלא מתוך הכתב.

אין לחלק קריאת המגילה לכמה אנשים, שכל אחד יקרא חלק מהקריאה, אלא אם כן בעת הצורך¹⁵².

אין להפסיק באמצע הקריאה רק כדי נשימה, ואפילו בין פסוק לפסוק, לפי שצריך לקרותה כאגרת. סתם ידים עסקניות הן ולכן יש להחמיר ליטול ידי ופני שנוגע במגילה.

הנוגע באמצע סעודה במגילת אסתר (או בתפילין וספר תורה) אינו צריך ליטול ידיו לסעודה עוד פעם.

לא יניח המגילה על ברכיו ושני אצילי ידיו עליה¹⁵³.

אסור לדבר בשעת קריאת המגילה, החל מהברכה הראשונה שלפניה ועד לברכה שאחריה. בדיעבד, אם הקורא דיבר אין השיחה הפסק ואינו צריך לחזור. אבל השומע שדיבר, כיון שבעודו מדבר לא ישמע מה שהקורא קורא, ואם כן לא שמעה כולה, לא יצא ידי חובתו.

אם שמע כבר קריאת המגילה, מותר לו לצאת באמצע הקריאה אם נשאו עשרה אנשים¹⁵⁴.

מי שיש לו מגילה כשרה¹⁵⁵ והוא בקי לקרוא כדבעי¹⁵⁶, יכול לקרוא מתוכה, ביחד עם הקורא, וצריך שישמייע לאזניו, אבל בשקט, באופן שלא יפריע לאחרים¹⁵⁷.

שאמר בטעות הענין עדיין אחד עם המכוון.

(149) נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב' תרצג.

(150) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' י.

(151) וצ"ע מה עדיף, שיש שדנו בפלסטיק משום חציצה. אבל יותר נראה שא"ב חשש, ועדיף מניקוד בתוך המגילה שפסולה לכמה דעות, אף שלהלכה כשרה בדיעבד.

(152) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"א. ובשו"ת הדברים, אגב, אעירה שבכמה אחרונים שנ' אצלנו שם מפורש להדיא שגם שכשלא שמע השני מתחילתה וקרא חצי' אמרין שומע כעונה ויוצאים השומעים אף שאין אצל הקורא מעשה המצוה בשלימות ולכא' ל"ש ערבות, ודלא ככמה אחרוני זמננו שנסתפקו בזה.

(153) אבל בהנחה על ברכיו גרידא לית לן בה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח' תתכא. וש"נ.

(154) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט' תשה. ושם, שיש מקום להחמיר גם כשנשארו עשרה אנשים, אף שיותר מן הדין.

(155) אבל מי שתופס בידו מגילה שאינה כשירה לא יקרא עם הש"צ אלא שומע ושותק.

ונחלקו הפוסקים אם הוא רק מחשש שאחרים ישמעו ממנו ויתנו לבם אליו ולא לש"צ, אבל הוא עצמו יכול לשמוע לש"צ אע"פ שקורא במגילה שאינה כשירה, או שהוא גם מחמת הקורא עצמו שנותן דעתו על הקריאה במגילה פסולה, ולכן הוא עצמו אינו יוצא ידי חובתו אפילו קורא בלחשה ובקול דממה דקה שאינו מבלבל אחרים.

(156) ולפעמים גם בשינוי בניגון הטעמים לא יצא אם משתנה הענין, כדלעיל. וכשקורא שלא בדקדוק אף אם שומע בשעת מעשה קריאה נכונה מהש"צ אינו יוצא. (ומסתבר שכן"ל כו"ע גם להדעות שבהערה הקודמת שבקורא ממגילה שאינה כשירה ושומע מהש"צ יוצא).

(157) בפוסקים הובא שראוי לקרוא מלה במלה מתוך מגילה כשירה מחמת החשש שלא ישמע איהו תיבה מחמת הרעש. אבל במט"מ

מגילת אסתר כשרה בדיעבד גם אם חסרות בה תיבות או פסוקים, ובלבד שהחסרון¹⁵⁸ הוא עד חציה¹⁵⁹. אם חסרה המגילה בתחילתה, בסופה או ענין שלם אפילו באמצעה – פסולה, אפילו החסרון הוא במיעוטה. [אלא שאין לקרוא לקרוא בעל-פה כשמוציא אחרים, ויקרא מתוך חומש. מותר לקרוא בעל-פה רק תיבה אחת שאין לה משמעות כלל אלא אם נצרף אותה לתיבה אחרת]. צריך לוודא שקורא מתוך הכתב¹⁶⁰. בדיעבד, אם קרא מיעוטה בעל-פה יצא.

באם עוקב אחר הקריאה ממגילה מודפסת (בחומש וכיו"ב) אין לו לקרוא ביחד עם הקורא, אלא אם החסיר כמה מילים¹⁶¹, שיכול להשלים בקריאה מהנדפס – בלחש אבל באופן שישמיע לאזניו (ולא רק בחיתוך שפתיים. וכשאינו מסוגל לשמוע מחמת הרעש דינו כלא השמיע לאזניו) – וימשיך לקרוא עד שישגיג את הקורא, ואז ימשיך לשמוע. (אבל אין להשלים מה שהחסיר תוך כדי שמיעת המשך הקריאה מהקורא, שה"ז כקורא למפרע, ואם קרא למפרע רק תיבה אחת לא יצא¹⁶². ואם ירצה בדוקא, יכול גם לקרוא כל המגילה מלה במלה עם הקורא מתוך החומש ולהתנות שבאם אינו שומע מלה מסוימת מהקורא יוצא ידי חובתו במלה הנ"ל בקריאה שלו). ועדיף שישלים את שהחסיר בשמיעתו בקריאה מתוך מגילה כשרה, ועל כן ראוי ונכון שתהא לפני כל א' מגילה כשרה.

חייבים לשמוע כל מילה מקריאת המגילה, מתחילתה ועד סופה, לפי הסדר. מי שלא שמע אפילו מילה אחת – לא יצא. אבל אם שמע ולא כיון בכל מילה יצא, ואם היה לבו פונה ומחשב דברים אחרים לכמה דעות לא יצא¹⁶³. ולכן נכון לעקוב אחרי הקורא מתוך מגילה כשרה¹⁶⁴, או לפחות

סתת"ב כתב גם מחמת החשש שיפנה לבו לדברים אחרים – ראה להלן מזה. ודבריו לא הובאו בפוסקים. אלא שמ"מ ראוי ונכון – אף שאינו מוכרח מן הדיון – שיכוון לבו לכונת הענין והקריאה בעצמו בפה מועילה לכך. ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב כו"פ.

וראה בנימוקי או"ח ממונקאטש סת"ב צ"ק ס"א שכתב שכשאומר הדברים בפיו גם אם אינו מכוון לפירוש הדברים וממילא פונה לבו לדברים אחרים, אתי דיבור המגילה שקורא בלחש ומבטל מחשבתו זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ולכאורה לא נצרך להגיע לזה, שכל חומות הלבושי שרד לחזמיר בחושב מחשבות אחרות מעיקרא קאי רק בשומע, וגם בזה יתכן דקאי רק בשקוע במחשבתו ולא הרגיש כלל ששומע המגילה כעת (יעו"ש אצלנו). אבל בקורא בפיו מעיקרא לא איכפת לו במה שאינו חושב בתוכן התיבות, ולא רק מטעם אתי דיבור. ובמכ"ש מברכות ק"ש שכתב בשו"ת הרא"ש כלל ד סי"ט (הובא בטוש"ע – ודאדה"ז – סנ"ט ס"ד) שיבדק כאו"א לעצמו מחשש שיפנה לבו, ונתפרש שם להדיא שבקורא בפיו אין בית מיוחד אם יפנה לבו, שאף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא. וכש"כ במגילה דקיל טפי.

ולגוף החשש שיפנה לדברים אחרים, כבר כתבו הפוסקים דסגי בעוקב במגילה (או חומש) שאצלו אחר כל תיבה, שבזה ודאי ששומע. וכ"כ בשו"ת אר"צ ח"א סמ"ה. ועוד. וכ"כ אאזמ"ר בשערים מצויינים בהלכה סי' קמא בקו"א לס"ג מד"ע. וכנראה ס"ל הכי גם בדעת רבו בעל נימוקי או"ח. ולכאורה בשו"ת הרשב"א ח"א סתת"ב מרא דהאי שמעתתא שא"כ כוונה בכל תיבה, מפורש שא"כ לתפוס המגילה בידו, לפי שא"כ כוונה בכל תיבה. אלא שמ"מ עצה טובה קמ"ל, להחושש לזה.

והנה, יש שהנדון בקריאה בעצמו שמבטל ההיזיון דברוב עם. וגם כשנמצא בציבור, אם כאו"א קורא לעצמו ליכא ברוב עם (ראה שו"ע אדה"ז סר"ג ס"ו). וכן מבטל החיוב לקרוא בעשרה, שלכתחילה צריך לקרותה בעשרה אפילו בזמנה. אבל יותר נראה שבקורא מלה במלה ה"ז כאמריה אחת, ראה שו"ע אדה"ז סי' קפ"ג ס"י. וכ"כ שם סי' קט"ג ס"ג. סי' קכ"ד ס"ג. סי' קכ"ה ס"א. וראה גם סי' קכ"ד ס"ג. סי' רפ"ד ס"א. ועוד. ויש להעמיס גם כן בדברי הפמ"ג סתת"ב בא"א סק"א.

וראה ביסו"ש ש"ב פ"ד, שמי שיועד בנפשו שלא יפנה מחשבתו לבטלה אם שומע ושותק, יותר טוב לשמוע מפי הקורא, כי השמיעה והכוונה באים כאחד, ובעת שמעו יכול לכוון הכוונות בלבו ומחשבתו. אבל אם אינו בטוח בעצמו שלא יפנה מחשבתו לבטלה באם שומע ושותק, יותר טוב שיקרא בלחש עם הש"ץ מלה במלה מתוך המגילה כשירה שלפניו.

(158) וכן באותיות ותיבות מוטושטשות שאין וישומן ניכר. אבל אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם וישומן ניכר כל כך שתינוק שאינו לא חכם ולא טפש יכול לקרותן, וקצת צבע הדיו קיים, אינן בגדר חסרון, שהכתב עדיין כשר (אע"פ שצבע הדיו נראה עכשיו כמראה אדום או חום ומסת שנתנישן – ע"פ חומ"א סת"ב סק"ל"ט ודה"ז שם ס"מ. וראה פמ"ג שם בא"א סק"ל"ט. שו"ת חת"ס יו"ד סר"ג. בני יונה סרע"א ס"ו. קסה"ס ס"ט ס"ט. מלאכת שמים כלל ד בבניה סק"ג. משנ"ב ס"ל סק"ח. ובפרט במגילה (ראה שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סר"ג) להקל לענין קריאת. וכ"כ בשו"ת שבה"ל ח"ט סרע"ז. מנחת שלמה תנינא ספ"א. קובץ תשובות ח"א סי' קי), בשגם שגם בדיו אדום מתחילתו יש כמה צדדי קולא (ראה שו"ת הצ"צ או"ח סט"ו)).

אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר אלא אדמומית מהחלודה של הדיו, דינו כחסר.

(159) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז.

(160) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

(161) פחות מחצי המגילה, כו"ל.

וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

(162) ושק"ו באחרונים בקורא לעצמו ושומע בבת אחת המשך הקריאה, ואפי' אות אחת, אם בבת אחת הוא בגדר קריאה למפרע. ואכ"מ.

(163) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב כו"פ. ושנ"ת.

(164) וכבר נזכר לעיל בהערה מש"כ בנימוקי או"ח ממונקאטש סת"ב צ"ק ס"א במעלת הקריאה בפיו מתוך מגילה כשירה מלה במלה שמבטל מחשבה זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ונתבאר לעיל, שבאמת א"צ לזה, וגם בעוקב אחר הקורא מתוך מגילה מודפסת,

עם מגילה מודפסת.

אם החסיר אות מחמת הרעש או שהקורא הבליעה בקריאתו, אם יש לזה משמעות אחרת, כגון שהחסיר מ"ם של תיבת לאביונים (שמשמעו: "לאביון שלי") לא יצא. אבל כל שאינה משנה המשמעות, שהענין מובן מתוכנו, כמו נו"ן של תיבת המן, יצא בדיעבד¹⁶⁵. ויש מחמירים גם בזה. ארבעת הפסוקים של גאולה שאף השומעים אומרים אותם בקול (לפני שיקראם בעל הקריאה) הן: "איש יהודי וגו'". "ומדכי יצא וגו'". "ליהודים היתה וגו'". "כי מדכי היהודי וגו'", ומדרזים לסיימם טרם שיקראם בעל הקריאה.

עשרת בני המן נקראים אף הם בקול ע"י הציבור ובנשימה אחת, החל מהמלים "חמש מאות איש" ועד "עשרת".

במנהגי חב"ד לפורים כתוב שמכים "המן" איזה פעמים במשך הקריאה (במקום שנזכר באיזה תואר: "האגני", "הרע" וכיו"ב). וימתין הקורא מלקרוא עד שיגמרו הקהל להרעיש¹⁶⁶.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: משחקים מסוכנים כמו פיקות ונפצים עלולים לגרום לנזקים חמורים.

אין לשמור פיקות וקפצונים בכיס מחשש להתפוצצות, ואין "לירות" אותם בקירבת האוזניים והעיניים.

הלושב אטמי אזניים להנמיך קול הרעש כשמכים "המן", אם שומע קריאת המגילה יצא, ואם לא לא יצא¹⁶⁷.

מנענעים את המגילה באמירת "האגרת הזאת", "אגרת הפורים הזאת השנית".

ברכת "הרב את ריבנו" (שאחר קריאת המגילה) נאמרת רק כשהקריאה הייתה בציבור, אבל לא ביחיד¹⁶⁸.

וללא קריאה בפה, שפיר דמי.

165) ראה לעיל לענין שינוי בין מלעיל ומלעך בכמה סברות שנאמרו. ודון מינה ואוקי באתרין.

ולענינו בפרט – ראה תוד"ה רגלא ע"ז כב, ב. נו"כ הטושו"ע או"ח סי' קמב (בקורא לאהרן הרן). שו"ת מהרי"ט אה"ע סט"ז. וראה ערוה"ש או"ח סס"ס א"א וס"ב. דברי מלכאל ח"ה סוסי' כ. ולהעיר משו"ע אדה"ז סי' קכח סמ"ח במוסגר שאם רוב בני העיר קוראים כך ה"ז בכלל משמעות הענין). משנ"ב סתר"צ בבה"ל ס"ד ה"ה אין מדקדקין. בנתיבות ההלכה פורים ע' רלו. ועוד.

166) וראה שיחת מוצאי ש"פ ויקהל תשל"ח. אם הקורא אינו מפסיק בשעה שמכים המן, קרא השומעים תיבה זו – ובאופן שישמיעו לאזניהם – ממגילה כשרה שלפניהם או לפחות מהחומש.

[ובפמ"ג סתר"צ בא"א סקכ"א העיר בנוגע למנהג להכות המן, שאם הש"צ שותק הרי מפסיק יותר מכדי נשימה, והב"ד במשנ"ב שם בשעה"צ סקנ"ז. וכ"ה ברוח חיים שם סק"ג. ובחזון"ע פורים ע' עט, דאין מדמין היכא דאא"פ מהיכא דאפשר. וי"ל שהוא מענין הקריאה ואינו הפסק, שעיקר מצות קריאה מחמת פרסו"ג, וג"ז בכלל פרסו"ג, וגם באגרת נהוג כך. ובפרט למנהגנו שמכים רק פעמים אחדות, ותו לא, ולא בכל פעם שנזכר המן. ודמאי לקריאת ד' פסוקי גאולה בקול, שגם בזה מפסיק הקורא (אף שיש לחלק קצת, שכשהציבור קורא אי"ז הפסק שג"ז בכלל הקריאה). ועכ"ל שהוא מענין הקריאה. ודוגמא לדבר מש"כ הפוסקים (משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ג ע"פ הרא"ש מגילה פ"ב ס"א) להתיר אפי' לכתחילה לדרוש באמצע הקריאה בענינו של יום, שאינו הפסק. וצ"ל דאכתי נק' כאגרת לפי שהוא בכלל פרסו"ג ומענין הקריאה. [ויש המהדרים שהקורא אינו מפסיק וממשיך לקרוא, ורק אחרי שציבור משתתק חוזר וקורא ממקום שלא שמעו. אבל רוב הקוראים לא נהגו כן].

ולהעיר, שבשבה"ל הל' פורים סי' קצח בהנהגת רבינו יהודה בן רבינו יצחק, משמע שבאמצע פסוק ש"ד להפסיק ("לא ה' מסיים בסיום הפסוק אלא מתחיל [פסוק] אחר [אח"כ] במתין"). וכ"ה ברמב"ן מגילה יט, א. ריטב"א שם. ועוד. וכן מוכרח להדעות שאינו מפסיק אפי' לנשום בין פסוק לפסוק (וכ"ה בהגמ"י מגילה פ"ב סק"א, הובא בד"מ סתר"צ סק"ג. ורוקח סוסי' רלו, הובא בב"י שם. ועוד), שהרי בהכרח לנשום באמצע הקריאה, וכמ"פ. ולפ"ז א"ש. ולהעיר, שכנראה בזמנם ההפסק מחמת הכאת המן ה' גם בסוף הפסוק, ראה במג"א סק"ט שהיחיד קרא פסוק או שנים.

אבל באר"ח מגילה סי"ח ובמחז"ו סרמ"ז ובטור סתר"צ, ועוד, מפורש שגם באמצע פסוק לא יפסיק. ולשיטתייהו אזלי, לדלדיהו אפשר להפסיק כדי נשימה. ולשיטתם, החידוש להיפך, דקמ"ל שאפי' בין פסוק לפסוק לא יפסיק יותר מכדי נשימה. וכ"ה במג"א סק"ז. ועוד. ונראה שז"כ ה"ב בד"ה לר"ג, עיי"ש. וראה אהלים למהרי"ל דיסקין למג"א שם. ולמעשה, אין המנהג כלל להקפיד שלא להפסיק בסוף פסוק לנשום.

ואו"ל שגם לזה נתכוון המג"א סתר"צ סקכ"ב במש"כ בענינו, שאין לבטל שום מנהג אפי' יש במנהג צד איסור].

167) ראה בכעני' בשו"ת באתרא דרב סי' יתר'פ.

168) כך פסק אדה"ז בסידורו.

וב"מנהגי האדמו"ר" – "מובן שאין זה הוראה לרבים" – שמברך גם ביחיד. וראה לקו"ש חל"א ע' 279. ולהעיר משיחת ש"פ תולדות תשמ"ח ע"ד מנהגים שנתגלו רק ליחיד סוגלה, להיותם ענינים השייכים להם.

מברך ואח"כ כורך¹⁶⁹ את המגילה¹⁷⁰.

גברים המסופקים¹⁷¹ אם חיסרו מלשמוע מלה בקריאת המגילה ביום, חייבים לחזור ולשמוע משם ואילך (ללא ברכה), ואם היא מלה שאינה מפסידה הקריאה, כלומר שאינה משנה משמעות הענין, יש מקום להקל. ובקריאת הלילה, בכל אופן יש להקל. בנשים, יש מקום להקל אפילו בקריאת היום.

השואל מגילה מחבירו רשאי להניח לאחר לקרוא בו ברשותו¹⁷², ואין לחוש כלל שמא המשאיל אינו רוצה להשאיל ולעשות חסד אלא לזה ולא לזה¹⁷³, ובלבד שיקרא יחידי ולא עם אחר, אפילו עם השואל, כי לא השאיל אלא לאחד ולא לשנים, ואין לנו לעשות חסד בממונו שלא מדעתו, אפילו כל שהוא, יותר ממה שראינו בעינינו שכבר עשה מדעתו¹⁷⁴.

נפלה המגילה על הארץ אין צריך להתענות.

אין מזרקין כתבי הקדש מפני שהוא גנאי ונראה כקלות ראש. ולכן כשמוסר מגילה לאחר ימסרנה בדרך כבוד ולא בזריקה¹⁷⁵.

הלכתא למשיחא: "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה, שאינן בטלין לעולם"¹⁷⁶.

ב. אמירת "ועל הנסים"

אומרים "ועל הנסים" בתפילת העמידה ובברכת-המזון, הן בליל פורים והן ביום, כדי להודות לה' על הנסים.

בתפילת העמידה אומרים "ועל הנסים" בברכת "מודים". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ונחלקו אחרונים, בקרא ביחיד וכינס עשרה עבור הברכה. אבל מכמה ראשונים נראה שניתן לברך.

והמיקל לצרף נשים (וקטנים) – יש לו על מי לסמוך. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ד. וכש"כ בקרא בפני עשרה נשים לחוד ללא אנשים. וחזי לאצטרופי להמבואר שם, שגם בדעת המחמירים שאין לברך ביחיד – מצינו דלאו מילתא דפסיקתא היא, ראה בבירור הלכה סתרצ"ב (ח"ג ע' ת) שהביא שבאר"ח וכלכו גופא כתבו שמברך לאחר' ביחיד. ולהעיר שבכמה פוסקים כתבו להדיא לברך לאחר' בקורא לילדת. [נראה הנסמן בקובץ יתד המגילה אדר תשע"ח, והיא לו נדפסה בתורת הקדמונים סי' קצט].

ויש להוסיף, שגם לענין צירוף עשרה לקריאתה, ל' בעה"ט (הל' מגילה – ק, א) הוא: אין מצטרפות לכתחילה. והר"ד בכמה ראשונים. ומשמע דביעבד ש"ד. ובאר"ח (הל' מגילה ס"ב) ש"א ראי להשלים בהן עשרה. וכן בס' המאורות מגילה ה, א. וגם בדעת המאירי (מגילה ה, א) נראה שהוא משום פריצות. (ואף, שיש שרצו להפריד בין הדבקים, שדין עשרה בברכה שלאחר' חמירא טפי – לא הביאו ראי' לסברתם. ונראה פשוט שהטעם משום פריסו". וכ"כ בערוה"ש סתרצ"ב ס"ה. ודלא כמי שחידש שהוא מדין ברכה אחרונה על קריה"ת, שאין לזה יסוד ומקור. ושנאי ברכת הגומל שצ"ל בעשרה אנשים דוקא – דילפינן מקרא דכתיב בה "ויזימומוהו בקהל עם", ונשים לא איקרי קהל). ועוד, ש"א שרק למ"ד שאין מוציאות אנשים אין מצטרפות. (אבל במאירי ואר"ח מוכח שאינו).

ויש להוסיף סברת הרדב"ז בשו"ת ח"ב סתרצ"ה לברך שלא בעשרה, לדעת האומרים שהנשים יכולות לברך על מעשהזמ"ג, "מכ"ש הכא שיכול לברך שהרי בר חיוב הוא אם היו שם עשרה". וילה"ע מדעת ר"ז תולדות אדם וחווה נכ"ב ח"ב שהפסוק מסוכה מברך עלי'. והיינו לא רק נשים וכי"א גם מצטער וחתן. ובאר"ח סתרצ"ל סקכ"ו ח"ב"ד גם לענין ישיבה בעת הגשמים. וגם בלבוש כתב רק שלמותו הוא לברך, "וטוב שלא לעשות כן" משום ברכה שא"צ, "ואפשר לחוש לה לברכה לבטלה". וראה זה פלא, בחוג הארץ למהר"י אלגאזי, בנוגע לפורים המשולש – אחרי שהביא סברת הרדב"ז – לענין נשים בפרט, שמברכות שלא בעשרה מדין מעשהזמ"ג.

יצאו מקצתם לפני הברכה – לכא' יש להחמיר שלא לברך, ראה שם אצלנו.

169) אין קפידא בגלילת המגילה כשהיא תלו' באויר (משא"כ בעת הקריאה) – ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' יג'שעו.

170) וראה שיחת פורים תשט"ו. וכמ"פ ראינו מעשה רב להתחיל בכריכת המגילה קודם הברכה ולסיים אח"כ.

171) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ס"י.

ובפרטיות: בספק שאינו שקול, י"ל שחזקתו ששמע.

בספק אם טעה הקורא (בטעות שמשנה המשמעות), יש מקום להקל. ובקריאת היום, נכון להחמיר, ומי שברור אצלו שהקורא לא טעה, אף שאחרים מכחישים אותו, ודאי פטור מלשמוע עוד הפעם.

ובנשים, י"א שגם ביום קריאתן רק מדרבנן ולא מדברי קבלה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ס"י. ויש להוסיף, שכ"כ בטל תורה מגילה כ, א, באשה המסופקת אם קראה המגילה בכלל. וכש"כ בענינו שמסופקת אם חיסרה מלה, ש"א שאינו מעכב. ובהמובא שם אצלנו לצרף בתוך סניף מש"כ בלקט יושר ע' 156 ש"א לשמוע חיתון האותיות, שמצותן רק בשמיעה, והעדנו שבלקט יושר גופ' כתב כן (לעיל ע' 155 – בסימני הדרישה) רק בדא"פ – יש להעיר שבדפ"ר הוא בשינוי, בנוגע לשמוע מנמנם.

172) ואינו חושש שמא אין רצונם של הבעלים שיהיה קידונום ביד אחר, כיון שעדיין הוא בביתו וברשותו.

173) שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאיל לזה, מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר.

174) ע"פ שו"ע אדה"ז שאלה ושכירות ס"א. אבל מסתבר שאם השואל אוזח בעצמו במגילה, והשני רק מסתכל בה, אין חשש.

175) וכשהמגילה בתוך ארגו – ראה שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קעא סק"ב. בצה"ח ח"ד סי' קמב סק"ט. ועוד.

176) רמב"ם סוף הלכות מגילה. ומקורו – ראה בלק"ש חכ"ו ע' 222. ונת' שם ע' 226 ואילך.

אין לדלג לכתחילה "ועל הנסים" כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

אומרים "ועל הנסים" בברכת המזון, בברכת הארץ ("נודה לך"). דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

י"א שצריך לומר "מגדול" בסיום ברכת המזון בחנוכה ובפורים, אך "מעשה רב"¹⁷⁷ לומר "מגדיל" בחנוכה, ולכאורה כן הוא גם בפורים.

הסכמת הפוסקים שמי שאין לו מגילה לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי¹⁷⁸.

ג. מתנות לאבינונים¹⁷⁹

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך) וגם מי שהוא עני בעצמו, חייב לתת¹⁸⁰ ביום הפורים¹⁸¹ (ולא בליל פורים או במוצאו)

(177) בהתועדות קודש זאת חנוכה התשל"ח.

(178) בירור הלכה בענין זה – "ל בפ"ע בקובץ פלפולים מטעם ישיבת תורת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן אשתקד (תשפ"ב).

(179) סידרנו כאן מותל"א לפני משל"מ ע"פ הסדר בטוש"ע, אף שבפסוק משל"מ קודם.

ובנוגע סדר עשייתו – ראה בהערה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ז, ושם, שמסתבר שיש להקדים מותל"א לפי שעניים מצויים בביהכ"ג, והמצוה מוזמנת לפניו, ואין להעביר על המצוה. גם בד"כ יש משום אל ישוב דך וכלם. וכ"מ ממה שאמרו שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. אמנם, במקום שמאזיה סיבה שתה"ל לא שייכי טעמים הנוכחים – יכול להקדים משל"מ, ואפי' סעודת פורים, ראה שם סט"ז. (180) ויש נוהגים גם בזה ע"י שליח (ראה להלן לענין משל"מ. ושי"ג) – ראה מק"ח סוס"י תרצד (שמצוה בשלוחו יותר מבו). שו"ת זכרון יהודה (גרינוואלד) ח"ב סי' רל. א"א מבוטשאטש סתרצ"ה ס"ג. הגהות עובר אורח סתרצ"ד ס"א. שם סתרצ"ה ס"ד. שו"ת שואל ושאל ח"א סכ"ד. וכ"מ ביסושה"ש ש"ב פ"ו שנהגו ע"י שליח. וראה שו"ת מהר"י אסאד סר"ז דל"א מצוה בו יותר מבשלוחו. ואם נפרש שמגבת פורים היינו מותל"א (ראה בארוכה להלן בהע' לענין כל הפושט יד) נמצא שנהגו ע"י גבאי צדקה. ובפריש"י מגילה ד, ב ד"ה גובין משמע גם בנוגע למותל"א שגנבו ע"י הגבאים. אבל ראה שם בהע' להלן בכוונת רש"י שם.

ובכ"מ מצינו שהכינו קערות מיוחדות לאבינונים – ראה ביוסף אומץ (מנהגי פפ"מ) סתרצ"ז. נהג כצאן יוסף (לנכדו) מנהגי תענית אסתר ס"ג. מנהגים דק"ק וורמיישא סר"ז. ועוד. וראה סה"ש תשמ"ט ח"א ס"ע 335 ע"ד תכלית הזהירות בכבודם של עניים (בנוגע לנתינה "ברוב עם") ע"י הנתינה לגבאי צדקה או לקופת צדקה. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1286. (וראה גם שואל ושאל שם). ובשעה"כ דרושי פורים (וכ"ה בפע"ח שער הפורים פ"ו. משנת תשס"ד מס' אדר פ"ח מ"א), שגבאי צדקה דפורים הוא בחי' יסוד אבא (אבל בכל השנה בחי' יסוד ז"א). וראה גם שיחת ש"פ זכור תשד"ז.

[ומה שאין חוששים לברר אם עשה השליח שליחותו – ראה להלן בדיני משל"מ (ובהערה שם נסמן לשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' ב). ובמותל"א עדיף טפי מכמה טעמים, ומהם: שכבר בא ליד גבאי צדקה שהוא יד עניים. ועוד, שבד"כ הגבאים מבקשים מעצמם, ונשהליח פתח מעצמו עדיף, כמשנ"ת שם. ובפרט שכשהבטיח השליח וסומן המשלח עליו – עיי"ש צאלנו. ועוד, שועד הצדקה כב"ד שחזקה שעושים שליחותם, והנה"כ בשלוחי ב"ד – ראה תומים סי"א סק"ט. אבל ראה שו"ת אפיקי ים ח"ב סי' ב בהגה].

אבל לאידך, ראה בשלחן גבוה סתרצ"ד סק"ג שהמנהג ליתן לעניים מיד ליד בלי גבאי באמצע. וכ"ה בטור ברקת סתרצ"ד סק"ג ע"ד הסוד. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ב דא"פ שהמצוה שתהא דרך חיבה ורעות ובאופן של מתנה, ועדיף בעצמו או ע"י שליח שכמותו, ולא ע"י גבאי בתורת צדקה. (ולהעיר מגליוני הש"ס שבת י, ב, שר"ל שכיון שהוא בגדר מתנה צ"ל בדיעת המקבל, שהנתון מתנה צריך להודיעו. וכבר כתבו להקשות עליו. ואיהו נמי כתב שהוא מחודש). וראה גם שו"ת בית ישראל הורוויץ ספ"ט, דלגבי מותל"א משלוח לאו דוקא, שלפעמים מתבייש העני יותר ע"י שליח. וראה שו"ת לא בברהם סס"ה.

ובנתינה לקופות צדקה – א"צ ליתן לב' קופות, והעיקר שייגע לב' עניים, וכדמוכח גם ממג"א סתרצ"ג סק"ג. וכן מוכח ממה שהביאו בספרי מנהגים ה"ל. ואפי' אם לא יגיע מכספו שיעור פרוטה לב' עניים (לפי שהגיע הכל לעני א', או שכל עני קיבל מכספו פחות משיעור לפי שנתחלק לריבוי עניים), וגם בנתן רק מטבע אחת, כיון שהנתנה שיהא לב' עניים, ואף בלא התנה כאילו התנה דמי, שדעתו לקיים המצוה באופן המועיל, וכדיקל"ל הכי בכמה דוכתי. ועוד שלל הנתונים שותפים בכל המעות (ראה רמ"א חו"מ סרצ"ב ס"י. שו"ת רעק"א סכ"ג).

איברא, שראינו למי שעלה ונסתפק, במזכה לגבאי צדקה והגבאי לא החליט עדיין למי יחלק, או כמה יחלק, אם יש לדון מדין ברירה, את"ל דמותל"א הן מד"ק, וכדאורייתא דמיא ואין ברירה מדאורייתא. וגם מה שהם שותפים לא מהני, שאין ברירה בשותפי. ונלפע"ד שהיא חומרא ורוקה מן הדעת, ולית מאן חדש, לא ומעולם לא ראינו מי שמפקפק בדבר. ופשוט המנהג מאז ומקדם בקהילות ישראל לחלק לגבאי צדקה ולקעודת צדקה שתח"י הגבאים – ראה בכל הנסמן לעיל. ונוסף לכל הסברות שהארכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים שם (לענין דין חזקה שעי"ש אם יש להחמיר במשל"מ ומותל"א כפי חזקה. וראה לענין יש ברירה בעין אליהו מגילה ז, א. וראה עירובין שחר (לאנדא) מערכת צ"ע צדקה), ונוסף גם הוא מה שכתבנו לעיל דהכא שאני שהנתנה, ותנאי מהני גם בדאורייתא (ראה עירובין לו, א. שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קלח. ובכס"מ פסוקה"ק פ"ח ח"ח שם בלא התנה כהנתנה. וכ"ה במאירי עירובין שם) – עוד איכא בגווה, שלא"י בתולה בדעת אחרים אמרינן יש ברירה, והכא תולה בדעת הגבאי. ועוד ועיקר, ראה בנתי"מ חו"מ ש"א סק"ח (לענין צדקה) שכיון שביד הגבאי לחלק כפי רצונו אמרינן ברירה שלהם נתנה בדעת אחרים, ודבממן אמרינן ברירה. ופשוט שאין טעם וסברא לחלק בין צדקה למותל"א בד"ז.

והנה, לכמה דעות, בנותן לאפטרופוס לחלק כרצונו לא זכו עניים שאין ברירה בדאורייתא, ואף משבאו ליד גבאי יכול לשנות (ראה שו"ת מהר"ט ח"א סכ"ב. ועוד). אבל, נוסף לזה שהרבה חולקים, עוד זאת, דמותל"א עדיף מצדקה דעלמא (נוסף לזה שהוא מדרבנן), שהרי רצונו לקיים המצוה באופן המועיל. ועוד ועיקר, דשאני התם שהעניים אינם מבוררים עדיין, והפריש מעות לצדקה ליתומות אשר ידאו בעיני פלוני ופלוגי, אבל כאן שמות העניים מבוררים כבר אצל הגבאי. וראה גם שו"ת אחיעזר ח"ג סל"ד שכתב לחלק שבנותן לצדקה סתם עדיף, שבכל

לפחות לשני עניים כסף או שווה כסף¹⁸², לכל אחד לכל הפחות בשווי פרוטה, לערך 5 סנט לכל

גוויי ה"ז צדקה, ורק שאופן החלוקה תלוי באפסטרופוס, עיי"ש. ועוד שגם לדידהו בנותן לבאי עדיף, ושבגלל אדם מבור, ויד"י כיד עניים (ראה מחנ"א צדקה ס"ב). ובשו"ת חת"ס ח"י סכ"ז כתב לצדד, שלעניי עירו הרגילים או לעניי א"י ה"ז כעניים מבורים. וגם בל"ז, באמר תנו מנה לעניים חייב ליתן לעניי אותה העיר, וממילא שייך לכל עניי העיר כבר. וכ"כ בשערי תורה לענו כלל טז פרט ז (ועיי"ש מש"כ לחלק באופן שלא יגיע לכ"א מהעניים פרוטה).

181) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס' ח' בנוגע נתניה לפני פורים לחלק בפורים. וראה גם צפע"נ שהובא בלקו"ש חט"ז ע' 367 ה' 24. ח"ג ע' 185 ה' 11. ושו"מ בדע"ת רס"ח תרצד שהעיר ג"כ מד' הרמב"ם בפיה"מ. אבל משם מוכח גם שכשאינו יום הכניסה לא שו"ד. וי"ל כן גם בד' בעה"מ שכתב שהטעם דילמא אכלי להו דקאי רק ביום הכניסה. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ט. א"א מבוטשטש סתרצ"ג. ועוד זאת, שבשאר הראשונים שלא פי' כד' בעה"מ, עכצ"ל דס"ל דלא מהני לפני פורים. וגם בד' בעה"מ שיש לחוש דילמא אכלי להו, היינו בטעם התקנה מעיקרא ליתן דוקא בפורים, וממילא גם כשל"ש הטעם אין ליתן לפנ"ז. וכ"כ בשו"ת בית שערים שהובא אצלנו שם.

182) ואם רוצה ליתן מאכלים לעני, שיראה כמשלוח מנות, שלא לביישו, עדיף טפי. ואדרבה, במידי דמיכל עדיף דמיקרבא הניית". וכן גם אם נותן בתוך כלי חשוב כדרך העולם להוסיף בשוויות המתנה, והרי אפשר למכור הכלי ולקנות צרכי הסעודה (וגם בלא"ה, הרי אינו גורע לפי שכבר יצא בהמאכלים). וראה מס' סופרים פכ"א ה"ד ובשמחת יהודה לשם (יא, ג) שמעיקרא נהגו במאכל דייקא. והארכנו בפירושו בשו"ת באתרא דרב ח"א סוסכ"ב.

ומש"כ בטו"א מגילה ז, (והב"ד במשנ"ב סתרצ"ג בבה"ל לס"ד ד"ה או), שאמ"פ לקיים משל"מ ומתל"א בב"א (וראה שו"ת כת"ס סי' קלט **ועוד**) – כאן הרי כוונתו למתל"א לחוד. וכן מוכח בפר"ח שם סק"ד. וכ"מ בא"א מבוטשטשטש סתרצ"ג ד"ה צלע" (אבל ראה שו"ת אפרקסתא דעניא דלהלן מה שדחה. ולפענ"ה, אין בזה כדי דחי').

וכש"כ למשמעות שו"ת תרומה"ס סי' קיא, שכל עיקר משל"מ משום אביונים נגעו בה שאין להן כדי סיפוקן לסעודת פורים. ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קצו שבכדי שלא לבייש תיקנו לכולן. וראה שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח שר"ל לפ"ז שכל ששולח לעני ממילא מקיים כבר ב' המצוות בב"א.

ומש"כ ח"א, שבשו"ת כת"ס שם (ד"ה ונפלע"ד) משמע דתלוי בהחלטת המקבל אם הוא כמשל"מ או מתל"א – יל"ד בקל, דהתם קאמר שכשהעני מחזיק בו בתור מתל"א ובלי ספק רוצה בזה גם הנותן שפיר יוצא יד"ח אף אם לא נתכוון לכך (וראה לקוטי הערות לשם), אבל איכא לא שמענו שהנותן אינו יוצא מחמת שהעני חשב שהוא משל"מ. וכן שם בהמשך הדברים (בד"ה ויש לי), היינו שהנותן ודאי לא נתכוון לקיים שני המצוות משל"מ ומתל"א רק דאם מיניהו, והמקבל החזיק בו עבור מתל"א. אבל לולא זאת שפיר מקיים מתל"א גם כשהמקבל מחזיק בו כמשל"מ. וראה גם שם סי' קמא. שו"ת דעת סופר שם.

שו"ר בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סכ"ד סק"ד דס"ל שלא יצא, לפי שהכל תלוי ברצון וכוונת המקבל. ודבריו מחודשים. ואיהו נמי כתב שמד' פי' ר"ח מגילה ז, ס"א מוכח שיצא, לפי שהכל תלוי בכוונת הנותן. (אלא שגוף פירושו בדעת ר"ח במש"כ "כלומר תנית אביונים נתן לי מתנה אחת והיא הירך", דמדתכ"ה "כלומר" משמע דקושטא לא קיים מתל"א, לפי שככה"ג שנתכוון הנותן למשל"מ (בהיפך מנדוד"ל לא יצא יד"ח מתל"א, פשוט שאינו מוכרח בדבריו ר"ח. ובעיקר שיטת ר"ח שם מ"מ מהיכא דלפי קיום מצות משל"מ, הארכנו טובא בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א. וקנה שביתתו שם). אלא שרצה לחדש לפרש בגי' רש"י שם ד"ה ה"ג, שר"א אמר לר"י נשיאה קיימת בנו משל"מ, לדכא"ה תיקשי מאי קמ"ל, ומכיון שכן פי' מדעתו דעכצ"ל שר"י נשיאה שלחו בתור מתל"א וא"ל ר"א שקיים משל"מ, ולפ"ז הכל תלוי בדעת המקבל. ולדידי ולדכותי, כל דבריו מוקשים טובא, שמה שהכריח בדעת רש"י שר"י שלחו בתור מתל"א אין לזה אפי' רמז קלוש בגמ' ורש"י, ופורח באור ואין לו על מה שישמרו. ואם אכן כך ה' מעשה, הו"ל לפרש להדיא בגמרא, ועכ"פ ברש"י, שכן היה פני הדברים. ועיקר קושייתו דמאי קמ"ל ר"א – כבר הקשו כן גדולי המפרשים (ראה גם מהרש"א שם. פר"ח שם. ועוד), ויישבו בכמה אנפי (ראה בהג"ל. פתח עינים. מתת אליקים. שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח. ועוד). והוא עצמו כתב אח"כ (בד"ה וגם לנוסח) לפרש שרצה לעוררו שיקיים גם מתל"א. (ומש"כ שלא מסתבר כלל לומר כן – לפענ"ד פי' זה ניחא טפי מפירושו מהחודש). ובכל אופן, אין הקושיא מכרחת העמיד המאמר באור' מהפשוט. ואלא שחלש בגופא דעובדא היכי הוה, מ"מ מהיכא דלפי קיום מצות הדברים שלא קיים גם מתל"א, וקושטא קאמר שיש בזה גם משום קיום משל"מ (ראה גם מהרש"א לפי דרכו) "דהא תרי מנות איכא". ועוד שגם לדבריו, הא איכא לפרושי שאין הכוונה כפשוטו שיש כאן קיום של משל"מ, אלא שבאמת לא קיים משל"מ, לפי שלא נתכוון לכך כלל, וכוונת ר"א שכמות המזון שנתן כשרה מצ"ע למשל"מ (וכפי שפי' ה"ו"ע בדעת וגו' ר"ח שכתב "כלומר תנית אביונים נתן לי", שבמש"כ ר"ח "כלומר" נתכוון לפרש שקושטא גם מתל"א לא קיים, אלא שראוי הוא למתל"א, כנ"ל). וגם מסתברא אין דבריו מובנים, שלדבריו נהפכה הקערה על פ' שאין זקוקים לכוונת הנותן כלל, וזו לא שמענו, שגם את"ל כסברתו שתלוי גם בדעת המקבל, בודאי נוגע שהנותן יתכוון לקיים מצותו. וז"ה במה שפי' כן בגי' השאלות, שמעיקרא א"ל קיימת בנו משל"מ, והדר קאמר קיימת בנו מתל"א, וכתב לפרש שבודאי נתן לו מעיקרא עבור מתל"א, שאין לזה רמז בד' השאלות. וגם אפ"ל בגי' השאלות, דקמ"ל שאין לקיים ב' המצוות בב"א, ועוד כהנה רבות. (ובכלל, כמה גירסאות דבריו המאמר באור' מהפשוט. וראה אצלנו בשו"ת דעת סופר או"ח סי' קצו). ובגמרא דבריו נתפס, שהעיד ע"ע שבהם מ"ל מהתפס. ומבאיתו דרשות חת"ס לער"ה אד"ש תקס"ה, שבין הדברים בכתב להקשות "מנא לי" לר"א דבראשון קיים ב' משל"מ דילמא לשם מתל"א שחל לי", הרי לנו שנקט החת"ס בפשיטות שהכל הולך אחרי כוונת הנותן.

[ומש"כ בהמשך ד' החת"ס לפרש בגי' השאלות שבמשלוח הראשון אמר ר"א קיימת בנו משל"מ, שלא יטעה לומר שקיים מתל"א בזה, והיינו מחמת שישאמר דעגלא אינו בגדר דבר שצריך תיקון מרובה, עיי"ש לפי דרכו – נראה דס"ל שא"צ כוונה כלל (כדלקמן), ומה"ט נ"ל לסברת ר"י ושיטתו ליתן לשם מתל"א קיים בזה משל"מ א"ל שלא נתכוון לזה. א"ל, דקושטא קאמר שמצ"ע אפשר לקיים בזה משל"מ ולא משל"מ. כן אפ"ל שכיון שחזר והודיעו לאחמ"כ שקיבלו בתור משל"מ ג"ז בגדר כוונה – ראה עד"ה שו"ת דעת סופר שם בפ"ד הכת"ס. אמנם, גוף דברי החת"ס שם (שכתב לחדש שאותו הדור שלחו רק מנות דמיקרבא הניית" טפי, ומדריכי כתב אליהם שישלחו מנות לרעייהם ומעות דוקא לאביונים כדי שיוזכה העני לטרוח בעניניו במצות שמחתו, זכר למה שהיו טורדים במלחמה ואח"כ נחו, וקבלו ההודים לקיים שניהם) רק דמיקרבא הניית" טפי, שישלחו מאכלים הצריכים תיקון מרובה) – הם ע"ד הדרוש ולא אליבא דהלכתא, שהרי לדינא ודאי יוצא גם בכל מידי דמיכל, וגם במוכן לסעודה, וכפס"ד הרמב"ם מגילה פ"ב הט"ז שיכול לשלוח תבשיל. ועוד זאת, שמש"כ שם שיוצא ד"ח משל"מ גם בדבר הצריך תיקון, כנתח דיר חי – נמי לא אתיא אליבא דהלכתא, כמ"ש במ"א תרצ"ה סק"ה].

וגם מש"כ בפרקסתא דעניא שם תולדות בדיון נתניה בע"כ – צע"ג, שאי"ז בע"כ, אלא שאינו אומר להדיא שהוא בשביל מתל"א. ומה שהביא מאחרונים שהכל תלוי בשמחת המקבל – אינו שייך כלל לכאן, דאינהו מיידי בגאנסו ולא קיבלם וכיו"ב, ואילו כאן שמח ונהנה

עניי¹⁸³. כמובן שזהו השיעור המינימלי, אך נכון וראוי להרבות במתנות ללאביונים, וראוי ליתן להם שיותר עניים¹⁸⁴.

מי שאינו מוצא עני יכול לתת לגבאי צדקה על מנת לתתו אחר כך לעניים (ויד גבאי כיד עניים), או אפילו ליתן לאחר שיזכה בו עבור עני מסוים¹⁸⁵. ונכון להודיע לעני שהמעונו נמצאים עבורו.

מקבלת המתנה, אלא שלא ידע שיש כאן כוונה עבור מתל"א, ומאי שיטאי' לכאן. ומצאנו באפריון עה"ת פ' זכור בטעם גוף התקנה דמשל"מ בכדי שהעניים לא יתביישו בקבלת מתל"א. ואולי כוונתו באופן המבואר כאן, ששולח לו בתור משל"מ. ובכל אופן, צ"ע בדבריו שהרי במתל"א יוצא במתנה אחת לחוד משא"מ במשל"מ.

[ועוד להעיר שבכלל לכמה דעות א"צ כוונה במצות שבין אדם לחבירו. אבל בפמ"א סת"רצ"ה במ"ז סק"א (ובמשנ"ב שם סק"ד בשמו) שבסעודת פורים ומשל"מ ומתל"א אפשר צריך כוונה. ואולי טעמו דשאני משאר מצות בין אדם לחבירו לפי שהוא זכר לנס. וכ"ה בפמ"א שם לענין סעודת פורים. וראה שו"ת דעת סופר שם. ונפק"מ בכ"ז, בשולח רק מחמת הנימוס ואינו יודע שיש מצוה בדבר. וראה שו"ת משנה שכר או"ח סמ"ז שפי' מחמת פרסו"נ. וראה שו"ת משנת יוסף ח"י ס' קלב].

וכן עולה מדברי החי"א כלל קנה סל"א דס"ל שכל ששולח לעני ממילא דינו כמתל"א. ופי' כן בעובדא הנ"ל לג' הירושלמי מגילה פ"א ה"ד (שהוא כג' ופיר"ח). וראה גם נפש חי' מגילה שם שכ"ב, שמה"ט א"ל בתחילה קיימת בנו מתל"א לפי שא"פ לצאת משל"מ אא"כ יש לו כבר סעודת פורים, ורק כששלח פעם שני' א"ל קיימת בנו משל"מ. (ואבל בהמשך דברי החי"א משמע שעיקר הטעם מחמת שהיא מתנה קטנה. ולאו רישא סיפא). ואף שכ"ב נחלקו על החי"א – כ"ה כבר בדרשות חת"ס פורים תק"ס, שבאין לו סעודה הדר זינו כאביון. ועצ"ע אם יש בזה משום גניבת דעת, ראה משנה ראשונה דמאי פ"ד מ"ד. (ובתוספתא רעק"א דחשיב כמכירה ולא כנתינה. וצ"ע). ונראה דאיכא הוא, ששם העני חושב שמאכילו מהחולין וממילא גניבת דעת איכא, אבל כאן אין נפק"מ לעני. ובדואי מצוה איכא ליתן דרך כבוד ואי"ב משום גניבת דעת.

(183) ריטב"א מגילה ז, א. משנ"ב סת"רצ"ה סק"ב. וראה שיחת ז' אד"ש תשל"ו. שיחת פורים תשכ"א. שיחות ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. וראה אג"ק חכ"ב ע' תכג. ועייג"כ אג"ק ח"ב ע' קעז. וכן נו' בשיחת פורים תשמ"ט אחרי מנחה (בסרט הקלטה ואינו בנדפס). ובהמשך הדברים, שבכמות הנתינה אין חידוש לגבי מצות צדקה בכלל.

(184) ב"ח סת"רצ"ה ח'.

(185) אמנם, בשר"ת התעוררות תשובה ח"ג סת"צ דל"מ לזכות לעני ע"י אחר, וצריך ליתן לעניים בעצמם, או שיעני להם ביומו. וכ"כ בשו"ת פני מבין סרל"ד. וכן הוכיח בס' תקון משה (פאלאק) ח"ב הל' פורים (צג, ב), והביאו בהגהות עקבי סופר שם, ממה שבשו"ע סת"רצ"ה ס"ד ל"ב לעשות כן במקום שאין עניים. וכ"כ השואל בשו"ת שיח יצחק ששע"ט בשם הגאון מפאקש. אבל בשו"ת מהר"י אסאד סר"ז נקט לדבר הפשוט שאפשר לזכות לעני. וכ"כ הלכה בשו"ת שיח יצחק שם. וכ"כ שם בשם היריעות שלמה. וכ"ה בחמדת אר"י ספ"ה, הביאו בשיח יצחק שם. ובאופן המבואר בפנים, ז"ל דמהני גם להחולקים.

וצ"ל שבשו"ע מיירי באופן שלא מצא מי שיזכה עבור העני. ועו"ל, דמירי שאינו מכיר בעני מסוים לזכות עבורו, דלכא' לא מהני לזכות עבור עניים דכולי עלמא. או"י, דאה"נ שצריך לזכות ע"י אחר, וקושטא קאמר שיעכב בינתיים המעות אצלו עד שימצא עני. וראה בשו"ת דברי פנחס (צימקטבוים) סל"ח שיישב ע"פ מש"כ לחדש שבפורים א"צ זיוכי ע"י אחר, ויכול לזכות ע"י עצמו. והוא מחודש. ומחזורתא, דקמ"ל שאצ"ל דוקא לעני אותה העיר, שכ"ן שיש אבאין עניים בעירי, יתנם לעני עיר אחרת (וראה גם דרוה"ש סת"רצ"ה ס"ז). ובנוהא כן הבין גם השואל שם. וגם במשנ"ב סת"רצ"ה סק"ג מוכח שהבין שאין הכוונה כפשוטה שיכול לעכב המעות אצלו, שא"כ לא יצא יד"ח מתל"א, עיי"ש.

ובאמת, ממקומו מוכרע, ובהקדם, שבכמה ראשונים (מרדכי מגילה סתשע"ז, שממנו הביא ד"ז בב"י. וכן בתשכ"ז קטן ס' קעב. כלבו סמ"ה. מהר"ל מנהיגה הל' פורים ס"ז וס"ו. מנהיגים להר"א קלוזנר מנהיג פורים ספ"ב ס"ז) נמצא כזה: "במקום שאין מנין, ונתקשו בזה טובא (ראה א"ר סת"רצ"ה סק"ה שבדואי א"ר טה"ד. ברכ"י שם בשו"ב סק"א. ועוד), מאי שיטאי' דמנין חכא. ובשו"ת דברי פנחס שם פ"ג לנכון (ועיי"ש שקלס"י הגאון מהרש"ם, ונמצא הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ד סוס"י קכט, ושם שכ"ה גם להג"י "עניים"), עפמ"ש"ב בכלבו ס' קטז, שחרם הקדמונים שבמקום שיש מנין קבוע בעיר חייב לפרוע מעות פורים לחלק לבני העיר. וכ"כ מדעתו המהדיר למנהיג מהר"ק שם ע"פ שו"ת מהר"ם ב"ב דפוס סנא"ל ס' קנן. ומינה, שעיקר הענין שאינו חייב ליתן לעניי עירו דוקא.

ויתירה מזו, שבראשונים הנ"ל (ובכ"מ) מוכח שהדפוס שיכול לעכב המעות אצלו וליטותן אה"כ מיירי רק במעות פורים ולא במתל"א (ראה להלן מש"כ בהע' לענין כל הפוסט יד נותנין לו), והביאו ד"ז ביחד עם מחה"ש (ושאר מגביות שנהגו בה). ומדויק גם שינוי הל' בשו"ע "מעות פורים". וכ"ה גם לפי' בתרא שבמשנ"ב שם דמירי כמה שרגיל ליתן כל שנה (והיינו מטעם שחייב כבר לעניים, ראה גם שו"ת מערכת פורים ס"ז). ועפ"ז מובן גם מה שא"צ לזכות ע"י אחר. וא"ש גם מה שבהשקפה ראשונה צ"ב, שלכא' ליכא בזה שום קיום מצות מתל"א, ולא תועלת יש בעיבוד המעות לעצמו – שבאמת לא איירי כלל מדיני מתל"א. וגם לפי' קמא (שגב' הנגאים ואין מוצאים עניים לחלק), מוכח שבמתל"א דעלמא לא מהני לעכב לעצמו. [והנה, ד"ו א"צ לפנים, שהכוונה שמעכב המעות אצלו, ויתנם לעניים שבעיר אחרת, או ישלחם לשם (וכ"כ בסידור יעני"ץ. חי"א כלל קנה סל"ח). קיצור שו"ע ס' קמב ס"ג. ערוה"ש שם]. ולא שלוקחם לעצמו. ולחנם נתקשה בזה בשולחן גבוה סוס"י תרצד. ובכ"מ הג"י "לעכב מעות פורים לעצמן" (ולא "לעצמו") וא"ש טפ"י].

אבל בביתא שו"ע שם, ובפי' דמשק אליהו וברכת אליהו לשם, מוכח שפי' שהכוונה לומר שבעיבוד ממון אצלו יצא כבר יד"ח מתל"א. וברכ"י שם שצ"ל הפרשה עכ"פ "ח"י של השו"ע" "לעכב לעצמו" מורה שגם אינו מפרש], ומשמע מדבריו, שבהפרשה בעלמא כבר יצא. וכ"כ בדעתו, וגם למעשה, בשו"ת חלקת השדה ס"ד ואילך. וכ"ה גם בזכ"ל א"ר א"ח אות פ. וכ"כ בפשיטות בשו"ת יעני יצחק (אשכנזי) ס"א (נדפס בשם "קצת מכתבי מוה"ר דוד אברהם ח"י, אנקונא תרצ"ב) שיצא בזה יד"ח. וכן הבין בשו"ת הרד"ק או"ח ח"א סמ"ה ד"ה עוד אפ"ל (ושם שאמירתו לצדקה כמסירה לעניים). ובפי"ל סת"רצ"ה סק"ב כתב שההפרשה גופה חשיבא מצוה. ולא נתברר אם ר"ל שיצא בזה. ומשמעותו דבריו, שלפחות פירוש ויקיים מצות הפרשה. וראה אהלים למורה"ל ליתוסן סת"רצ"ה ס"ד מה שנסתפק בכוונת השו"ע.

[ולהעיר שכ"ה בכל נודד לצדקה שבאין עניים מצויים חייב להפריש עכ"פ (רמב"ם מתנע"פ פ"ח ה"א. שו"ע יו"ד סרנ"ז ס"ג. וראה יפ"ל שם שהסמך לז"ז). ואף שבראשון לציון לשו"ע שם ובמנ"ח מ' תקעה ר"ל שהוא רק לעצה טובה, בר"ן ר"ה ד, א מוכח שעובד בכל תאחר. וכ"ה בבי"ש שם. וכ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם], שעני"ז נכנס לרשות צדקה, או דחל עלה שם צדקה (ראה שו"ת דברי יחזקאל ס"ה. ח' ר"ח הלוי מכירה פכ"ה ח"י). ועוד. ובכ"מ, שגם הפרשת צדקה מצוה היא (ראה ט"ז יו"ד שם סק"ג. שו"ת אבנ"ז או"ח סשמ"ג סק"ג ואילך.

וכשגם זה לא שייך, יתנו לקופת צדקה שבביתו. ויכול לייחד בפורים את הכסף על מנת לתת לעניים אחר כך. אבל לכמה דעות לא יצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים¹⁸⁶. ומכיון שכן, עדיף ליתן בנוסף לזה לפני פורים באופן שיגיע לעניים בפורים.

יש שכתב לדקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים אביונים¹⁸⁷. ולמעשה, כתבו הפוסקים שכל מי שהוא בגדר "עני" בכלל. והיינו, מי שאין לו כדי פרנסתו ופרנסת בני ביתו.

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב נתן "מתנות לאביונים" אלא יתנו משלהם¹⁸⁸.

אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו¹⁸⁹.

שבה"ל ח"ב סי' כנו. רבבות אפרים ח"ב או"ח סי' קעז. וש"נ. וראה גם סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 475. ובפרט למ"ד שגם בצדקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ו"א שכל היכא אדיתא בי גזא דרחמנא איתא גם בצדקה (ראה שו"ת תרעות מלך סוסי' ו). ומצאתי בחי' חת"ס (חי' סוגיות) שאלע ז' לצדקה" שבמעות פורים למ"ד שאסור לשנות, בי גזא דרחמנא היא מעת ההפרשה.

186 ראה בארוכה בהערה הקודמת. ולכאורה קופת צדקה עדיף מהפרשה גרידא, ש"א שדינים ככללי של קונה, וכאילו הגיעו ליד גבאי, וזכו בהם נענים. ואכ"מ. ובפרט את"ל (כסברת שו"ת דברי פנחס שבה' הקודמת) ש"א זכיו ע"י אחר במת"ל א, ויכול לזכות להם בעצמו, או לסברת האחרונים (שבה' הקודמת) דחל עלה שם צדקה (אף שמקום לחלק בד"ז בין מת"ל לצדקה. ואכ"מ). ומ"מ, גם לדידהו עדיף ליתן בתוך קופה לקיים ההפרשה בשלימות – ראה עד"ז בא"ח ש"א ויגש סי"ג. ולהעיר גם מסה"ש תשמ"ט ח"א ע' 336 – לענין מת"ל א. וראה גם שיחת ש"פ ויקהל תשל"ו (בנוגע להנמצאים בית האסורים). ובשיחת ליל אדר"ח אד"ש תשל"ו (ע"פ סרט הקלטה. ובשיחות קודש נדפס בשינויים) נז' להדיא שבנתינה לקופת צדקה ה"ז עכ"פ באופן המבואר באחרונים שבמקום שאין עניים נותן לתוך קופת צדקה. וראה גם ליקוט מענות תשל"ד ע' 49.

187 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' טז.

188 וראה רמ"א סתרצ"ה סק"ד. א"ר סק"ג. אג"ק ח"כ שם. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. ויש להקנות להם הכסף תחילה – ראה שבות יצחק פורים ס"ח סק"א. וראה כה"ח סתרצ"ה סק"ז. שבילי דוד שם סק"ה. (ודלא כמי שפירשו במג"א שם ש"ש להחמיר) היינו שייכו להדיא ליתן בשבילה, או שיודיע לה, ולא סגי במשלוח להרבה אנשים ללא כוונה להדיא. והוא דחוק. ובפשטות, מחמיר דלא סגי ש"שולח בשבילה" ומכוון עבודה. אלא שאין הכרח במג"א שחייב להקנות, דאפשר דסגי מה שנותנת בעצמה, ואף שמה שקנתה אשה קנה בעלה – אולי י"ל שכיון שחייב במשל"מ נחשבת גם כבעלים, וכעין הסברא באחרונים במה שמועיל להשתתף בפרוטה בנ"ח וא"צ (בקינן). וכן"ה בשיחת ש"פ ויקהל וליל אדר"ח אד"ש תשל"ו בנוגע להנמצאים בבית האסורים. ובלקו"ש ח"ב שם שלא לסמוך על הדעות שבאופנים מסוימים יכול האב ליתן עבורם.

(וילה"ע גם מזה שמצינו דל"מ דין עבד כנעני בצדקה, שצ"ל נתינה שלו דוקא (אף אם אין צ"ל כסף שלו), כמ"ש הנתיבות בתשובתו שבשו"ת חמדת שלמה ס"ל, והובא בפת"ש יו"ד סשה"ר סק"ז. ושם דל"ל למחצה דאדמה לשקול עבור בורו (שקלים פ"א מ"א). וראה גם שו"ת אג"ח או"ח ח"א סי' קצא. וגם לאמ"ב דיני פדה"ב סי"ג שבפדה"ב מהני שהשליח יפדה ממונו וא"צ מבור המשלה, אין להכריח מזה לגבי מת"ל א. וגם את"ל דמהני דין עבד כנעני שלא מצינו מי שיכתוב כך להדיא – הרי בהכרח שתמנה אותו כשליח. וראה ערוה"ש סתרצ"ו ס"ג, שאפשר שבמת"ל א – ולא במשל"מ – יצא נשכ"ב נותנים עבורו. ולא פי' שם אם הכוונה שממנה אותם כשליח לפני"ז).

וכשא"פ בכך, מאיזה סיבה שתהי', יכול לזכות לאשתו הכסף ע"י אחר ועולה לה, ויתן לגבאי צדקה עבור אחר, והגבאי זוכה לאחר וגם לעני (ובכ"א ראה עד"ז נז"ר אה"ע סי' קכ בשם ה"מה"מ. נה"מ סי' קצה סק"ג). אלא שצריך להודיע לה שנותן עבורה (נוסף להטעם ש"א שבמת"ל א מצ"ב), לפי שאינו יכול ליתן לגבאי צדקה בכסף שלה (שזכה בו הגבאי עבורה) ללא הסכמתה, ואפילו יש אומדנא שאם היתה יודעת היתה נותנת. ובפרט במשל"מ, שהוא בכדי להרבות אהבה ורעות. וראה גם ערוה"ש שם, שבמשל"מ ודאי ל"מ כשנותנים עבורו שלא בפניו. ואולי כיון שצ"ל השליחות ממנו בפורים ולא לפני"ז.

[ויש שכתבו להקבל באשתו ליתן עבורה, וכמו שמביא עבורה קרבן עשיר לפי שאשתו כגופו (פיה"מ ש נגעים פ"ד מ"ב), או שהוא מתנאי כתובה נחשב כאילו הביאה בעצמה. וראה גם ערוה"ש סתרצ"ב ס"ב. ונדחקו לפרש במג"א סתרצ"ה דלעיל שהכוונה להודיע לה שנותן עבורה. אבל בפשטות לא ילפינו מקרבנות, דאיתא מקרא (ראה פי' הר"ש נגעים שם)].

ובקטן שלא הגיע לענות הפעונוט אה"פ להקנות לה, אבל מרגילו במצוה.

[והה"נ במשל"מ שאה"פ להקנות לקטן. ואף דלא בעינן לכס במשל"מ, ראה גם פסקי תשובה סי' קמ, אכתי אין לו ליתן לאחר ואסור ליקח הימנו. ורואינן למי שר"ל, שבמשל"מ מהני גם לפני שהגיע לענות הפעונוט, ולא רק מטעם שמרגילו במצוה, לפי שכו"ז שחפץ הקטן ואינו חוזר בו וקורביו לא ביטלו מעשיו א"צ המקבל להחזיר פירות שאכל, ולפ"ז ר"ל שבמשל"מ סגי במה שיכול לאכול אף אם נתינתו מתנה. אבל ז"א, שכ"ז לא מהני רק בדינך באכל כבר. ואולי י"ל בסגנון אחר, שאין כאן חובת נתינה ממש רק משום שמחת פורים נגנו וזה, בא"א אף שישן מתנתו מתנה מהני. (ולכא"פ להסוברים שגם במת"ל א הוא משום שמחה, אולי מהני גם בנותן עבור אחרים. אמנם, נראה שאינו, שחייב אין כאן מעשה נתינה שלו, שאין נתינת אחר מתייחסת אליו, וכנ"ל, דל"מ עבד כנעני. ומ"מ אכתי י"ל שא"צ להקנות לה הכסף, ושגם בנותנת מממנו מהני, שהעיקר קבלת המקבל, ולא איכפת לו שלא נחסר מממונה. אלא, שממש"כ הפוסקים שאין ליתן מכסיף מעשר משום דהוי דבר שבחובה (וראה שו"ת כת"ס יו"ד סי' קיב שכתב לפקפק מה"ט גופא) מוכח, שצ"ל משלה].

ואף שאין להמקבל ליקח, ואסור לקטן ליתן, י"ל שכיון שכך נהגו ש"ד, לפי שאין ביה"ב מקפיד שיתן הקטן, ובדבר מועט קייל"ו שלוקחים מהם צדקה – ב"ק קט, א. שו"ע יו"ד סרמ"ח ס"ד. ואף שבפת"ש שם סק"ד כתב דהיינו רק לצדקה – כיון שלמעשה נהגו גם בדברים אחרים, אין מקפידים ומוחלים. וכ"ה בתוספתא ב"ק פ"א ה"ב, הובא במג"א סי' קע סק"ב, שהבן שאוכל משל אביו קוצה ונותן פרוסה וכו' ואינו חושש משום גזלו של בעה"ב שכך נהגו. ובתוס' חולין ו, ב ד"ה אשת מוכח דקאי גם כשאינו לצדקה. (אלא שברשב"ם ב"ב מ, ב גרס בתוספתא דקאי לעניים. וכ"ה במרדכי ב"ב פ"א סתרצ"ה)].

189 והיינו נוסף לחובת מת"ל א, ויתירה מזו, אפי' לגוים במקום שנהגו בכך (אף שאין יוצאים בזה יד"ח מת"ל א, שהרי לא נתן לאביונים, וגם לא לישראל). וכ"מ בל המחבר בשו"ע שהעתיק ד"ז בפ"ג (בסתרצ"ב בס"ג. וחובת מת"ל א שם בס"א). וכן מוכח בלבוש סתרצ"ד סי' שחילקם

לב' דינים. (ופשוט שמש"כ בסו"ד שם, אינו סותר להג"ל. וכ"ה בכ"מ בראשונים נגד הנתניה לעבדים ולשפחות שמדמה כאילו קיים מתל"א, שהוא בישראל דוקא. ור"ל, שעיקר המצוה לישראל היא. ומ"מ, אחתי ל"ל שדין כל הפושט ה"ז חובה נוספת על עיקר המצוה).

וראה גם ברכ"י סתרצ"ד ס"ק צ"ג (שמעושו כל הפושט מצוה לתת יותר מב' מתנות). וכ"ה שם סתרצ"ה ס"ק ט"ו. ואולי איכא לדיוקא הכי מל' היושלים (מגילה פ"א ה"ד) "אין מוקדקין במצות פורים". אבל כל הראשונים העתיקו הגי' "במצות פורים".

אלא שבכ"מ משמע שבדין מתל"א גופא נתחדש שיוצאים יד"ח בנתניה לכל הפושט יד (והיינו שהוא לקולא, ולא לחומרא להוסיף על מתל"א) – ראה בריטב"א ב"מ ע"ה, ש שנגעו בה מדין שמחה ולא משום צדקה. ריטב"א מגילה ז, ב. וכ"ה בכ"מ בראשונים. (והאריכו בזה בכ"מ. וראה גם שיחת פורים תשל"א. לקו"ש חט"ז ע' 365 ואילך. ח"מ ע' 185 ואילך). וכ"מ קצת בפ"י ר"א כהן צדק מגילה ט, כב וברוקח ובפ"י הר"ש אזולאי, שנרמז בתיבת "לאבינים" שבמגילה שחסרה וי"ו.

ואכתי איכא לפרושי בריטב"א ודעמי, דלא קאי התם כלל אמצות מתל"א, ומגבת פורים לפורים (וכן מצות פורים) הו"ע בפ"ע שנהגו בה (ודלא כמוחסים לריטב"א ב"מ שם. וכן הבין בשו"ת חקרי לב יו"ד קה. ברכ"י שם בשיב"ו ס"ק א. וכ"מ בשו"ת מהר"ש הלוי אור"ח סי"ח. ועוד), שגבו מצות והגבאים קנו מזה עגלים לעניים (ובמגן גבורים ב"מ שם שניתן גם למי שיש לו מה להתפרנס אבל אין לו במה לשמוח בבשר ויין), אף שסתמי דברי הראשונים והאחרונים דהיינו הך.

וכ"מ גם מ' הה"מ "דלמא התם נמי דאדעתא פורים הוא דיהיב לי", דעדיפא פורים לית' (וכמ"ש בחקרי לב שם, ועד"ז משמע בשו"ת מהר"ש הלוי. וראה בפמ"ג סתרצ"ד במ"ז ס"ק א. שו"ת מהר"א מזינקוויץ ב"מ שם. וכ"מ מד"ע בשו"ת דברי יציב אור"ח סתרצ"ה). וכ"ה בשטמ"ק בשם הראב"ד ש"ל אנו נתנו אלא לשמחת פורים לקיים מהם שמחה ומשתה ויור"ט. וכ"ה כע"ז בתורת חיים ב"מ שם. וכן גם בשו"ת חות יאיר סרל"ה, שרוצה שהעני לקיים מצות סעודת פורים וליתעביד מצוה בממוני'. וכ"ה לכל הפ' והטעמים שכתבו האחרונים לחלק בין מגבת פורים להשוכר חמור להוליכה בהו, דל"א התם דרך אדעתא דהיב לה. וגם בין הריטב"א שם כיוון דמצות חיים היא קפידא הרי איכא לנותנים, איכא לפרושי שכוונתו כנ"ל שניתן בכדי שהמקבל יוכל לקיים מצות חיים, תדע שלא הזכיר כלל ע"ד חובת מתל"א. וכן גם בצפצ"ע ערכין פ"ה הכ"ז שמחוייב ליתן – היינו מצד מגבת פורים ולא חובת מתל"א. (ואף דאיכא לדחויי ולממיר דהני ויבן סברי שאין מצות מתל"א תלו' בהספקת סעודת פורים, ומצד מתל"א כשלעצמה אין קפידא אם יוציא העני המעות לד"א, ולהכי לא נז' כן בטעמא דמלתא שהוא משום קפידא דמצוה – אכתי איכא לאוכוחי, דמגבת פורים אינה מכלל מצות מתל"א, שהיה במגבת פורים איכא קפידא שתהא לסעודת פורים). וכן מוכח גם מה שהמותר יפול לכיס של צדקה או לפורים בשנה הבאה, אף שא"כ יתכן שלא יצאו יד"ח מתל"א. (ואינו דומה למקום שאין עניים שמעבכ לעצמו. וגם בזה נת' לעיל (בהע') בבירור דין זכית מצות מתל"א ע"י אחר) שאין הכוונה למתל"א).

ואכן בכ"מ שנז' "מצות פורים" או "מגבת פורים" טרח רש"י להדגיש בפירושו, שהכוונה לחלק לעניים לסעודת פורים, ולא הזכיר כלל ע"ד מתל"א – ראה פירש"י ב"מ שם ד"ה פירש"י ב"מ שם ד"ה מגבת פורים. וכן ב"ד ה"ה מ"ה וד"ה נתחלפו (אבל ראה תוס' שם). וכ"ה בכ"מ בראשונים. לאידך, בכ"מ שנז' מתל"א לא הזכיר רש"י כלל עד"ז. (ולהעיר שגם במגילה ד, ב"ד ה"ה גובין שינה רש"י בלשונו וכתב "מתנות האבינים", ובשפ"ח וזכרון סופרים שם פ"י שאין הכוונה למתל"א). וכן מוכח בשו"ת תרוה"ד סי' קיא שדייק מל' הרמב"ם דשאני משל"מ ממתל"א, שצ"ל מאכל ומשתה לפי שהוא בשביל סעודת פורים. (אמנם מצינו שכמה אחרונים נקטו שגם מתל"א בכלל הן לצורך סעודת פורים, וכ"מ קצת בכמה בראשונים – ראה בגמ"ק, ר"ן ורבינו יהונתן שנתהא לסעודת פורים). וכ"ה להדיא בשנומ"א מגילה ב, א ד"ה הוהיל, אבל א"ל"ד. וכן נראה להוכיח ממש"כ בחי' הר"ן ובגמ"ק ב"מ שם, דמסתמא כל הנותן ע"ד סעודת פורים הוא נותן. ומשמע שבמגבת פורים (עכ"פ) אינו מוכרח שתהא לסעודת פורים. וי"ל.

ועיקר הענין מוכח גם מזה שמגבת פורים ומעוה פורים הובא בכ"מ בראשונים כענין בפ"ע (ולפעמים ביחד עם מחה"ש וכדומה). וכן מוכח גם מזה שיש שנהגו ליתן מעוה פורים לחזן (ראה שו"ת משאת בנימין סי' טז). מג"א סתרצ"ד ס"ק ב'. וראה בכל הני"ל שו"ת דבר אליהו סס"ט ד"ה וכן. צפצ"ע מגילה פ"ב ה"ד והט"ז. בית זבול ח"ג סוסי"י יח. ערוה"ש סתרצ"ד סי' ס"ה (אבל ראה שם סי' ס"א וס"ז). לב אברהם ח"א סס"ה. ובארוכה – בס' דבש מסלע (שיף) ס"ק א. (וראה גם לעיל שם בהע') בבירור דין זכית מצות מתל"א ע"י אחר. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב (בסופו).

ומודשו בל' ההכל סמ"ה שמעיקרא כתב: ואחר אתאם מבית הכנסת שחרית מחלל"מ מעות פורים ונותנין לכל מי שירצה לקבל ואין מוקדקין דבריו והכל להרבות בשמחה. וא"ה כתב בענין בפ"ע ע"ד חובת משל"מ ומתל"א. עיי"ש, ועוד, שברייטא גופא בב"מ ובמגילה שם משמע דתרווייהו איתנהו בה, ובלשונם בב"מ שם: "שאין יום זה מדין צדקה בלבד" ועד"ז במגילה שם: "שאין נתניה זו מדין צדקה גרידתא". ובסגנון אחר, שעכ"פ הוא ענין משל"מ להרבות שמחה ורעות – ראה ל' הריטב"א שם. ולהעיר מל' הכלבו שם דכילי למשל"מ ומתל"א כחדא (אבל שכל"ל דין כל הפושט נז' שם לפני"ז בפ"ע), ובלשונו: "משלחין מנות אלו להענין ואל העשירי שולח שני מנות ואל העני מנה אחת". ועד"ז הוא ברי"ן מגילה ב, (בדפי הר"א). ולכא"ו, ל"ל, שהריטב"א שנומ"א איל, שברייטא מגילה ז, א ד"ה הוהיל, אבל א"ל"ד. וכן נראה רבינו ומתל"א" (ודלא כג' רש"י ועוד), אף דמיייר בעשירי. אבל אינו, שעיקר כוונתו שדומה עליו כאילו נתן לאביון (וכל' פיר"ש שם: נתנית אביונים נתת לו), ולא שבאמת קיים המצוה בנתינתו לעשירי.

כן להעיר שכל' הרמב"ן ב"מ שם משמע קצת, שכוונתו שבדין כל הפושט נתחדש ששולח גם לעניים שאינם ראויים, והיינו בנ"א שאינם מהוגנים, ולא ששולח גם לאלו שאינם עניים. וכ"ה ב"ה סתרצ"ד בדעת רש"י. והכי נמי איכא לפרושי בשאר דוכתי שכתבו כעיי"ן. ולאידך, בכ"מ שצ"ל דוקא לאבינים ולא עניים, היינו שגם אחרי שקיים עיקר המצוה ליתן לאבינים דוקא, י"ב ג"כ קיום מצוה להרבות ליתן. שצ"ל לעניים ולא לעשירים. (ויל' בדוחק, דאינהו מיייר שאין מי שפושט יד, וכשמחזר בעצמו ליתן יתן לאביון דוקא). אבל להעיר ממנו"ק ב"ק ספ"ק, שבאין וידע בו שאינו הגון יש לו שכל. אבל ראה יד רמ"ה ב"ב ט, ב – ס' קטו. ועוד.

ובאחרונים (הני"ל, וחלקם נסמנו גם לקמן) מצינו ההוכחות לכאן ולכאן. ומקום אתנו לומר, שגם במקומות שכתבו (או שם) משמעות (הל') שעד"ז מקיימים מצות קיום מתל"א, היינו שגם אחרי שקיים עיקר המצוה ליתן לאבינים דוקא, י"ב ג"כ קיום מצוה להרבות ליתן. או", בסגנון אחר קצת, שיל"פ ששניהם אמת, הן לקולא שיצא בזה יד"ח, והן לחומרא שימשיך ויתן לכל הפושט גם אחרי הנתניה לשני אביונים (שהרי המצוה ליתן "לפחות לעני עניים". ובלא"ה, גם מדיני צדקה אסור להחזיר כל מי שישאלו ריקם, א"כ באמת אינו עני. אלא שבפשוט לא נתכוונו לרמז לב' פירושים הפכיים מן הקצה אל הקצה). ועוד להעיר, שפשוטות הל' "כל הפושט" מוכיח שלרובי נמי קאתי, ליתן לכל הפושט, שאם רחלוק הוא, הול"ל שאין מוקדקין דברו והפושט יד נותנין לו" וכדומה. ואף שאין למדין הלכה מאגדה, בדור רמז וליה"ע, שבספרי דרוש מצינו בפ' הדברים, ובכא"א יכול לבקש בפורים מהקב"ה, ונותנין לו ממלעלה, והיינו, דלפטוי קאתי שמלמלעלה נותנים לכולם, יתן יחזור ויתן".

וראה דרשות חת"ס ז' אדר תקצ"ד א"ה כירושלמי. שו"ת חתן סופר סע"ב. בית שער ס"פ ש"פ. אבן ישראל על משנ"ב סתרצ"ד. שבות

נהגו ליתן דמי פורים לכל עובדי עבודת הקדש הרבנים והחזנים והשמשים והמלמדים, וכן למוסדות התורה וכו', שעניניהם של אלו נשואות לדמי פורים, אבל אין יוצאים בזה יד"ח מתנות לאביונים.

"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים¹⁹⁰ מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה".

את השיעור המינימלי של מתנות לאביונים אין ליתן מכספי מעשר.

נזכר אחרי השקיעה (5:53) שלא נתן עדיין מתנות לאביונים, או משלוח מנות, יזדרז ליתן מיד לפני צאת הכוכבים.

הלכתא למשיחא: בספר השיחות תש"נ¹⁹¹: "ויש לעיין כיצד יהי' קיום המצוה ד"מתנות לאביונים" כשיקויים היעוד "אפס כי לא יהי' בך אביון"¹⁹²193.

ד. משלוח מנות

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך) חייב לשלוח ביום הפורים (ולא בליל פורים או במוצאו) לפחות לאחד מרעיו, איש לאיש¹⁹⁴ ואשה לאשה (ולא להיפך¹⁹⁵), לכל הפחות שתי מנות (שני סוגי מאכל שונים¹⁹⁶, מוכנים לאכילה מיידית. ולדוגמא: תפוח וסוכריה. חתיכת עוגה ומי־סודה¹⁹⁷ או מיץ¹⁹⁸). אפשר גם מאכלים כאלו שברכתם שווה. סלט אע"פ שיש בה כמה ירקות שונות נחשב למאכל אחד¹⁹⁹) כדי להרבות ריעות. וכל המרבה לשלוח מנות לריעים משובח, ובפרט לאומללים²⁰⁰. (במנהגי האדמו"ר בספר המנהגים: משלוח

יצחק פורים פ"ח. להורות נתן ח"ג סל"ז סק"ה. ועוד. וראה שיחת פורים תשל"א. פורים תשל"ב. ולמעשה, לכו"ע מתל"א צ"ל דוקא באביונים מ ישראל, אף שבדין "כל הפושט" גם גוים בכלל. (וכבר הקשו להפ' שזהו לקולא, את"ל שבאמת אינו עני איך יוצא יד"ח. אבל בפשטות כל הפושט קאי אגבאי צדקה, והנותן עשה כדבעי. וכ"ה בצפצפ"ג שם. וראה מחשבות חרוץ ס"ו – באו"א. ואין להקשות בהנתינה לגוים משום דרכי שלום, דאם לקולא איתמר, ואינו מחוייב ליתן לכל עני גם מ ישראל, מאי דרכי שלום איכא – שכיון שמדייק להדיא לא ליתן לגוי איכא משום איבה, ומשו"ה אין מדקדקין ונותן למי שיהי'.

ונפק"מ גם בבקיעות שפורים חל בע"ש, אם מוקפים מקיימים דין כל הפושט בי"ד (מדין מתל"א) או בט"ז (מדין שמחה). (190) במקור הענין וגדרו – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סט"ו. וראה בריטב"א מגילה שבהע' הקודמת: שאין נותנים להם צורך סעודת פורים בדקדוק וצמצום אלא בהעדפה. ושם, שזהו ג"כ בכלל "אין מדקדקין בדבר" (וכפירש"י ב"מ עח, ב). וראוי להעתיק מש"כ בס' אורחות יושר לר"י מולכו פ"ט: ומדאגה אני מדבר שראיתי בכמה בעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות איש לרעהו במיני מתיקה רוקח מוקחת מעשה רוקח ומרביין ליתן שכר לשליח המביא אותם, וכן מתקנים מאכלים הרבה מינים ממינים שונים כסעודת שלמה המלך בשעתו, ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם אף על פי שהוא דבר מועט [נומעתק ל' הרמב"ם ככפנים, ומסיים:] על כן הירא את דבר ה' יפריש ממנו לצדקה המובחר ממה שהפריש להוצאת פורים.

(191) ח"א ע' 310 הערה 114.

(192) פ' ראה טו, ד.

(193) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כב.

(194) לגדול דוקא ולא לקטן (ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יג).

(195) כ"ה ברמ"א סי' תרצ"ה ס"ד להלכה, ואף שנתקשו בזה בכ"מ מכמה טעמים (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יב), מ"מ, אין לזוז מדי' הרמ"א, ובני' יוצאים ביד רמ"א. ואיש לאשתו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תרחל.

(196) בכ"מ הובא כן מערוה"ש סתרצ"ה סי' ד. ושם ר"ל ולפרש כן בפ' מש"כ הרמב"ם (מגילה פ"ב הט"ו) שתי מנות של בשר. והאריכו בזה בכ"מ. ובאמת, בראש יוסף מגילה ז, א נסתפק בזה. ונראה מדבריו שנוטה לומר שא"צ ב' סוגים. וראה א"א מבוטשאטש סתרצ"ה ד"ה צריך. אבל כ"ה להדיא ברלב"ג אסתר ט, כב. וכ"ה באג"ק ח"כ שם. חכ"ב ע' תכג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1288. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א.

(197) אבל לא מים – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ש"ר.

(198) ראה לקו"ש ח"ב שם. אג"ק ח"כ שם. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א. ושם הובא שיש המהדרים לשלוח מאכלים מתוקים ומיני מתיקה – ראה נמוק"י מגילה ז, א. א"א מבוטשאטש סי' תרצ"ה.

(199) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שמו. וש"נ.

(200) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כא. ולהעיר שבלקט יושר ע' 158 כתב ע"ד מנהג אוסטרירי, שלבסוף (אחרי ששלחו "לכל הקהל") באו רוב הדגים [שנהגו לשלוח חתיכת דג ויין] בביתם של העניים. וסברת החי"א כלל קנה סל"א, שבנתינה לעני לא קיים משל"מ ע"פ פירושו המחודש בירושלמי – ודחוי' קרינן לה, שנוסף לזה ששאר המפרשים, ומהם מגדולי הראשונים, פירשו באו"א (וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א), עוד זאת שבכל האחרונים מפורש שלא כדבריו גם בגוף הענין. וכבר נז' אצלנו בח"א שם ל' פיוט ריה"ל: ושלחו מנות לאין נכון לו. וכן מציינו בשלה"ג מו"ק פ"ג (יז, ב – בדפי הרי"ף בשם ריא"ז (וגדפס בפסקי ריא"ז מו"ק פ"ג

מנות לשלשה אנשים מאכל ומשקה²⁰¹).

לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) וכן מנהגים שונים – ראה בהערה²⁰².

אף שהמרבח לשלוח מנות לרעיו משובח, אין הכוונה שתהא בצורה מוגזמת. וכבר נזכר לעיל שמוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו. ועיקר המטרה במשלוח מנות הוא לקיים המצוה, בכדי להרבות רעות או לעזור לאומללים, ולא מחמת שמוכרח בדבר מצד מנהגי ונימוסי המקום או להראות עשור²⁰³.

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב שלח "משלוח מנות" אלא ישלחו "משלוח מנות" משלהם²⁰⁴.

נוהגים לשלוח "משלוח מנות" באמצעות שליח²⁰⁵, ובשליחות זו נוהגים להשתמש גם בקטנים.

אם העמיד שליח קודם פורים, שביום הפורים ישלח עבורו מנות לפלוני – יצא²⁰⁶.

אין להשתמש במעות מעשר עבור משלוח מנות²⁰⁷.

ראוי שכל אחת מה"מנות" תהא חשובה ומכובדת, ולפחות בשיעור "כזית"²⁰⁸.

נכון להימנע מליתן יין שאינו מבושל ליהודי שאינו שומר תומ"צ לע"ע, אך המיקל בכגון זה יש לו על מי לסמוך²⁰⁹. מותר לשלוח למי שספק אם יברך, ואפילו יודע שלא יברך. ועדיף לא לשלוח דבר שברכתו ברכת המזון, וכן לא ישלח בשרי או חלבי. וכדאי ונכון לרשום הברכות המתאימות. אבל (ל"ע) בתוך שלשים או בשנת האבלות על הוריו חייב במשלוח מנות, אך רק מאכלים

ה"ו ס"ב) שאכל אחר שבעה ישלח בצינעא לא' מקרוביו או מן העניים (והארחנו בדבריו לקמן). וראה גם ט"ז סתרצ"ו סק"ג ומג"א שם סק"א (אבל י"ל שקאי עלה התם מדין מתל"א. וכן הבין בדירה"ח דיני אבלות ס"ג). כן בכ"מ שקו"ט באם אפשר לקיים משלוח"מ ומתל"א בב"א. וראה גם בשד"ח אס"ד מערכת פורים ס"ח שדחה דבריו.

וראה לקמן בהערה לענין אבל (רח"ל), שבל' הראשונים שהאכל שולח לשנים ושלושה מרעיו איכא לפרושי דדיוקא אתא לשמועין. ואולי איכא למישמע מן הדא שבנוהג שבעולם שולחים גם לאלו שאינם מרעיו ומיודעיו. לאידך, ל' שלה"ג מורה שבד"כ אין שולחים לעניים. וי"ל. ובכל אופן, ברור דס"ל שיוצא בזה יד"ח.

201) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א בארוכה.

202) לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) – האריכו בזה בכ"מ. וראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"א. וראה עוד נפק"מ למעשה בשו"ת אתרא דרב סי' יב'תסג (שצריך המקבל לדעת ממני קבלו).

מנהגי משלוח"מ: בשו"ת שם הבאנו מכ"מ שהמנהג שלא להודות לשולח על המנות.

כמו"כ המנהג להחזיר משלוח"מ למי שנתן לו. ועד שיש שנסתפקו אם יש בזה דין שושבינות שנגבית בדיינים. אלא, שהמחזיר צ"ע אם יצא יד"ח – ראה אצלנו שם. ויש להוסיף מש"כ במנות הלוי אסתר ט, כב (רט, ב) ובפי' ר"ש ד' אוזידיא שם שזהו החילוק בין מנות למתנות, שבמנות מקבל גם תמורתה.

203) ראה הנהגת לעיל בסוף דיני מתל"א בהע' מס' ארחות יוסר ע"ד הבעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים שם. ושם ע"ד תקנות שתיקנו בד"ז. ויש להוסיף מש"כ בלקט יוסר ע' 158, שכאז"ל שולח לכל הקהל חתיכת דג ויין בכלי. [ולחשקו"ט שם אצלנו בענין לא יעבור וב"ת – יש להוסיף מד' מראה הפנים לירושלמי מגילה פ"א ה"ד (ה, א) – והובא באג"ק ח"ח ע' (רמז)].

204) ראה לעיל בנוגע למתל"א.

205) בדבריו רבותינו נשיאנו – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1286. חל"ג ע' 118 הערה 39. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 94 (ושם ע' 302, שמהג ישראל ששולחים משלוח מנות ע"י התינוקות. וראה בארוכה ר"ד משיחת תענית אסתר תשמ"ח במה שא"צ דין שליחות). אג"ק – נדפס בנשיא וחסידי ע' 478 ובאג"ק חכ"ג ע' קצו. ר"ד ש"פ עקב תשמ"ג. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

וכן נהגו בכ"מ שנותנים מתנה להשליח (ראה יפ"ל סתרצ"ה סק"ט, שמצוה גוררת מצוה, שמקבלי המנות נותנים מתנה לשליח ששולח מנות בחזרה, שרוב השלוחים נצרכים, ומקיים גם מתל"א. והנה, האידנא נהגו ליתן לקטנים שהם שלוחים. וגז' מרבה שמחה ורעות, נוסף לזה שיוצאים מתל"א גם בקטנים אם הם אביונים (וראה שו"ת צ"א ח"ט סוס"י לג). ולהעיר מביצה טז, א: הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. וברשי"ד"ה צריך: שמתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותורבה חיבה ורעות בישראל. ועוד טעם בדבר, שעי"ז חזקה שהשליח עושה שליחותו, ראה אצלנו שם בסו"ד. וראה שו"ת בית מרדכי פרנקל ח"א סכ"ג דאזיל בתר איפכא. ודבריו אינם מובנים לידי ולדכוותי).

206) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תקיא סק"א. וש"נ.

207) וגם כשמוסיף על המוכרח בכדי להרבות במשלוח"מ, ומכמה טעמים – ראה אצלנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ז.

208) ובדוחק, כזית לשניהם ביחד. וראה שיחת פורים ה'תשכ"ג. ז' אד"ש ה'תשל"ו. וראה מה שכתבנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א הערה ה.

209) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יד. ועם הוספות לאחר זמן – בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רלו.

פשוטים, ולא "תפנוקים העשויים לשמחה". ולא ישלח להרבה אנשים²¹⁰.

אין שולחים משלוח מנות לאבל (ל"ע) בתוך שלושים, או בשנת האבלות על הוריו. אך ניתן לשלוח לבני המשפחה. ואם שלחו לאבל מותר לו לקבל. וגם להחזיר משלוח מנות, כנהוג²¹¹.

אין ללוח משלוח מנות למלוה משום רבית²¹², אלא אם כן אם היה רגיל לשלוח לו דורון קודם לכן, ובלבד שלא יתכוין עכשיו לשלוח בשביל ההלואה, וגם לא יתן בשעת הפרעון.

עני המקבל מן הצדקה חייב במשלוח מנות. ואם אין לו, יחליף סעודתו עם חבירו.

השולח "משלוח מנות" לבית חבירו, ואין החבר בבית ויקבל המשלוח רק אחר פורים – ייתכן שלא יצא ידי חובה.

נהגו העולם להקל לסמוך על השליח שעשה שליחותו (וכן במתנות לאביונים), וא"צ לברר שנתקיימה השליחות, שחזקה שליח עושה שליחותו²¹³.

ה. אכילת סעודת פורים

ימי פורים הם ימי משתה ושמחה ואסורים בהספד ותענית. מחוייבים בית ישראל לאכול ולשתות

(210) בשו"ת מגידות סוסי' נח מפורש שתוך יב"ח מותר לשלוח לכל אדם אף יותר מן החיוב. אמנם, בשו"ת נחלת שבעה סי' א': רק לאחד ולשנים כדי לקיים המצוה. וכ"כ בהר"א אבן דניאל (לה, א). אבל אינה מיידי תוך שבעה (או שלשים – ראה בהערת המהדיר לשו"ת מגידות בבאור דבריו במש"כ לחלק בין שבעה ושלשים. וראה עוד מזה לקמן). ובכ"מ הביאו בשמם שלא להרבות לשלוח תוך יב"ח, ולא דקו. אבל בבא"ח ש"א תצוה סי' ח כתב מדגש"י לשלוח רק לאדם אחד. וכמדומה שלא מצינו כן בפוסקים שלפניו.

ויתר על כן, שאפי' תוך ז', מצינו בתשובות מיימוניות (שבסו"ס שופטים) סט"ז בשם מהר"ם שחייב לשלוח לשנים או לשלשה מרעיו. וכן בס' הפרנס סוסי' ט. מנהיג מהר"א קלוזנר ספ"ב סי' ב. מהר"ל פורים סי' ז. וכ"כ בלקט יושר ע' 157 בשם רבו בעל תה"ד. וז"ל, שכוין שמצוה להרבות במשלוח המהירות לו ב' ג' אנשים שזהו בכלל הריבוי, ותו לא. וראה גם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סוסי' ז. וז"ל, בסגנון אחר, שעיקר מצות משלוח למרובות רעות, ורק שיוצא יד"ח גם בשולח לאחד. או, שמוותר לשלוח כפי רגילותו, ולשנים ושלשה ה"ז עדיין בכלל הרגילות. [כן יל"ע במש"כ לשלוח למרעיו, האם דיוקא אתי לאשמועינן, שלא לשלוח לאחרים, או שיגרא דלישנא הוא. וזאת"ל הכי, אולי הטעם הוא שלא להרבות בשמחה, ור"ל שרק לרעיו שרגיל בכגון דא מותר. אמנם, בל' שלה"ג דלקמן "לקרוביו או מן העניים" קשה להעמיס כן. ומשמע יותר דאיפכא קאמרי, לשנות מהרגיל (ראה גם לעיל ריש דיני משלוח"מ מה שכתבנו בהל' בדברי הראשונים לשלוח מנות לאומללים), לפי שבאחרים שאינם אחוזת מרעהו מוסיף שמחה על שמחתו].

ובאמת לא נפרש בדבריהם כלל שאסור להרבות יותר מזה, ואדרבה – עיקר הרצאת דבריהם שחייב לשלוח לב' ג' אנשים. ויתכן דסברי רבנן להתייר גם ביותר מזה. ואף שאסור לשלוח מיני תפנוקים, אף שג"ז בכלל המצוה – טובא יש לחלק.

ומש"כ בשלה"ג מו"ק פ"ג (ז, ב) בדפי הרי"ף בשם ריא"ז (ונדפס בפסקי ריא"ז מו"ק פ"ג ה"ו ס"ב) שגם אחר שבעה ישלח בצינעא לא' מקרוביו או מן העניים (והובא בד"מ יו"ד סוסי' תא. עיולת שבת סתרצ"ו סק"ד. כנה"ג סוסי' תצוה ה"ט) – היינו לדעתו שפטור לגמרי ממשלוח"מ תוך שבעה. ותו, דקצת משמעות בדבריו (אף שיל"ד בל) דקאי אשלפניו, ור"ל שבעה פורים חל תוך שבעה שולח רק אחרי פורים וכהשלמה למה שהחזיר בפורים. והוא מחדש. ואולי הוא ע"ד מ"ח"א שבמתנה מועטת אסור לחזור בו, והה"צ בריג"ל ליתן וע"ד מכירי כהונה ודין שעבוד, ומצינו דוגמתו במת"א – ראה במשנ"ב סתרצ"ו סק"ג באופן הב'. וראה וישמע משה ח"ב סי' קפד בשם הגריש"א. (וכעני"ז במג"א סתרצ"ו סק"א בשם ס"ח תשי"ג שלשנה הבאה ישלח מנות, דאי כפשוטו מאי קמ"ל. אבל בס"ח שלפנינו בזה"ל לשנה הבאה לא יניח משלוח. ובהגהות לבושי שרד למג"א ופמ"ג בא"ש (ועוד) פ' בדבריו שהוא משום יום שמת בו אביו או אמו).

ואעיקר דמילתא צ"ע היסוד להחמיר שלא לשלוח יותר מהחייב, שהרי לא מצינו בשום מקום בראשונים וכן בטושו"ע וז"ל להדיא שיש איסור לאבל לשלוח מנות אחרי שבעה, שהרי האיסור משום ש"ש, ואחר ז' שואל בשלום אחרים. (ומש"כ בב"ח יו"ד ספ"ט שבשאר ימות השנה אין האבל שולח מנות, איכא פירושי גם בהכי דמיידי תוך שבעה). וכן נקט בפשיטות בשו"ת מגידות שם. אלא שסותר עצמו למש"כ בפמ"ג הנ"ל לענין יא"צ, שהתירו לו לשלוח אף שיש לו דין יב"ח. ואולי הא גופא ר"ל שאין טעם לאיסור.

וגם בשלה"ג שכתב לשלוח אפי' אחר שבעה בצינעא לקרוביו או לעניים, יתכן דמיידי תוך שלשים, ואין לנו להוכיח לאסור איסור גם תוך יב"ח. וכן בשו"ת מגידות שם יצא לחלק בין שבעה ושלשים, אף שלא נתברר כל צרכו, שהרי גם תוך ז' מותר לשלוח בשלום אחרים. ובדוחק יל', שכוין ששילוח מנות אין לו ש"ש גדולה מזו (כל' שו"ת מהר"ל סל"א) אסור גם אחר ז', אף שבש"ש גרידא הותר. (וכענין, ולא ממש, מש"כ הפוסקים באיסור משלוח"מ לאבל, אף שבשבת לא נהגו לאסור ש"ש, ובכלל מקילים בש"ש בימינו, שפ"ז רק בש"ש שבימינו שאינה בגד ש"ש כבימים, משא"כ משלוח"מ דחמירא טפי). וי"ל משלוח"מ חמור טפי שגורם התקרבות ביניהם, וה"ז כענין שאלת אחרים בשלומם. ואולי הטעם משום שמחה ולא מדין ש"ש (וראה לקו"ש ח"א ע' 338 ד"ה וימי. ובארוכה – שיחת ש"פ תשא תשל"א). ואיך שיהי', בפוסקים ל"כ אלא לאסור דבר של שמחה ותפנוקים, ולא במתנה גרידא שאין לזה שום מקור.

וע"פ, בהיות וסתירת הפוסקים משמע שמותר ללא הגבלה, מדשתקו בדבר הרגיל ושיכח טובא, וקיי"ל בכללי הפוסקים שאין להמציא חילוק מחדש בדבר הרגיל. דהו"ל לאשמועינן בהדיא, הבו דלא לסיף עלה להחמיר נגד המפורש בראשונים שמותר לשלוח לפחות לב' ג' אנשים ואפי' תוך ז'.

(211) וע"ד השבת שלום – כ"כ בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתרצ"ו ס"ו.

(212) להעיר משו"ע אדה"ז סי' קס ס"ד במוסגר שגם בצדקה לעני אסור אם לא ה' רגיל.

(213) דינעה הקושיא (ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סק"ג סק"ב. ועוד) שבשל תורה ל"א חזקה זו, ומצות פורים מדברי קבלה ניהו, וה"ה כשל תורה. וי"ל, ובהקדם שד"ג גופא שא"ח חזקה שליח עושה שליחותו הוא רק מדרבנן (אחיעזר שם סק"ג. וז"ה בכ"מ). ועפ"ז חזי לאצטרופי כל הני סברות להיתיר שהאורכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' ב.

בפורים ולהודות ולשבח לפני ה' על כל הנסים שעשו להם הקב"ה כמו שכתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב.

צריך לאכול לפחות סעודה אחת ביום פורים כדי לשמוח בשמחת פורים. משפחה ומשפחה מתאספין יחד ואוכלים ושותים יחד²¹⁴. ויקבץ אנשי ביתו וחבריו לשמוח כראוי.

אבל ר"ל שבד"כ אוכל סעודת פורים אצל אחרים, מותר גם בשנת אבלות לאכול איתם, ואף אם בד"כ אוכל בביתו יש להקל בכמה מקרים – ראה בהערה²¹⁵.

אין לאבל ר"ל בשנת אבלות לרקוד אף לא בשעת הסעודה, אבל מותר לו לרקוד מעט בביתו ביחיד, אם דרכו בכך בכל שנה. ואם מניעתו מלרקוד תתפרש כאבילות בפרהסיא, אזי מותר לרקוד²¹⁶.

מנחה מוקדמת בעוד היום גדול²¹⁷ (עם ועל הנסים, ואין אומרים תחנון), ואח"כ הסעודה. מתחילים את הסעודה אחר חצות היום (בשעה 12:08), ולקראת סוף היום – כיון שעסוקים במקרא מגילה, משלוח מנות ומתנות לאביונים – ומנהגן של ישראל להמשיך את הסעודה לתוך הלילה²¹⁸ (ומי שרוצה לעשות את הסעודה בשחרית הרשות בידו). ורוב הסעודה צריכה להיות ביום²¹⁹. ועכ"פ²²⁰ יאכל כביצה, או יותר מכזית²²¹, לפני השקיעה (5:53). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברכה²²².

מצוה להרבות בסעודת פורים. וחייב אדם לשמוח בפורים ולהיעדן במיני מאכל ומשתה, ולהרבות בשמחה באכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר. ויש להדליק נרות²²² דרך שמחה.

כדאי שהסעודה תהיה עם נטילת ידים ואכילת לחם, ותכלול בתוכה בשר²²³. וגם אשה שחל ל"ט במוצאי פורים מותרת לאכול בשר, ותיזהר לנקות היטב את פיה ואת שיניה לפני הטבילה²²⁴.

נוהגים לאכול "קרעפכין" בפורים²²⁵ [והטעם, על פי המבואר בכ"מ ענין דיום הכפורים הוא כ" פורים]²²⁶.

ברכת קרעפכין, בדרך כלל, מזוונות, לפי שנועשית מעיסה שברכתה מזוונות (שנלושה בשאר משקין, והולכין אחר הרוב). אם ברכת העיסה המוציא, במרחק המוציא על הקרעפכין, לפי שהמילוי מבשר שהוא מין לפתן המשיב, אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה והלפתן טפלה בכוונתו.

ברכת אזני המן, בדרך כלל, מזוונות, לפי שהעיסה נעשית בימינו באופן שברכתה מזוונות. [וגם

214 סעודת פורים קהילתית צ"ל כמובן עם כל גברי הצניעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשנ.

215 יש להקל אם הזמינו אותו ויצטערו אם אינו משתתף, או בנמצא לבד ואין לו עם מי לאכול, שמצוה לאכול בחבורה, וכן כשהוצאה מרובה עבדו לעשות סעודה בביתו – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תשכט.

216 ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כה.

217 ובמהר"ל הל' פורים שמתפללים מנחה גדולה.

218 ראה שיחת פורים תשי"ט. [ושם, שרבותינו נשיאנו קבעו זמן ההתוועדות (ועיקר ההתוועדות אצלם ה') בליל ט"ו]. ובשיחת פורים תשמ"ה שצ"ל זמן חשוב וממושך בלילה. וראה שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה בארוכה. וראה לקו"ש ח"ז ע' 229 הע' 30.

219 בפ"י "רוב הסעודה" שבל' הרמ"א (סתרי"ה ב) – כבר נתקשה בזה בס' שבט מיהודה (איג"ר ח"ב ע' רפ. ועיי"ש מש"כ ע"ד החסידות. והנה, בהמשך ד' הרמ"א כ' "עיקר הסעודה". וחקרוה, אם הכוונה רוב ועיקר הסעודה בכמות הזמן (וכ"מ מזה שמתפללים תפלת מנחה מוקדמת בעוד היום גדול. וכן ביוסף אומץ פרנקפורט סתרי"ה ט' להתחיל לפחות שלש שעות קודם הלילה שתהא עיקר סעודתו ביום) או במאכלים (ובמנהגי טירנא, מקורו דהרמ"א: ואוכלין הרוב ביום. ובמל"ח סל"א סק"ט: וצריך שיה' רוב האכילה ביום. וראה יוקח נא סתרי"ה סק"ז וסק"ד). ועכ"פ, נכון לדייק לאכול פת (בשיעור כביצה) ובשר ולשתות יין לפני השקיעה. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ששנ"א ד"ה ואין. תשובה ח"א סת"ה.

220 ראה שו"ת כתונת יוסף (מונטיקין) סק"ט (כא, ב) שמש"כ הרמ"א שרוב הסעודה צ"ל ביום הוא לעצה טובה ואינו מעכב.

221 וראה יוקח נא סתרי"ה סק"ז שאם לא אכל כזית ביום לא יצא יד"ח.

222 ראה לעיל בליל פורים בנוגע למנהג להדליק עבור מדרכי ואסתר.

223 ראה בהנ"ב בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג, ושם הובא משיחת פורים תשמ"ח (ע"פ סרט הקלטה). דוקא פארבונדען כמנהג ישראל מיט אכילת בשר, און אויכעט אכילת לחם ווי דער מנהג איז. וראה גם שם אם צ"ל בשר בהמה דוקא או לא.

וכן נהגו באכילת דגים בסעודה זו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'שכד.

224 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כד.

225 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג.

226 ראה מנהגי חב"ד ליוהכ"פ בהערה.

אם ברכת העיסה המוציא, אם המילוי הוא ממני מתיקה, והמילוי הוא העיקר, והעיסה טפילה, באופן שעיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג, מברך עליהם מזונות].

מותר לעשות אזני המן חלביים, לפי שאינה נאכלת בדרך כלל עם בשר²²⁷.

בפורים, דבר מצוי הוא שאחד שולח לחברו דורון בסעודה, ששולחים "משלוח מנות" בעת סעודת פורים, ולכן הרי זה נפטר בברכת המוציא על הפת²²⁸.

טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה. [ולהעיר, שמשה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, נס הנעשה בו ביום, וג"כ ידרוש הלכות הצריכות לבו ביום. ודין זה הוא גם בימי הפורים²²⁹].

מפורים ואילך שואלים ודורשים בהלכות פסח (כולל ובמיוחד בנוגע להתעסקות ליתן מעות חטים ושאר צרכי הפסח לכל הזקוקים²³⁰ ומבצע פסח בכלל: חלוקת מצה שמורה²³¹).

הלכתא למשיחא: "חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו **שמפורים**²³² ואילך ידרשו הלכות פסח. לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום²³³.

החל **מהיום**, "מפורים ואילך"²³⁴, נזהרים מאכילת מצה²³⁵. והמנהג להימנע אף ממצות חמץ²³⁶.

כל שלשים יום לפני הפסח טוב לזהר ולעניין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח. [ובכמה מקומות נזכר שתוך שלשים יום קודם הפסח יש לחוש יותר בנוגע לחמץ. ויש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים. ומהם: הזהירות לא לשאוב בכלי חמץ מיין שהוכן לפסח תוך ל' יום. כשראה שהכניסו למקום שפטור מבדיקה חמץ תוך ל' יום. בגדים שנתכבסו ע"י תערובת חמץ או ניירות שנדבקו בחמץ תוך ל' יום. היוצא מביתו תוך ל' יום ובדעתו שלא לחזור עד אחר הפסח או לעולם. העושה אוצר תוך ל' יום ובדעתו שלא לפנותו עד אחר הפסח. ועוד].

חייב אינש²³⁷ לבסומי בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי²³⁸. ולפחות ישתה יותר מהרגלו. ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים. ומכל מקום יראה להיות זהיר

227 (וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יג').

228 סדר ברכת הנהנין פ"ד ס"ו. בכלל דין זה במשך השנה בימינו – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'רעג.

229 נחלקו אם הוא רק בפורים שחל בשבת (תוד"ה פורים – מגילה ד, א) או גם בחול (כ"ה בלח"מ מגילה פ"א ה"ג. וכ"מ דעת הרשב"א מגילה שם. וראה גם פני"ש שם. מזבח אבנים ס"א. ועוד. ולהעיר מר"ו תולדות אדם נ"ט (לענין חנוכה): קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' ולהזכיר דינם. וראה שו"ת צ"ח א"ח צ"א ס"א). ולהעיר שבשו"ע סתרפ"ח ס"ו השמיט ד"ז בפורים שחל בשבת. ומשמע שטעמו לפי שכן"ה גם בחול, ומשנה יתירה היא (וכן הבין בדעתו בביהג"א שם). אבל הובא במג"א שם סק"ט לענין שבת. ובמחה"ש נראה שפי' במג"א דקמ"ל גם בשבת. (אבל ראה בפמ"ג שם). וראה בארוכה שיחת פורים תשכ"ה. וראה שו"ת מנח"י ח"א ס"ג.

230 סה"ש תש"נ ח"א ע' 351 הערה 134. ועוד.

231 וראה שיחת פורים תשכ"ו. ש"פ פרה תש"מ.

232 ומה שלא מתחילים מ"ג אדר, שלשים יום שלמים לפני י"ד ניסן, זמן הקרבת קרבן פסח, ובדיקת וביעור חמץ – ראה תוס' בכורות ג, ב. טורי אבן מגילה ל, א. ונת' באריכות בשיחת ש"פ תוריע תשד"מ. וראה שיחת י"א ניסן תשל"ד.

233 שו"ע אדה"ר ריש הלכות פסח.

234 שלוש יום לפני פסח – ראה בקטע שלפנ"ו ובהנסמן שם. וכ"ה בס' קדושת ישראל אות מב. אבל ראה בלוח כולל חב"ד.

235 לפי ש"בימים אלו (ש)מתחילים כבר ענין המצה" – לקו"ש ח"א ע' 293. וראה בארוכה בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תורלד.

236 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ו.

237 אבל לא נשים, שאין להן לשתות בפני אנשים, ובכלל אין להן לשתות הרבה יין – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תשנ"ד. שם סי' ו'רא. ושי"נ.

238 בגדר המצוה – ראה משנ"ת בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סימן ב.

וע"ד קיום עד דלא ידע בפנימיות התורה, ראה משנ"ת בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תשלח.

בענין נטילת ידים וברכת המוציא וברכת המזון ויהיה שמחה של מצוה. מי שהוא חלש בטבעו²³⁹ וכן מי שידוע בעצמו שעל ידי שתייתו יזלזל חס־ושלום באיזו מצוה, בברכה או בתפלה, או שיבוא חס־ושלום לקלות ראש, מוטב שלא ישתכר.

בכמה מקומות, וכן בשיחות קודש, נתבאר השייכות ליין גשמי. אלא שבזה גופא, ידוע השקו"ט²⁴⁰ אם צ"ל ביין דוקא או בשאר משקאות המשכרים (שאף אם הטעם לפי שעיקר הנסע"י משהתה יין, מקום לומר שגם שאר משקה המשכר דינו כיון). וי"א שחיוב לבסומי מתקיים גם בשאר משקאות, אבל צריך יין מדין משהתה ושמחה²⁴¹. ויש להעיר ממשמעות שיחת זאת חנוכה תשל"ט, שהוא ביין דוקא ולא בשאר משקאות המשכרים²⁴².

דיני שתיית יין

יין בתוך הסעודה מברך עליו שמפני חשיבותו קבעו לו ברכה אף בתוך הסעודה, אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון. (אבל יין שרף שבתוך הסעודה במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה אין צריך לברך עליו).

יין פוטר בברכתו כל מיני משקין²⁴³, בין מברכה ראשונה אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן או שה' אז דעתו עליהם לשתותם, ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן (אפילו בענין שהוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם).

יש מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית, וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית²⁴⁴. בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו מכדי רביעית אין צריך לברך אחריו.

שתה יין לכתחילה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה במקומו. בדיעבד שיצא אינו מברך ברכה ראשונה חדשה אם שתה תחילה רביעית. ואם הוא באמצע סעודת פת, גם בפחות מרביעית. שתה יין ומים ושינה מקומו, יש להסתפק אם מברך על המים במקום שני, ולמעשה אם חזר למקום הראשון לא יברך על המים, אבל במקום שני מברך²⁴⁵.

דיני הטוב והמטיב ראה בנספח בסוף הלוח.

ציוה עליו אביו שלא להשתכר, מחוייב לצייט מדין כיבוד אב ואם²⁴⁶.

השכור [אפילו הגיע לשכרותו של לוט] הוא כפיקח לכל דבריו, ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוון. ואם הזיק בעת שכרותו חייב גם בפורים²⁴⁷.

(239) ראה הגהות יעב"ץ מגילה ז, ב. שעת"ר תרצה, ב. ועוד. שבאם מזיק לו פטור.

(240) ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סתס"ב (הובא בגליוני הש"ס דלקמן). יסושה"ש פ"א. גליוני הש"ס מגילה ז, ב (הובא בלקו"ש ח"מ ע' 187 הערה 22). שו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח סתצ"א סק"ב. שבילי דוד סתצ"ה סק"ג. נמוקי או"ח שם סק"ד בסופו. כה"ח סתרפ"ח סקמ"ה. ערוה"ש סתרצ"ה ס"ה. משנת יעקב שם. שו"ת פאר עץ חיים או"ח סל"ז בסופו. להורות נתן ח"ט סכ"ב. משנ"ה ח"ה ספ"ג. ועוד. וראה הנסמן בס' לבסומי בפוריא (טיגרמן) פ"ה סק"ב.

(241) שאין שמחה אלא ביין – כ"מ קצת במ"מ מגילה פ"ב הט"ו. וכ"כ בנימוקי מהר"א שם. וראה שיחת ש"פ תשא תשכ"ז. פורים תשל"ל. שושן פורים תשל"ז. פורים תש"מ. ש"פ משפטים תשמ"ו. וראה בהנסמן בהערה הבאה. ולהעיר שאונן מותר ביין בפורים, ומ' שאינו מקיים מצות שמחה בשאר משקאות.

ובצורו המור ס"פ כ תצא שהוא ע"ד שבת שזכירת עמלק היא ע"ד זכרהו על היין. וכ"ה בספרו אשכול הכופר בהקדמה למגילת אסתר. ולפ"ז אפשר דחמך מדינה מהני נמי.

(242) וכ"ה בלקו"ש ח"מ שם: משמע דצריך דוקא יין (עיי"ש). ובשיחת פורים תשל"ט – לומר לחיים על יין דוקא. ולהעיר גם משיחת ליל ב' דחגה"פ תשכ"ה.

(243) ראה בהלכה יומית אות תשלא, ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

(244) ראה בארוכה בקונטרס באתרא דרב חוברת ה'. ושנ"ת.

(245) ראה קצוה"ש סנ"ז בבדח"ש סק"ה.

(246) ראה אצלנו במ"מ להל' יומית אות תקכט. ובנדו"ז בפרט, הרי מעיקר הדין יוצא כשישתה יותר מלימודו, ועוד שבד"כ ה"ז צער, וגם גורם העדר כיבוד או"א בשכרותו, או שיש להם תועלת כיון שגורם הזיק או חשש הזיק בגוף או בממון כו'. ועוד איכא בגוה.

(247) וגם במזיק מחמת שמחת פורים במקום שנהגו כן (ולא רק מחמת שכרות גרידא) – ראה מג"א סתרצ"ה סק"ז וסק"ח. ערוה"ש שם ס"י. משנ"ב סק"ג. וראה א"ר סוס"י תרצו בשם השל"ה. וראה שיחת תענית אסתר תשד"מ בארוכה. ושם, שכ"ז רק לאחר שהגיע ל"עד דלא ידע", ושגם כנגון דא, כשהגיע ל"עד דלא ידע" ע"פ הוראת התורה, אין ספק שחייב לבקש מחילה וסליחה וכפרה, והשאלה אינה אלא

נדרם באמצע הסעודה, אם ישן שינת עראי במקום סעודתו אינו חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל ללא ברכה. ומכל מקום, יטול ידיו שוב ללא ברכה. אבל שינת קבע הוא סילוק והפסק יותר מדאי וחשובה הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו²⁴⁸, ואם רוצה לאכול שוב, נוטל ידיו בברכה ומברך המוציא. וכל זה כשלא נתעכל עדיין המזון במעי, אבל אם עבר שיעור עיכול אין מברכים שום ברכה אחרונה, וכשרוצה לאכול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. ושיעורו – כל שעדיין אינו רעב מאותה אכילה ראשונה.

נדרם באמצע ברכת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה²⁴⁹.
הקיא כל מה שאכל ושתה לא יברך ברכה אחרונה²⁵⁰. ו"א שגם לא יצא ידי חובת סעודת פורים,

בנוגע לכמות התשלום, וסוג העונש בידי אדם וכו'.

(248) וראה בכה"ח סי' קעח סקל"ט שנראה שהבין בד' אדה"ז שם ס"ח דמייירי בשינת קבע על מטתו, ולכן ה"ז הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו. וכ"מ דעת אדה"ז לעיל סמ"ז סי' ו'. ולכא"ו יש מקום לומר, שכיון שהוא לאונסו, ובמקור הדברים ברא"ש תענית פ"א סי' ד' משמע שכל שהוא לאונסו ה"ז שינת עראי, וכ"ה בב"י כאן, יש מקום להקל. אמנם, מסתבר שכשהוא על מטתו לא נק' לאונסו, אף שתקפו שינתו ושכרותו. וכ"מ קצת בחי"א כלל מד ס"ה ובנש"א שם ובמשנ"ב סי' קעח סקמ"ח.

(249) הארכנו בזה לגבי תפלה בש"ת באתנ"א דרב סי' א'תקמה. וכ"ה בברכה"ז (אף ש"לד לגמרי לתפלה, דל"ש הסברא דל"א סב"ל בתפלה), ואף גם כשלא אכל כדי שביעה. ונוסף גם הוא שחשובות כאחת, ואם יחזור רק למקום שודאי לא אמר נכנס לבית הספק דברכה לבטלה (וראה ברכ"י סי' קפח סק"ח. שעת"ש שם ס"ג. משנ"ב שם בבה"ל ס"ו ד"ה לחזור).

(250) ודנו בזה מתרי טעמי, הן לפי שצריך הנאת מעיו (וראה בדעת אדה"ז אצלנו בשו"ת באתנ"א דרב סי' תו"ר(ג), והן מפני שהוא כנתעכל המזון.

[ויש שכתבו לחדש שגם אחרי שהקיא אפשר לברך אם מברך מיד ללא הפסק. וטעמם, שחובת ברכה אחרונה על גוף מעשה האכילה ולא ההנאה שבאה מהרגשת השובע, ומה שאינו מברך אחרי שנתעכל – אינו לפי שעברה הנאות אלא לפי שהעיכול הוא הפסק. והנה, נוסף לזה שכל הפוסקים דנו שלא לברך מחמת שנתעכל דמי, ולא העלו על דעתם סברא זו, גם גוף הסברא מחודש לגמרי, ומפורש הפכו בכ"מ. ואף שחקרונים ור"ם אה"ב על האכילה או השביעה (ונפ"מ בקטן שבירך ברהמ"ז והגדיל קודם שנתעכל המזון, או בגוי שנתגיייר לפני שיעור עיכול, וכן באונס שאכל ונקבר המת קודם שיעור עיכול. ואכ"מ בכ"ז) – הרי גם אמת"ל להשכיר על מעשה האכילה, מה שאינו מברך אחרי העיכול הוא לפי שכלתה ההנאה ממעשה האכילה. וכן מצינו מפורש במג"א סרט"ז סק"ג, שהב"ד הכלבו בטעם שאין מברכים ברכה אחרונה על הריח לפי שכלתה הנאות דמי לנתעכל המזון. (ומש"כ בפירש"י נדה נא, ב ד"ה ריחני, שאין מברכים אחר הריח הנאה מועטת היא – ג"ז יל"פ כד' הכלבו. וכ"כ בב"ח רס"י רטז וט"ז שם סק"ד. דרושים נחמדים למהר"ם שיף סוף חולין. ועוד. ואף גם לד' המג"א שם סק"א – שהם פירושים חלוקים (וראה שם בא"ח סק"א) – אין הכרח לאפשר פלוגתא גם בענין זה בגדר ברכה אחרי שנתעכל).

ומה שהקשו מברכה"ז על המן אף שנבלע באברים (יומא עה, ב) וממילא דמי לנתעכל המזון (וכה"ק כבר בשו"ת ביכורי שלמה ח"ב ס"ג), ומהו הכיחוש שאפשר לברך גם אחרי עיכול כשאינו הפסק בין האכילה לברכה שלאחרי – הא לא תברא, שלכמה דעות ברהמ"ז על המן אינה בגדר חובת ברהמ"ז אלא תקנה בפ"ע שתיקנה משה לשעתו (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתנ"א דרב סי' יח'תשכו). ועוד, שהמיכה יתית שמה שאין לא נתעכל, אלא שח"כ נבלע. וכ"מ מפורש שכוונתם ש"נבלע באברים" – היינו שא"ב פסולת, והן לא. ול' רש"י יומא שם: נבלע באברים שאינו יוצא מן המעיין. וראה עמק הנצי"ב לספר פ' בהעלותך שכתב להדיא שהמן נתעכל. ודמאי לבשר קרבנות שנבלע באברים (ראה רוח חיים אבות פ"ג מ"ג. העש"פ מראה יחזקאל ד"ה חכם מה הוא בשם הרמ"מ מרמינינו. אבל ראה ערול"ג סוכה ג, ב לתוד"ה תשבו), ועכ"ל מפורש באדר"ג פל"ה מ"ה שהי' מתעכל, והרי בן אחי' ממונה על חולי מעיים מהקרבנות (שקלים פ"א מ"ה. אבל לומר שאצל מי שלא אכל לא ישרי לא נבלע באברים – שהרי במן מצינו שהרשימו אמרו ונפשנו קצה בלחם הלקולקל ז"ל שאינו יוצא מן המעיין. אבל במהרש"א יומא שם שרק לצדיקים נבלע. וגם י"ל שרק במדבר נבלע בשר קדשים באברים. (דוחק). וכ"מ ברוח חיים שם שדימה להו אהדיד. וגם בד' הרמב"ן בשלח טז, ו – איכא לפרושי הכי. (אבל ראה בעה"ט בשלח טז, לג. נבלע באברים ונתעכל מאליו. וי"ל. ויש שהביאו מפירש"י יונה ג, א, שזימן לזג מן שלא יתעכל יונה במעיו. ולא נמצא בן בפירש"י בכל הדפוסים, והיא תוספת שורבב לתוך ד' רש"י בדפוסים אחדים בלבד. ובלא"ה, לא נז' שם שהמן לא נתעכל, אלא שחממת המן שנבלע באברים לא נתעכל יונה. ובלקטן ש"ח ד' ע"א ב' בתרגום חפשי כתבו שנמצא בפנימיות, אבל אינו במקורו – בלקטן ש"ח ד' ע"א ב' 1036. ולהעיר מלקטן ש"ח ע"א ב' 19 הע"ל 38 שהמן מעל זיכור באברי העיכול. וראה גם שיחת ש"פ משפטים תשל"ב. וראה תורת חיים בשלח ש"ב, ד, שאינו כמזון מן הארץ שבא בכרס בעיכול. ותו, שמי ששנה זו לא שנה זו, שהרי לר"ע בימא שם פ' לחם אבירים אינו שנבלע באברים (ומה שהוא לחם שפלה"ש אוכלים – אינו מכריח שנבלע באברים. וכ"ל להדיא בתוס' יוה"כ שם. וגם בגוף הגמ' משמע כן, ממה שהק' ר"י ע"ע "ומה אני מקיים ויתד תהי' לך", ומשמע דל"ע נוחא שפיר, ונמצא שכלל פנימיות, אבל פסולת, אף של"ש כה"ג אצל מלח"ש, שרק הלחם הוא של מלח"ש, אבל תכונת האכילה כבנ"א שדומין לבהמה בענין זה), ולר"י שנבלע באברים – אפשר דס"ל שלא בירכו עליו. וגם י"ל שכשחשבו על טעם לחם נדמה ללחם ונתעכל ג"כ. ואולי זה שביכור ברהמ"ז ה"ר רק אחרי שסערו כשלא נבלע באברים (יומא שם), או לאלו שלא נבלע לחם באברים (למהרש"א הנ"ל שהוא רק בצדיקים. וראה תוספת יו"ב יומא עה, א ד"ה לחם אבירים ושפ"א שם ד"ה ה' הושיע, שרק ליהושע נבלע באברים. ולהעיר מ"ל הוזה"כ סב, ב, נפקי וקלא שפיר, ונמצא שנבלע באברים ל"ש שביעה. ויל"פ כנ"ל), ואכ"א אף אם נבלע באברים יכולים לברך כ"ז שהיו שדיעים. וראה בלבוש סי' קפד ס"ה דעל השובע הוא מברך ולא כשנתעכלה האכילה שכבר חזר ונתרעב. (ולהעיר שבכלבו סכ"ד כתב רק שכשמשפיק ריח מחוטטו עברה הנאות, משא"כ באכילה. ואיכא לפרושי שאין כוונתו דדמאי לנתעכל (כ"ה בלבוש סרט"ז ס"א ובמה"ש ללמ"א שם. ועוד), אלא שר"ל שזולת הדין שאינו מברך אחר עיכול, עוד זאת שא"פ לברך כשפסקה ההנאה, אבל באכילה איכא הנאה אח"כ, וכן גם במן דאיכא הנאה באברים. וראה גם סה"מ מלוקט ח"ד ע' רעז שבריר אחרי שנפסק הריח עוברת הנאות (ונסמן למג"א הנ"ל), אבל

ולכן יאכל שוב ומברך שוב ברכה ראשונה. (ופשוט שאם אכל כזית במשך היום סגי. ובפרט שמעיקר הדין א"צ פת). אמנם, אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, חייב לברך ברכה אחרונה. ואם מסופק כמה הקיא, אינו מברך ברכה אחרונה על שאר מאכלים²⁵¹. אבל בנוגע לברכת המזון על הפת, אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון²⁵².

מותר לברך ליד מי שהקיא אף שהוא מאוס. אבל אם יש ריח רע (אחרי שנתעכל) צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ומלפניו – כמלא עיניו.

פשוט וברור ששמחת פורים אינה דוחה ח"ו שום מצות עשה שבתורה, או לא תעשה שבתורה, ועאכו"כ – איסור חמור ביותר דלשון הרע והוצאת שם רע, ועאכו"כ – הרמת יד, ועאכו"כ הענין דד' כיתות חשמ"ל (חנפנים, שקרנים, מספרי לשון הרע, ליצנים)²⁵³. שאר דיני שתוי ושיכור ראה בנספח בסוף הלוח.

התקנה הידועה אודות ההגבלה בשתיית משקה שייכת גם בפורים.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: צריכת אלכוהול מופרזת עלולה לגרום להרעלה ואף לגרוע מכך, רחמנא-ליצלן. ישנה גם סכנה חמורה לנהוג תחת השפעת אלכוהול. על הורים להיות ערים לתופעת שתיית אלכוהול בקרב הצעירים ולהסביר להם את הסכנות הכרוכות בכך²⁵⁴.

בשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ט²⁵⁵: יש להרעיש ולפרסם בכל מקום ומקום, הן בחוץ לארץ והן (ועאכו"כ) בארצנו הקדושה, ע"ד ההשתדלות שכל עניני הפורים יהיו באופן ד"ברוב עם הדרת מלך", לא מבעי בנוגע למקרא מגילה, דמאי קמ"ל, אלא גם בנוגע לשאר עניני הפורים, משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומשתה ושמחה, שאף שלא מצינו שיקפידו לעשותם "ברוב עם" אלא כאו"א לעצמו, מ"מ, כיון שרוצים וצריכים לסיים הגלות (ה"פיזון לבין האומות") ע"י ההוספה באחדותם של ישראל, כדאי ונכון ביותר להשתדל ככל האפשרי שגם ענינים אלו יהיו "ברוב עם", ועד כדי כך שכאשר יודעים שבפנה נדחת בעולם נמצא יהודי אחד (יחיד) יש להשתדל להביא אליו (אם אין אפשרות להביאו למקום הציבור) עוד תשעה יהודים כדי שגם הוא יוכל לקיים עניני הפורים בציבור. ובפרטיות יותר: בנוגע ל"משתה ושמחה" – אף שכאו"א חוגג סעודת פורים בביתו, עם בני משפחתו כו', הרי ידוע המנהג שהי' בכמה קהילות קדושות בישראל שהיו הולכים בפורים מבית לבית כדי להשתתף ולהוסיף בסעודת ושמחת פורים של יהודים נוספים²⁵⁶, נוסף לכך שיכולים להוסיף בשמחת פורים "ברוב עם" לאחר הסעודה בביתו עם בני משפחתו. ובנוגע ל"מתנות לאביונים" – מובן וגם פשוט שהנתינה "ברוב עם" צריכה להיות בתכלית הזהירות בכבודם של העניים, ע"י הנתינה "ברוב עם" לגבאי צדקה או לקופת צדקה.

במאכל גם אחרי שנתעכל נשאר במציאות. אמנם, ד"ש שייך רק במן דל"ש בו גדר עיכול, וממילא כל ששבע עדיין מברך, אבל במי שהקיא, אא"פ לו לברך אח"כ, לפי שבערה הנאתו ודמיו לעיכול). וגם שאני מן דאחשבי' קרא לאכילה דכתיב בה "לאכלה" (וכמו שהוא לענין גדר לחם במן, כפי שהארכנו שם), ובירכו עליו אף דממי לנתעכל. ועו"ל שלפני מ"ת בירכו גם אחרי שיעור העיכול, משא"כ אחרי מ"ת שחובת ברכה היא מקרא ד"ואכלת ושבעת", ש"כשהוא שבע מברך". וגם למטונוהו שמה שאינו מברך אחר העיכול הוא משום הפסק – מסתבר שגוף ההקאה ג"ב בגדר הפסק כמו העיכול).

(251) לאידך באם רוצה לאכול שוב, א"צ לברך ברכה ראשונה, אא"כ בנמלך או הסיח דעתו (שרק בודאי נתעכל נסתלקה ברכה ראשונה – כך מדויק בשו"ע אדה"ז סוסי' קפד. ועפ"ז א"ש משה"ק האחרונים (הגהות לכו"ז על המנ"א שם ס"ט. מאמ"ר שם סק"ח. ויעוד) בספק נתעכל מדוע יאכל מעט ללא ברכה בכדי שיוכל לברך ברהמ"ז, דמאי אולמא ברכה אחריונה מברכה ראשונה כשאכל אכילה מועטת וברהמ"ז אינה מה"ת בכונן דא. ובקצוה"ש ס' ס' בדה"ש סק"כ, דשאני ברהמ"ז שיעיקרו מה"ת. ור"ל כן גם לגבי ברכת מע"ג שיעיקרו דאורייתא. אבל בכמה פוסקים הובא ד"ז גם לענין ברכת בנ"ר. אבל לדברינו א"ש. וכ"כ מד"ע באורח נאמן שם סק"כ. ומשה"ק שבפירות בא"י לשער אם נתעכלו מברך כ"ז שאינו רעב, אף שג"ז ספק דרבנן, ובפשטות גם בזה מברך ברכה ראשונה – שאני התם שאינו בגדר ספק (ראה בלבוש ועו"ת שם)). וראה שו"ת באתרא דרב ס' יתרפח.

(252) שיה"ז ספק מה"ת (ראה שו"ע אדה"ז ס' קפד ס"ב), ואיכא חזקת חיוב (ראה שו"ת מכתם לדוד ס"א. ואכ"מ). וכ"כ ברדב"ז בלשונות הרמב"ם ס' קה. ערך השולחן סק"ד. וכ"מ בלבוש שם סוסי' ובעו"ת שם סק"ה. וראה תורת חיים סופר שם סק"ה. כה"ח שם סק"ח וסקל"ג. (253) וראה שם בשיחת הנ"ל בארוכה.

(254) בנוגע לשתיית יין לצעירים – ראה קיצור שו"ע ס"ב ס"ח. וראה יבין שמועה להתשב"ץ מאמר חמץ בשם הרופאים. שבילי אמונה נ"ה ע' 114. ולהעיר שגם בנוגע לד' כוסות – י"א שאינו מעכב (ראה ח"י סוסי' תע"ב ובשעה"צ סק"ס. אבל ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ה). (255) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 335. ועיי"ש בפנים השיחה ובר"ד (בלתי מוגה) עוד פרטים.

(256) להעיר משב"ל ס"א ונתניא רבתי סמ"א: ואוכלין ושותין ושחמין ומזמזין על שולחנם ובבית חבריהם. וראה לקט יושר ע' 36 – לענין שינוי מקום. וראה פמ"ג סתב"ה בא"א סק"ה. שו"ת משנה שכי ח"ב סרל"ד.

בשיחת פורים ה'תשמ"ח²⁵⁷ הוצע שאחרי אכילת סעודת פורים: "טוב ונכון וכו' – אז מ'זאל מאכן א התוועדות הכי גדולה (כנוס את כל היהודים), מנער ועד זקן טף ונשים [כמובן] – די אנשים בעזרת אנשים, די נשים – בעזרת נשים, און טף – אין ביידע ערטער], און דערנאך זאל די שמחה ואחדות נמשך ווערן אויך אין שושן פורים"²⁵⁸.

נהגו רבותינו נשיאנו לערוך בהתוועדויות של פורים מגבית עבור "קופת רבינו".

משיחת פורים תשי"ג²⁵⁹:

...מ'זוכט צו אנהאלטן און צו אויפשטעלן די אלטע מנהגים. אויב מ'וואלט געהאט ברייטע פלייצעס, עינים לראות ואזנים לשמוע, לב להבין ומוח להשכיל – דאן וואלט מען ניט זיין מוכרח נוצן דוקא די דרך סלולה, מ'וואלט קענען גיין אויך אויף נייע וועגן און צוקומען צו דער מטה, לעלות בית אל. אויב אבער די זאכן פעלן, מוז מען גיין אויף די וועגן וואס מ'האט אויסגעטראטן פאר אונז. דעמאלט גייט מען אויף דער אחריות פון די וואס האבן אנגעוויזן און אויסגעטראטן די וועגן און אויף זייערע פלייצעס, און דערפאר זוכט מען אויפשטעלן די הנהגות, אויב אפילו, מצד כמה טעמים, זיינען זיי נפסק געווארן לזמן מה.

דער רבי (מהורש"ב) נ"ע פלעגט קלייבן געלט (אדער הייסן זיך מתנדב זיין) – בעת א פארברענגען – דריי מאל א יאר: שמחת תורה, י"ט כסלו און פורים. . פורים – פאר זיינע ענינים (מוסדות, תמיכה לאנשים פרטים וכיוצא בזה). . אז מען גיט דאס אויף די ענינים וואס דער רבי נ"ע פלעגט קלייבן און אין דעם זמן וואס ער פלעגט דאס קלייבן, וואס דאן איז אן עת רצון וסגולה אין דעם, ברענגט דאס תוספת ברכה און הצלחה, און מען קען קומען צום רבי'ן נ"ע און מאנען, ער זאל ממשיך זיין אלע הבטחות בפועל.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של פורים בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה²⁶⁰, וזאת בתנאי שעדיין לא קראו ק"ש²⁶¹ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברהמ"ז²⁶².

כתבו הפוסקים שיברך ברכת המזון תחילה ויאמר ועל הנסים, ואח"כ ילך לבית הכנסת להתפלל ערבית, ואח"כ יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני ימים.

בספר סדר היום כתב: "לא יתעכב בסעודה עד חצי הלילה כדי שלא יאחר ק"ש ותפלה, כי לא תקנו דבר כדי לקלקל ח", אלא יעשה באופן שזה וזה יתקיים בידו, וחפץ ה' בידו יצלח".

מובא בכמה שיחות²⁶³ שבסיום סעודת פורים היה הרמ"א מעורר אודות תפילת מעריב בזמנה ("שמנהג רמ"א ז"ל היה בכל פורים ללבוש פרצוף ולהתנכר עצמו בבגדים אחרים וצעק בכל בית אשר מעריב בזמנו"²⁶⁴).

קריאת שמע של ערבית: מצוה מן המובחר לקרותה מיד בצאת הכוכבים. וזמנה עד חצי הלילה²⁶⁵ (12:06). ואם עבר ואיחר אפילו במזיד, רשאי לקרותה אחר כך, ואם קרא עד שלא עלה עמוד השחר (4:58 לחשבון 16.1 מעלות. ויש מקדימים) יצא ידי חובתו. ואם היה אנוס או שכור או חולה וכיוצא בו קורא לאחר עלות השחר קודם נץ החמה (6:19 לערך), ולא יאמר אז השכיבנו דלאחר עלות השחר אינו זמן שכיבה. אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני קריאת שמע וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו אומר. . בנוגע לתפלה (שמונה עשרה), י"א שאם איחר מלהתפלל עד

(257) סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 303.

(258) וראה שיחת פורים תשי"ט ותשמ"ה בטעם שההתוועדות מתקיימת בלילה אחרי סעודת פורים.

(259) לקו"ש ח"ב ע' 537-8.

(260) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

(261) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

(262) וראה יוקח נא סתרצה"ה סק"ז שאם לא אכל כזית לא יצא יד"ח סעודת פורים.

(263) ראה שיחת פורים תשכ"ז. כ' כסלו, יו"ד שבט, י"א ניסן ול"ג בעומר תשל"ז. לקו"ש חל"ט ע' 282. [וראה שיחת פורים תשי"ט בסופה. לקו"ש חכ"ד ע' 381 ובשו"ה. אג"ק חכ"ט ס"ע רנה].

(264) ובלקוטי שיחות חל"ט שם נתבאר הדיוק ע"ד מעריב בזמנו דוקא.

(265) גם תפלת שמונה עשרה יש להתפלל לכתחילה לפני חצות – ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סימן ב'רנח.

עלות השחר, יכול להתפלל עד נץ החמה²⁶⁶.
שכח להתפלל ערבית מתפלל שחרית פעמיים.

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים

אין אומרים תחנון, למנצח, תפלה לדוד וכו'.

בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה ב"ד, ואח"כ נזדמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו ובלא ברכה.

הלכתא למשיחא: כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כולם מבטלים עבודתם בבית המקדש, ובאים לשמוע מקרא מגילה.

הלכתא למשיחא: עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק²⁶⁷. וצ"ע בזמן קריאת המגילה בירושלים דלעתיד. ואף שחלק זה אינו מוקף חומה מימות יהושע בן נון²⁶⁸ - מ"מ מקום לקרוא בט"ו מדין סמוך ונראה (כיון שלא יה' שבעים אמה ושיריים פנוי ביניהם, "מרב אדם"²⁶⁹)²⁷⁰.

גם היום חייבים במשתה ושמחה קצת ואסור בהספד ותענית. אבל אין אומרים ועל הנסים.

בכמה שיחות קודש נזכר שיש לנצל את יום שושן פורים להשלים מה שהחסירו בימי הפורים.

הלכתא למשיחא: בחמשה עשר באדר בית דין מוציאים שלוחים לתקן את הדרכים ואת הרחובות (בשביל עולי רגלים או דרכים לערי מקלט) ואת מקוואות המים. ונפנין בית דין לצרכי הרבים ולחפש ולבדוק על צרכי הצבור ועל עניני הקדשות. ויוצאין שלוחי בית דין ומסבנין לבדוק על הכלאים²⁷¹. ובו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם מחצית השקל יקבלו ממנו²⁷². ולהעיר מס' מעשה רוקח²⁷³ שלעת"ל יתנו כל אחד שקל שלם].

בנוגע להקרבת קרבנות צבור מתרומה חדשה כש"מהרה יבנה המקדש", בביאת משיח תיכף ומיד ממש, אף שלא הספיקו בשנה זו לגבות מחצית השקל מכל ישראל - ראה בהערה²⁷⁴.

בשיחת ש"מ ניסן תשי"ז²⁷⁵ נאמר: "אף שבנוגע לקריאת המגילה אמרו שאינה נקראת אלא עד ט"ו²⁷⁶, אבל הציווי "מרבין בשמחה" נוגע לכל ימי החודש וכלשון רז"ל²⁷⁷ משנכנס אדר מרבין בשמחה. וכמש"נ: והחודש אשר נהפך להם²⁷⁸. ואם כן הוא הרי בכל יום ויום מימי חודש אדר צריך להרבות בשמחה, שמחה יתירה על השמחה שבימים הקודמים. (כי כאשר השמחה היא אותה המדה

266 וראה שו"ע או"ח סדרה"ל, משנ"ב וערוה"ש שם. והובאו בלקו"ש שם. וראה קצוה"ש סכ"ז סקי"ג.

ולכא' יש למצוא סימוכין להתפלל ערבית, כדעת הערוה"ש [אף שדעת כמה פוסקים שלא יתפלל ערבית - הן במשנ"ב, וכן בכה"ח (שם סקל"א). ועוד. וגם כ"מ מסתימת הלכה זו], דהנה, בשעה"צ סקמ"א הקשה מפיה"מ ברכות פ"ד מ"א: עד שתעלה השמש. ויתכן לומר שכוונתו לעלוה"ש. או שחזר בו בס' היד שכתב שם (בהל' תפלה פ"ג ה"ו): עד שיעלה עה"ש. ולהדיא שם (ה"ט) בטעה (דמיירי באנוס כדלעיל שם ה"ח) ולא התפלל עד שעלה השחר שמתפלל שחרית שתים. וכפה"ג, כך הבין במשנ"ב שם. אבל בהשגת הראב"ד לבעה"מ ברכות ט, א, בס' כתוב שם - כ' להדיא: "יקרא ויברך לפניו ולאחריה ויתפלל".

267 ספרי דברים א. פירש"י זכר"ב ט, א. אבל ראה פירש"י שם יד, ח.

268 ורק לעתיד דינו כמוקף חומה - ראה מהרש"א מגילה ו, ב. ולהעיר מסד"ה מגילה נקראת תש"ט בנוגע לקריאת המגילה לעת"ל בירושלים המוקפת "חומת אש" בירושלים.

269 זכר"ב ב, ח.

270 וראה בשו"ת בני ציון ח"ג קונט' שלום ירושלים. ולהעיר מתורת חיים בשלח (שמ, א). ואכ"מ.

271 משנה - שקלים פ"א מ"א ובפי' הרע"ב שם. רמב"ם הלכות סוטה פ"ד ה"א. רוצח פ"ח ה"ו. ערכין פ"ח ה"א. כלאים פ"ב ה"ג. וראה לקו"ש ח"ז ע' 228 ואילך. וראה בשו"ת בנין שלמה סנ"ה מדוע עשו כן דוקא בפורים דמוקפים. אבל לשון הרמב"ם (ערכין שם) ל"מ כן. וראה גם ערוה"ש העתיד הל' ערכין סמ"ט ס"ב. ועייג"ב הגהות הרש"ש ריש שקלים. הגר"מ הורוויץ מ"ק ו, א.

272 רמב"ם שקלים פ"א ה"ט, ע"פ שקלים שם מ"ג.

273 ריש מס' שקלים (וכ"ה בכמה ספרי דרוש). ולהעיר ממדרש הגדול נשא ו.

274 ראה לקו"ש חט"ז ע' 393 הע' 90. שיחת י"ג ניסן תשל"ח. ליל ד' דחגה"ס תנש"א - התועדויות תנש"א ח"א ע' 118.

275 לקו"ש ח"ד ע' 1274.

276 מגילה ב, א.

277 תענית כט, א.

278 אסתר ט, כב.

שבימים הקודמים, בלי הוספה וריבוי, אינה שלימות השמחה כיון שנתיישנה . . והרי אמרו משנכנס אדר מרבין בשמחה, שמכניסת חודש אדר צריך להרבות בשמחה בכל יום). ונמצא שביום ט"ו לחודש אדר צריך להרבות גם על השמחה שבפורים עצמו, ביום ט"ז – שמחה גדולה יותר וכו', עד שביום האחרון שבחודש אדר צריכה להיות שמחה מופלגה ביותר²⁷⁹.

ובשיחת ש"פ ויק"פ, פרה, ה'תשל"א נתבאר עוד יותר, שדוקא בהשמחה שלאחרי פורים, בחלקו השני של החודש, ישנה מעלת הגאולה, "מיסמך גאולה לגאולה", שמגאולת פורים, גאולה באופן ד"אכתי עבדי אחשוורוש אנן", מגיעים לגאולת פסח, גאולה שלימה, ובאופן שאין אחריה גלות, בגאולה האמיתית והשלימה.

דיני שתוי ושכור

שתה רביעית יין בבת אחת אסור בתפלה, ואל יתפלל עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש. [יין שבתוך הסעודה אינו משכר. וי"א גם לפני המזון. ובסעודת שמחה אפילו בתוך הסעודה משכר. והכלל בזה, שהכל לפי מה שהוא אדם ולפי מה שמבין בדעתו. גם שאר משקים המשכרים חשובים כיון (לגבי תפלה, ולכל הדעות)]. כל אחד שהוא שתוי די לו להמתין לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו.

ואם שתה יותר מרביעית, אם עדיין יכול לדבר לפני המלך, אם עבר והתפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו.

אבל אין נזהרין עכשיו ביינות שלנו, שמתפללים אע"פ ששתו רביעית יין ויותר, כיון שאנו מרגישים ויודעים ביינות שלנו שאינם חזקים. וכל שכן אם מתפללים מתוך הסידור שבידם שאין חוששין לשכרות מעט. ואף בעל פה אין לחוש כל כך עכשיו מלהתפלל כשהוא שתוי אם יעבור זמן התפלה עד שיפיג יינו, כיון שעכשיו אין מכוונים כל כך בתפלה²⁸⁰.

אבל אם שתה באופן שאינו יכול לדבר לפני המלך נקרא שכור. ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וכאילו עובד ע"ז. וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. ולכן צריך ליזהר בזה אף עכשיו [ביינות שלנו]. ואפילו עבר זמן תפלה משלים אותה בזמן תפלה שלאחריה. [ונקרא אונס, אע"פ שהתחיל לשתות לאחר שהגיע זמן התפלה, מפני שלא היה יודע הזמן, שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפיג מן היין המועט. ואח"כ נמשך לבו אחר המשתה ושכח על התפלה ונשתכר כל כך עד שלא נשאר שהות להסיר יינו מעליו טרם עבור זמן התפלה]. ושתוי מוחלט שמכיר בעצמו שיכול לדבר לפני המלך, צריך שיעידו בו חבריו. ואין דעתו של שכור מכרעת.

בנוגע לקריאת שמע וברכותיה – י"א שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה, וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה. אבל, להלכה, אם אירע ששתה [אפילו יינות חזקים] לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה. וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך לקרותו בברכותיו. אבל השכור, דינו כדין תפלה, ואסור בקריאת שמע וברכותיה.

שאר כל הברכות כולן יכול לברך, אע"פ שהוא שכור, לפי שדי בכוונה כל שהוא אע"פ שהיא משובשת.

להורות בדבר הלכה – יזהר כל אדם [ולא רק כהן] שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים אפילו בדבר פשוט²⁸¹. וצריך ליזהר גם ביינות שלנו²⁸². ביין – השיעור הוא רביעית יין חי שאינו מזוג במים בבת אחת. ובפחות מרביעית – רק כשאין דעתו מיושבת עליו. בשאר משקין – כל שמשער בעצמו שדעתו צלולה מותר להורות. אף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר,

279) וראה גם ספר השיחות תשנ"ב ע' 391. ועוד.

280) וראה במג"א סוסי' צט שבי"ט יכול להתפלל אע"פ ששותה קצת דא"פ להמתין עד שיפיג יינו. ועיי"ש במגן גבורים דה"ה בפורים. וראה בתה"ד סק"ג שההיתר ביו"ט לפי שמצוה לשתות. אבל, בשו"ע אדה"ז השמיט יו"ט. וי"ל.

281) רמ"א יו"ד סרמ"ב סי"ג, והוא לאו דאורייתא (סהמ"צ להרמב"ם מ"ל"ת עג. חינוך מצוה קנב. וי"א שהוא באיסור עשה. ובשאר משקין – י"א שהוא דרבנן.

282) שו"ת תה"ד סמ"ב.

בסעודת שמחה כגון פורים, אע"פ שלא שטה אלא בסעודה, אין להורות, שמתוך שמחה משתכר גם בתוך הסעודה (או לפי שמרבים בשתיה). ואסור להורות כל אותו היום אא"כ נתן דעתו כבר על הפסק, או שמרגיש שסר יינו מעליו. בדבר שהוא ברור בפסוקים, שהצדוקים מודים בו, וזיל קרי בי רב הוא מותר להורות.

הגיע לשכרותו של לוט [והוא השכור שעושה ואינו יודע מה יעשה] פטור מכל המצוות. ואינו יכול לברך שאר כל הברכות כולן. ואינו ראוי להצטרף למנין ולזימון. [ויש מחמירים שלא לצרף למנין גם שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך].

הלכתא למשיחא²⁸³: כל כהן הכשר לעבודה, אם שטה יין אסור לו להכנס מן המזבח ולפנים. ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים. ומותר ביין כל שהוא ואינו מזהר אלא על רביעית. ואף על רביעית אינו באזהרה אלא כששתאו דרך שכרות רביעית יין חי בבת אחת מיין שעברו עליו ארבעים יום. אבל אם הפסיק בה או שנתן לתוכו מעט מים פטור.

היה שכור משאר משקים המשכרים אסור להכנס למקדש [ולדעת המנחת חינוך²⁸⁴ בשאר משקים אין שיעור, וכל שמשכר אסור בביאת מקדש]. ואם נכנס ועבד והוא שכור משאר משקים המשכרים הרי זה לוקה ועבודתו כשרה. וי"א שגם בשאר משקין המשכרים דינו כשותה יין ומחלל עבודה וחייב מיתה בידי שמים.

וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שיכור אע"פ שאינו באזהרה, שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול.

²⁸³ (283) ולהעיר שכהן היודע מאיזה משמר הוא ומאיזה בית אב הוא אסור לשתות יין אותו היום גם בזמן הזה. וראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 618 שמכאן שבנין ביהמ"ק יכול להיות מיד, גם בפחות מכדי הילוך מיל.
²⁸⁴ (284) מצוה קנב. וכ"מ דעת אדה"ז.

הלכות הטוב והמטיב²⁸⁵

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים תקנו חכמים עליו עוד ברכה

כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני²⁸⁶.

כששנים (או יותר) שותים יין²⁸⁷ יחד בחדר אחד ובחבורה אחת (כגון בני חבורה אצל בעל הבית²⁸⁸, והוא הדין אם אשתו או בניו שותים עמו), בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה²⁸⁹, ורצו לשתות יין מסוג שני²⁹⁰, ושניהם שותים משני היינות²⁹¹, מברכים ברכת הטוב והמטיב ("ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם הטוב והמטיב") על יין השני קודם שיטעמו ממנו²⁹². ולכתחילה נכון שיטעמו משני היינות רביעית, אבל גם אם טועמים ממנו פחות מרביעית מברך הטוב והמטיב.

אם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני (כגון בנמלך, או בשינוי מקום כששתה פחות מרביעית), יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן. ואם טעה ובירך תחילה הגפן, יברך מיד אחר כך הטוב והמטיב ואחר כך ישתה. ויכול לברך כל זמן שרוצה לשתות עוד²⁹³.

ודוקא אם יש להם²⁹⁴ מן היין הראשון²⁹⁵, ושותים מהיין השני כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון, אבל לא מפני שכבר כלה הראשון.

285 בכ"מ נהגו להקל בברכה זו. ובפוסקים כתבו ללמד זכות בכמה אנפי – ראה שו"ת תרומה ד"ד סל"ד. מקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות ס"א. תורת חיים סופר סק"ה. כה"ח סק"א וסק"ב. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד. חוקי חיים ח"ה סנ"א. שיה כהן סי"י. וראה פרסומי ניסא (לבעל משנה ע' קכ). שו"ת מקוה המים ח"ג א"ח סי"ז. ושב ורפא ח"ד ס"ז. ועוד. אלא שאין טעמים הללו מספיקים, כמ"ש האחרונים, והוא רק בדרך לימוד זכות. והרבה מהתנאים השונים בברכה זו שהוזכרו בקצת מקומן, אינם לעיכובא, ועכ"פ – אינם עיקר דלינא. ואם באנו לחוש לכל הדעות, אין לדבר סוף.

ומכיון שברכת הטוהמ"ט חובה גמורה היא, ונזכר בגמרא (ראה מג"א רס"י קעה. שם סרכ"ג קע"א) אין לזלזל בברכה זו. ויתכן גם חשש נהנה מעוה"ז בלא ברכה להסבירא שהיא בגדר ברכת הנהנין. ואנן בתר דברי אדה"ז בלוח ברכת הנהנין וסדר ברכת הנהנין שבסידור גרירין, שהביא כל פרטי הלכות אלו לדניא. והרי הסידור ענינו הנהגות בפועל בחיי יום יום (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 16), ונכתבו בסגנון של הוראות למעשה בפועל (שם ע' 17). ועאכ"כ בלוח ברכת הנהנין, ש"א שנקרא כן מפני שמלכתחילה ה' כמו לוח על כותלי ביהמ"ד וביהמ"ד – שם הערה 17).

286 וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ט.

287 וגם יין מבושל, או יין שיש בו דבש או סוכר. (וגם להסוברים שבששתבב ע"י דבש אין לברך עליו, הרי למעשה כיון שכמעט ואא"פ לעמוד על כך לדעת אם ה' משובח יותר לולא תוספת סוכר וכו', הרי ג' בלל הדין שכל שאינו ידוע אם הוא משובח ומברך עליו. וראה גם תורת חיים סופר סי' קעה סוסק"ה). וכן מיץ ענבים, בכלל. (וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תשאל לענין מה שיין פוטר כל מיני משקים. ודון מינה ואוקי באתרין, אף שיש לחלק קצת. ועיי"ש גם מה שכתבנו במקצת לענין נד"ד).

288 ו"א ששניהם צריכים להיות שותפים בהיין. וכ"ה בלוח ברה"פ א"י"ב (לחומרא, ש"יש לחוש שלא לברך"). אבל בסדר ברה"נ השמיט אדה"ז כ"ז. ונתבאר בארוכה בבירור הלכה – נדפס בסוף הלוח דאשתקד (תשפ"ב). ושם ביארנו, שד"ת תלוי ועומד בכללות החילוק בין דעת אדה"ז בלוח ברה"נ לסדר ברה"נ בגדר ברכת הטוהמ"ט, וכמה פרטים מסתעפים מזה.

289 אלא שבתוך הסעודה, כא"א מהמסובין צריך לברך לעצמו, וכן בברכת בפה"ג. ושלא בתוך הסעודה, יכול האחד להוציא חבירו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובה.

290 ממנינם שונים, או מכלים שונים (דהיינו כשהשני הוא מחבית אחרת, ונתנו כל אחד בחבית בפ"ע תוך ארבעים יום לדריכתו).

291 וא"צ שישתו שניהם בבת אחת, אלא אפילו בזה אחר זה. אבל אם עדיין לא שתה אחר מהיין הראשון אין לחבירו לברך על היין השני.

292 ולכתחילה אין להפסיק בין ברכת הטוב והמטיב לשתיתו. ובדיעבד שהפסיק אינו חוזר ומברך.

293 נחלקו בזה הפוסקים. ולרוב הפוסקים יכול לברך גם אחרי ששתה, כל שרוצה לשתות עוד. וכ"כ בפמ"ג סי' קעה בא"א סק"ה. ועוד.

וראה גם קצוה"ש סס"א בבדה"ש סק"ד.

[ומדברי הב"י סוס"י קעה ד"ה מצאתי כתוב נראה דס"ל שברכה זו כשאר ברה"נ. והארכנו בכ"ז בבירור הלכה הנ"ל].

אמנם, יש שכתבו לדמות לברכת שותהיין על אכילה, שאין לברך אחר שאכל, אפילו רוצה לאכול עוד. וראה קצוה"ש שם מש"כ לחלק. ולהעיר גם מברכת הטוהמ"ט על בגדים חדשים שיכול לברך כל זמן שלא פשטו, וגם אם פשטו יכול לברך אם פשטו על דעת לחזור וללבוש לאתרו (ראה סדר ברה"נ פ"ב ה"ד).

אבל לכתחילה ודאי צ"ל קודם השתי', לחוש להאומרים שאינו מברך אח"כ. וגם למ"ד שאפשר לברך גם אחרי שגמר לשתות – היינו רק תוכי' לשת' (ראה א"ר סוס"י קעה).

ואם גמר כבר לשתות ואין לו עוד – יכוון לצאת בברכת הטוהמ"ט שבברהמ"ז (ראה קצוה"ש סס"ב בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד).

294 ומשמע, אף שאינו לפניהם.

295 אבל בלוח ברה"נ פ"א ה"א משמע שא"צ שיהא להם מן היין הראשון, והכל תלוי רק בסיבת שתיתו יין השני – אם הוא 'משום שינוי יין כדי שיטעמו מן אחר משונה מן הראשון' שאז מברך, או 'מפני שכבר כלה הראשון' שאז אינו מברך. וכמבואר שם בלוח בטעם הדבר 'שזה ריבוי יין והוא ולא יינות כיון שאין מתכוונו לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון'. והיינו שהכל תלוי בכוונתו, ואם שותה יין השני בכדי לטעום יין משונה, אף שבמצאותו כבר כלה הראשון מברך.

וראה בבירור הלכה שם שד"ת תלוי גם בכללות הגדר דברכת הטוהמ"ט שנת' באו"א בסדר ברה"נ מבלוח.

מברכים הטוב והמטיב רק אם היין השני משובח²⁹⁶ מן הראשון, או אפילו אם בסתם שאין ידוע²⁹⁷ שהשני משובח מן הראשון²⁹⁸. אבל אם ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון, אפילו אינו גרוע אלא מעט, אין לברך עליו הטוב והמטיב. אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן²⁹⁹, שאף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם (כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק), יש לברך עליו הטוב והמטיב.

אם שתה יין לבן ואחר כך יין אדום, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין אדום הוא משובח יותר בטעם מהלבן. כמו כן, אם שתה תחילה יין ישן ואחר כך יין חדש, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין החדש משובח בטעמו כמו הישן. ואם שתה תחילה החדש ואחר כך הישן, מברך הטוב והמטיב על הישן, אפילו הוא מאותו המין, אם הוא משובח מן הראשון או אפילו בסתם.

ברכת הטוב והמטיב היא לא רק אם הביאו להם אחר כך יין אחר, אלא אפילו אם היה להם מתחילה שני יינות לפנייהם, ואפילו הביאו השני על השולחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחילה, מברך הטוב והמטיב כששותה מהשני. וכל זה בסתם, שאינו ידוע איזה מהם משובח. אבל אם יודע שהאחד גרוע מחבירו, וכבר הביאו לו שניהם³⁰⁰, אפילו בזה אחר זה, לא יברך תחלה על היין הגרוע בורא פרי הגפן כדי לברך אחר כך על השני המשובח הטוב והמטיב, שהרי הוא חביב לו וצריך לברך על החביב תחילה³⁰¹. (ואם עבר וברך בורא פרי הגפן תחילה על הגרוע, יברך הטוב והמטיב על יין השני המשובח).

אם הביאו לפנייהם עוד מין יין שלישי³⁰², חוזרים ומברכים הטוב והמטיב שנית, אבל רק אם לא היתה דעתם מתחילה על השלישי כשבירכו הטוב והמטיב על השני.

אם בירך ברכת המזון על היין השני, אין לברך הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון, שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון.

296 (היין בטעם (וראה סדר ברה"ג פ"ב ה"ד: "משובח יותר בטעם", "משובח בטעמו"). ובמאירי פסחים צט, ב, שגם במראה ובשבה"ס קמ"ד בטעם הברכה: לפי שהיינות משויין בטעמן ובמראהן יש מהם אדום ויש מהן לבן ויש מהן כמכה גוויין. וראה א"א מבוטשאטש ס' קעה מהדו"ת שנסתפק במשובח במראה או בריח ולא בטעם.

ובפשיטתא, בתר ידי' אזלינן. ובפרט לדינא שגם בסתם מברך. וכ"מ גם מזה שנפסק בשו"ע שאין לברך על הרע תחילה לפי שהחביב קודם. וכ"ה להדיא בנמוק"י מהדורת בלוי פסחים קא, ב: אם נראה לו חשוב מן הראשון. ויל"ד. וכ"כ במקו"ח ס' קעה בקיצור הלכות לס"ג, שכל שהאדם בוחר ה"ל לדיד' טוב. וכ"כ בהלכות שלמה פסח פ"ט הע' 119. ויש"ר כן גם באגרת הפורים פסטימוס פ"י הערה ח בשם הגר"ח. ודלא כשו"ת אבני יספה או"ח סל"ו סק"ד. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב.

(ולכאורה יש להוכיח כן גם ממש"כ בשו"ת תרומה"ד סל"ד בטעם אלו שנהנו שלא לברך אלא על היינות שהיו מופלגים לשבח, שכיין שאין הסכמה ברורה שהאחרון משובח לפי שכא"א בוחר בסוג אחר, יש בחזקים ויש בקלים וכו'). ומשמע שבעצם גם הקל יתכן שיהא משובח, אלא שאינו משובח בשלימות כיון שלאחרים הוא איפכא. והיין דוקא לדידהו דס"ל שצ"ל משובח דוקא, וגם בזה כתב שם שאינו טעם מספיק ליישב המנהג. אבל לדידן שהעיקר שאינו גרוע – ודאי בתר ידי' אזלינן. וכש"כ בדין הקדמת המשובח מחמת שהוא חביב, כדלקמן בפנים. אבל בפ' תפלות לר"י בן יקר ובעל הכל לר"מ מאיברא סכ"ב (ע' 34) כתבו בדעת ר"ת שמברך גם על הגרוע "לפי שיש בנ"א אוהבים חלש יותר מהחזק", ומשמע שכתבנו דא אינו משובח).

297 כ"ה בסדר ברה"ג. ובלוח בכ"מ: יודע. וטובא איכא בינייהו.

298 ונחלקו הפוסקים כשידוע להדיא ששניהם שווים ממש (ראה פמ"ג במ"ז סוס"י קעה, שאינו מברך בידוע ששוין כ"א בסתם, והב"ד בכח"ס סק"ז. וכ"מ בתו"ח הטוב – ברכות נט, ב, שמברך מספק שמא משובח הוא. אבל ראה במח"ש ש"ס ק"ג. וכ"מ בנחלת צבי הובא בא"ד סק"ד. עט"ז שם סק"א. וראה עדות ביעקב שליוני ח"א סכ"ד. קובץ ישמח ישראל אלכסנדר גל' ו' ע' קמ ואילך. אור ישראל מאנסי גל' סג ע' קעד. ואולי תלוי בשק"ט אם הברכה היא על שינוי היין או על ריבוי יינות – ראה אצלנו בבירור הלכה שבסוף הלוח). ודעת אדה"ז משמע שגם בשוין מברך – ראה סדר ברה"ג פ"ב ה"ד: אם ידוע שהוא משובח בטעמו כמו הישן. וראה הערות וביאורים להל' ברה"ג ח"ב ע' 165. ובידוע להדיא שאינו משובח יותר ואינו גרוע יותר אבל הוא בטעם אחר ודאי מברך (כ"ה בפרישה סק"ב).

299 הביאור בפנימיות ענינים – ראה באו"ת בראשית ח"ה פ' וישב ע' 1806. בראשית ח"א פ' מקץ ע' 692. פלח הרמון בראשית פ' ויחי קעה, א ואילך. [וע"ד ההוראה משיטת ר"ת שמברך על הגרוע בעבדות ה' – ראה משענת משה ע' 4 בשם הרה"צ מווארקא]. ובקצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"א לענין קידוש, שאין הכוונה ליין שאינו אדום כ"כ נוטה קצת ללבן שזה בכלל אדום הוא אלא הכוונה בלבן ביותר. וצ"ע אם כ"ה גם בנדו"ז.

300 ומשמע שאם לא הביאו לו שניהם, יכול להביא תחילה הגרוע ולברך עליו, ואח"כ להביא המשובח ולברך עליו הטוהמ"ט.

301 אא"כ קשה לו לשתות תחילה מהיין החביב, כגון שקשה לו לשתות יין חזק אליבא ריקניא, שמברך תחילה על הגרוע ואח"כ הטוב והמטיב על המשובח. ואם הגרוע הוא לבן והמשובח אדום, מברך תחילה על האדום (שיין אדום מוקדם לברכה) ואח"כ הטוב והמטיב על הגרוע.

302 וכן רביעי וכו'.

קיצור דיני שכחה וטעות

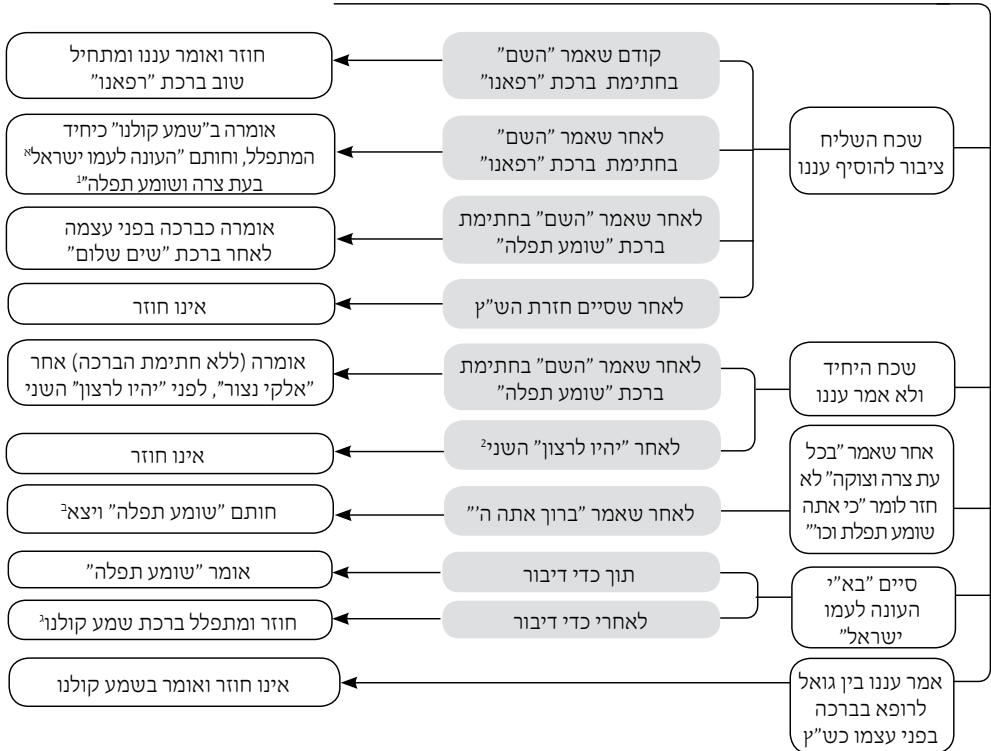
לתענית אסתר-פורים

הדין

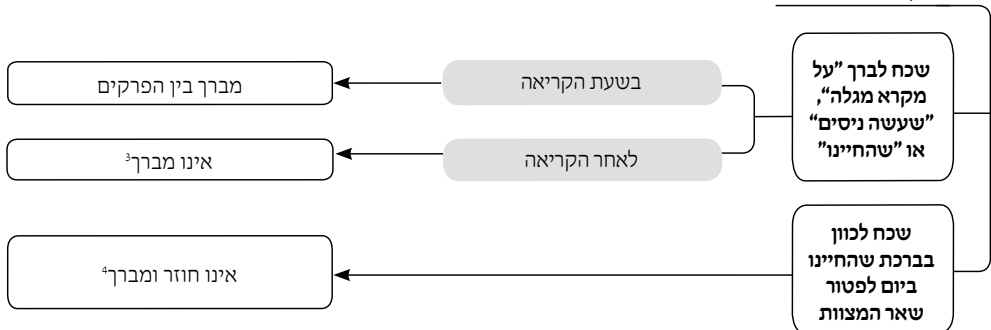
נזכר/ה

טעות

תפלת העמידה - תענית אסתר • שחרית מנחה

מקרא מגילה

הערות

או עיצומו של יום. ונכון לשמוע הברכות ולענות אמן ממי שקורא עכשיו
מקרא מגילה או לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.
4. ואם רוצה, יכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.

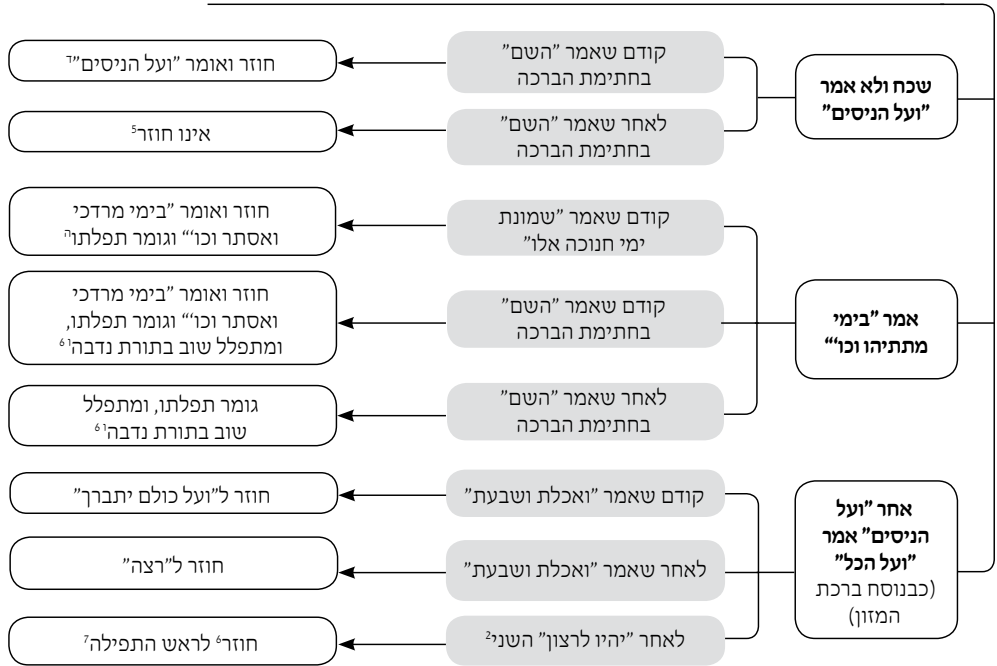
1. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

2. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

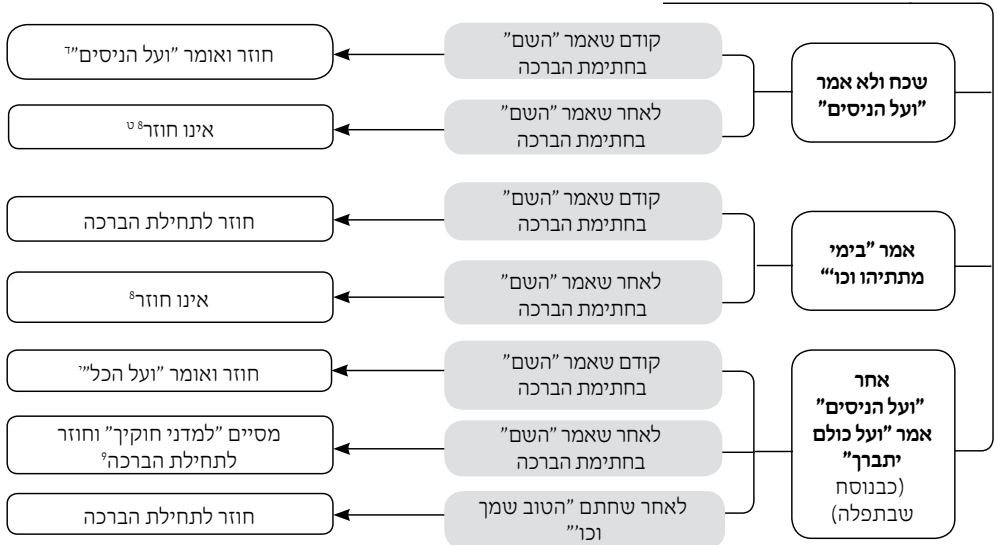
3. ואינו מברך "שעשה ניסים" או "שהחיינו" על משלוח מנות וסעודת פורים.

טעות נזכר/ה הדין

תפלת העמידה - בפורים • ערבית, שחרית, מוסף ומנחה

ברכת המזון - בפורים

הערות

5. יש אומרים שאומר לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי ואסתר וכו'".
6. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "הי רצון... שיבנה וכו'".
7. אבל אינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.
8. כשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכור לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מרדכי ואסתר וכו'".
9. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

בתפלה ובברכת המזון • שושן פורים

אמר
"ועל הניסים"

אינו חוזר

מקורות וצינונים

היחיד חותם בשתיים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנה' לגבי אלו החותמים בשתיים ד"רובא דעלמא טועים, ושם שהחותמים בשתיים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי, אין ראי' משם כ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכן מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשטש הנ"ל - אינו, דהתם מיירי בחתם בשתיים).

אבל לכאן אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת ענו, וכאן איירין מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל י"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת ענו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבר"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכו"מ באפיקי מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני ענו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ - י"ד שכונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברה צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתא הפ"ח וכנה"ג בטעם ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן - שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתיים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבידני חתימה בשתיים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ז דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין דוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפ"ל אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתיים (אבל התם ה"ט דאריץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. וע"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתיים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה

א. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבענו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בענו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פ"ד) פשוט שצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושור' שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפסטים אחרים שבמכתבו).

ב. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר כ"י אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. ורא' פשוטה, מברכת הבינו לג' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה תרע על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

ג. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח ב' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהג"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת ענו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ה, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנ"ה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פ"ג ס"ו. שמעתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א - שערי שמחה יודי ס"א. ובשם הגר"ק - אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פ"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א שש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר ענו ואומר בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כותלי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בס' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם

ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי משמנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת - ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת ענווה דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכולל בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלל לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה ר"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דיון, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאפ"ל לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלא מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' - ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

- ד. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.
- ה. שאמירת "בימי מתתיהו וכו'" אינו בגדר שקר, וראה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ב סי' ו.
- ו. כיון שאמר שקר גמור בתפלתו. וראה שוע"ר סק"ח סי"ח.
- ז. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.
- ח. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.
- ט. שהזכרת פורים אינה חובה כלל בברכת המזון.
- י. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

אריכתא דמיא וא"ז חתימה בשתיים דחדא מילתא היא - שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה להמ"ר חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כן בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתם ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתיים - ראה ברכות שם. ובאמת, בר"א"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים היו חתימה בשתיים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתיים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או יום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאוותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה ביר' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם זה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, וטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא.

מגילת אסתר ותיקון קוראים בהדגשת טעויות השכיחות נמצא בלוח הנדפס

ראה רשימת ההפצה של ה"לוח יומי" בקהילות אנ"ש ברחבי ארה"ב וקנדה
לחץ על www.daytodayguide.com Copies & Orders באתר